

Studija izvodljivosti za uspostavljanje Naučno-tehnološkog parka u Crnoj Gori

Projektni tim

Menadžment projekta:

Prof. dr sc. Darko Petković, direktor CIP, BiH,
rukovodilac projekta

Mr Almir Kovačević, direktor WUS Austria,
Austrija

Terensko istraživanje:

Mr Almir Kovačević, direktor WUS Austria,
Austrija

Prof. dr sc. Darko Petković, direktor CIP, BiH

MSc Mladenka Tešić MA, WUS Austria, Crna
Gora

Analiza podataka i kabinetsko istraživanje:

Dr sc. Nino Serdarević, direktor BSC Zenica, BiH

Prof. dr sc. Kemal Delijić, dekan Met.-teh.

Fakultet UCG, Crna Gora

MMag. Ines Šuh, WUS Austria, Austrija

Tematska ekspertiza:

Dr Joan Vivancos Calvet, direktor UPS, Španija

Prof. dr sc. Kemal Delijić, dekan Met.-teh.

Fakultet UCG, Crna Gora

Prof. dr sc. Gianni Guerra, Politecnico di Torino,
Italija

Mr Almir Kovačević, direktor WUS Austria,
Austrija

D.I. Helmar Lautscham, APP, Austrija

Mr Peter Perkonigg, Direktor SFG/Innofinanz,
Austrija

Prof. dr sc. Darko Petković, direktor CIP, BiH

Mr Herbert Pock, direktor APP, Austrija

II Metoda.....	22
III Crna Gora – Osnovni podaci i stepen razvoja	24
Sektorska analiza BDP-a.....	25
Crna Gora u regionalnom okviru.....	26
Mala i srednja preduzeća.....	30
Zaposlenost i zarade	33
Visokoškolski sektor.....	36
IV Od inkubatora do centara izvrsnosti – Definicija i klasifikacija	40
Inkubatori.....	40
Poslovni park.....	41
Tehnološki park.....	42
Centri izvrsnosti ili odličnosti	43
V Koncept Nacionalnog inovacionog sistema (NIS) i situacija u Crnoj Gori.....	44
Pojam i nastanak.....	44
Razvoj Nacionalnog inovacionog sistema.....	46
Nacionalni inovacioni sistem (NIS) u Crnoj Gori	46
VI Strateški proces uspostavljanja NTP u Crnoj Gori	48
Strateški proces.....	48
Lokacija	55
Procjena visine troškova	55
Pravni oblik	58
Osnivači NTP i stejkholderi	59
Organizaciona struktura	60
Akcioni plan.....	61
Vremenski okvir	62
VII Predviđeni efekti NTP na ekonomski razvoj Crne Gore.....	63
VIII Osnovni potencijalni rizici na nacionalnom nivou	67
IX Zaključak	67

Bibliografija	69
Pregled tabela	71
Pregled ilustracija.....	71
Aneks 1: Visoko obrazovanje – Osnovna analiza (na bazi sprovedene ankete)	73
Aneks 2: Privatni sektor – Nefinansijski pokazatelji stanja, potencijala i ograničenja u poslovanju (na bazi sprovedene ankete)	84
Aneks 3: Upitnik za opštine.....	98
Aneks 4: Upitnik za konsultante i industriju	103
Aneks 5: Upitnik za visokoškolske ustanove	112
Aneks 6: Upitnik za predstavnike vlasti	115

I Uvod

Prve dvije decenije tranzicije u Crnoj Gori donijele su njenom prosječnom građaninu značajne nove mogućnosti i prilične izazove. Sa jedne strane, ekonomski i politički izazovi devedesetih i međunarodne sankcije proizvele su ozbiljne teškoće i rezultirale velikom nezaposlenošću i dramatičnim ekonomskim padom. Sa druge strane, Crna Gora je uspjela da obezbijedi članstvo u međunarodnim institucijama, da u martu 2007. parafira Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom (EU) i da u decembru 2008. podnese zahtjev za članstvo. Očekivano, članstvo zemlje u EU otvara značajne mogućnosti za prosječnog građanina Crne Gore.⁵

Nova paradigma razvoja naglašava značaj jačanja sposobnosti za savladavanje globalnog znanja i tehnološkog napretka kao izvora povećanja konkurentne sposobnosti društva. Znanje je jedan od ključnih činilaca podsticanja konkurentnosti nacionalne privrede, a povećanje ulaganja u znanje i razvoj je nužnost za prelazak na društvo zasnovano na znanju.⁶

⁵ Projektni tim: Nacionalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka-Društvena uključenost; Institute for Strategic Studies and Prognoses, Podgorica;

⁶ Projektni tim: Strategija naučno-istraživačke djelatnosti u Crnoj Gori za period 2008-2016.god.; Ministarstvo prosvjete i nauke Vlade CG; Podgorica, maj 2008.

Bez naučno-istraživačke i razvojne djelatnosti, u oblastima koje su vitalne za Crnu Goru, ne može biti uspješnog i pravovremenog prenosa znanja iz svjetske riznice, kao ni novostečenog domaćeg znanja u cilju podrške ekonomskog razvoja i konkurentnosti. Prepoznavanje pozitivnih stremljenja, naučnih postignuća i njihove primjene, prije svega u zemlji i regionu, a potom i globalno, od izuzetnog je značaja. Upoznavanje sa njima kroz ustaljenu komunikaciju i dobre odnose omogućava pozicioniranje sopstvenih dometa i potreba kroz razvijanje pozitivnog takmičarskog duha u stvaranju uslova za rezultate korisne sebi i drugima, izbjegavanje grešaka koje su napravili drugi i nepotrebnog ulaganja u poslove koje su oni već završili.

Konkurentnost je osnova za veću vrijednost proizvoda ili usluga, a uslovljena je kvalitetom i količinom novog znanja. Da bi se došlo do rezultata te vrste, važan je dvosmjerni dijalog i razmjena informacija između naučno-istraživačke zajednice i privrede. Sinergijski sve ovo vodi do brzog porasta zaposlenosti i povećanja BDP-a. Naučno-istraživačka djelatnost, svakako, nije sama sebi cilj, nego je cilj cjelokupan razvoj društva.

Iskustva drugih zemalja koje su prošle ili prolaze tranzicione procese, mogu biti od pomoći pri definisanju osnovnih principa, vizija i ciljeva. Bez obzira da li se radi o zemljama u procesu tranzicije ili ne, mogu se naći podudarnosti u definisanju ključnih ciljeva, nezavisno od već postojeće infrastrukture. Jedan od osnovnih ciljeva kod zemalja u okruženju i šire je povećanje fondova namijenjenih istraživanjima u skladu sa principima Lisabonske strategije, odnosno definisanje nacionalnih prioriteta i motivisanje istraživanja i inovativnosti u cilju obezbjeđivanja ukupnog ekonomskog napretka i efektivnog generisanja dvosmjernog toka znanja.

Ekonomija Crne Gore je do devedesetih godina prošlog vijeka važila za jedan od srednje razvijenih regiona bivše SFRJ. Razvijena bazna industrija, visok stepen finalizacije visokovrijednih i sofisticiranih proizvoda iz metaloprerađivačkih djelatnosti, razvijen vojni sektor proizvodnje, poljoprivredni sektor i proizvodnja hrane samo su neke od odrednica nekadašnjeg privrednog stanja. Na žalost, posljedice embarga, ratova na prostoru Balkana, svjetskih privrednih tokova i kriza u poslednjih 15-20 godina dovele su do potpuno promijenjene slike stanja privrede u širem regionu. Sa druge strane proklamovana politika Evropske unije izražena kroz dominantni razvoj malih i srednjih preduzeća (MSP) u zemljama jugoistočne Evrope, u prethodnih 20 godina tranzicije nije dala sasvim očekivane rezultate. Globalizacija i novi poslovni tokovi uslovlili su dolazak novih tehnologija koje često ostaju nedostupne za odgovarajuća MSP. Da li su naučno-tehnološki parkovi moguća preduzetnička zamjena za dosadašnji koncept nefleksibilnih instituta naslonjenih na univerzitate ili razvijenih unutar njih? Kako bolje uvezati naučno-istraživački rad sa onim što privreda datog regiona zaista želi i može da prihvati? Na ova i neka druga pitanja odgovore i preporuke kako dalje u ovom važnom području u Crnoj Gori pokušava da pruži i ova Studija. NTP kao organizaciona forma u kojoj se ukrštaju nauka, obrazovanje, tehnologije, privreda, ekonomija, informatika i dr. je izuzetno kompleksna i zahtjevna forma do koje se ne dolazi jednostavnom odlukom o osnivanju ili gradnjom objekata NTP. Sagledavajući brojne relevantne strateške dokumente Crne Gore (Strategija razvoja Crne Gore, Strategija razvoja nauke u Crnoj Gori, Strategija razvoja privrede, Strategija razvoja obrazovanja i dr.), neposrednim terenskim istraživanjima i intervjuima, anketnim upitnicima, analizom primarne i sekundarne građe i drugim relevantnim metodologijama projektni tim je nastojao dati odgovor na pitanja: Kako dalje u sektoru razvoja poslovnih sistema, posebno sektora MSP, koji trebaju da daju proizvode i usluge sa što većom dodatom vrijednošću? Dobro poznata formula naučno-istraživačkog rada na institutima, a nastavno-naučnog procesa na fakultetima, i pored nekoliko značajnijih rezultata na ovim prostorima, nije nikada postala opšte pravilo ponašanja i rada. Instituti prečesto izgubljeni u svojim naučno-istraživačkim opservacijama i istraživanjima i fakulteti okrenuti ka svojoj predavačkoj funkciji bili su najčešće „dva broda na velikoj pučini“ bez mogućnosti neke ozbiljnije interakcije, integracije i sinergijskog djelovanja. Da li je uopšte moguć razvoj MSP bez pokretanja

nekada velikih privrednih sistema karakterističnih za ovo područje? Kakvu ulogu u svemu ovome treba da ima NTP Crne Gore koji vidimo kao idealno mjesto transformacije univerziteta od predavačkog ka preduzetničkom? I kako ovakvu formu organizaciono postaviti i razvijati u uslovima privrednog, obrazovnog i naučnog okruženja u Crnoj Gori? Praktična projektna rješenja prezentirana su u daljem materijalu Studije.

U svojim rješenjima projektni tim je maksimalno nastojao da slijedi ključne strateške dokumente države Crne Gore i to: Strategiju ekonomskog razvoja Crne Gore, Pravce razvoja Crne Gore kao ekološke države, Nacionalnu strategiju održivog razvoja Crne Gore, Strategiju naučno-istraživačke djelatnosti, i Prostorni plan Crne Gore te sektorske strategije (energetike, saobraćaja, poljoprivrede, turizma, malih i srednjih preduzeća i dr.). Deklaracija o Crnoj Gori kao ekološkoj državi⁷, značajna je za razvoj NTP u Crnoj Gori jer ciljano ističe nauku i obrazovanje kao osnovne pretpostavke održivog razvoja koje treba da budu u vrhu prioriteta nacionalne politike i strategije socijalnog, ekonomskog, naučno-tehnološkog i kulturnog razvoja Crne Gore. Nacionalna strategija održivog razvoja⁸ ističe koncept održivog razvoja koji podrazumijeva balansiranje ekonomskih, socijalnih i ekoloških zahtjeva kako bi se osiguralo «zadovoljavanje potreba sadašnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe». Prema ovoj Strategiji u viziji održivog razvoja Crne Gore posebno se, u dijelu vizije ekonomskog razvoja, apostrofira potreba ubrzavanja ekonomskog rasta i tranzicije ka tržišnoj privredi (stimulisanje inovacija i produktivnosti, osnaživanje preduzetništva, sprečavanje odlaska perspektivnih kadrova iz zemlje), kroz integrisanje politike zaštite životne sredine i ekonomske politike i ublažavanje efekata ekonomskog rasta na životnu sredinu. Prioritetni zadatak Strategije u oblasti novih tehnologija je podsticanje istraživanja, razvoja i inovacija. **Prostorni plan Crne Gore**⁹ predstavlja jedan od njenih najznačajnijih razvojnih dokumenata i on preuzima viziju održivog razvoja koja je već definisana Strategijom održivog razvoja. Perspektive budućeg razvoja Crne Gore su u širem uvođenju onih principa koji dominiraju u Evropskoj uniji, a koji počivaju na znanju, inovacijama i preduzetništvu. U dokumentu se kaže da nauka treba da ima ključnu ulogu u rješavanju velikog broja razvojnih problema Crne Gore, u prvom redu da olakša prevazilaženje niskog stepena privrednog i socijalnog razvoja, da pozitivno utiče na obnovu privrednih aktivnosti i privrednog rasta i stvori sazajne pretpostavke za uspostavljanje održivog razvoja i podizanje životnog standarda. I konačno, **Nacionalni program za integraciju Crne Gore u EU (NPI)**¹⁰ je važan akt za budući razvoj naučno-istraživačke djelatnosti koji zajedno sa Strategijom naučno-istraživačke djelatnosti određuje prioritete nauke i tehnologije (S&T) i definiše porast godišnjeg budžeta, kao % BDP-a opredijeljenog za S&T, razvoj politika i aktivnosti za jačanje nacionalnog istraživačkog potencijala, ljudskih i materijalnih resursa potrebnih na putu evropskih integracija.

Zajedničke preporuke navedenih dokumenata od značaja i za razvoj NTP Crne Gore, koje se odnose na naučno-istraživačku djelatnost, mogle bi se podvesti pod tri ključne:

1. Prioriteti i vizija budućeg razvoja Crne Gore temelje se na osnovnim principima koncepta održivog razvoja (skladan balans između ekonomskog razvoja, socijalnih zahtjeva i potrebe očuvanja životne sredine);

⁷ Usvojena na Skupštini Republike Crne Gore septembra 1991. godine

⁸ Usvojila Vlada Crne Gore u prvoj polovini 2007. godine

⁹ Dokument usvojila Vlada Crne Gore decembra 2008. godine

¹⁰ Nacrt teksta utvrdila Vlada Crne Gore aprila 2008. godine

2. Razvoj treba da se zasniva na znanju, odnosno nauka treba da ima ključnu ulogu u rješavanju budućih razvojnih izazova;
3. Potrebno je naučno-istraživačku djelatnost podići na viši nivo, prvenstveno kroz znatno veću finansijsku podršku države.

Uzimajući u obzir istražene i analizirane trendove i strategije razvoja Crne Gore, naš konzorcijum sastavljen od pet institucija s velikim iskustvom u razvoju NTP u regiji i EU izradio je „Studiju izvodljivosti za uspostavljanje Naučno-tehnološkog parka u Crnoj Gori“. Studija pruža odgovor na zahtjeve jasno definisane projektnim zadatkom povjerenim od strane nalogodavaca (po inicijativi Ministarstva nauke i uz saradnju sa Ministarstvom za informaciono društvo i telekomunikacije):

- Studija mora biti relevantan dokument koji će Vladu Crne Gore i resorna ministarstva jasno podržati u definiciji idućih strateških koraka;
- Studija mora dati smjernice i mora definisati karakteristike profilisanja NTP;
- Studija mora uključivati i vodič za uspostavljanje NTP kao priručnik od pomoći lokalnim, regionalnim i državnim faktorima odlučivanja;
- Studija mora rangirati prioritete aktivnosti za buduća adekvatna ulaganja, međunarodnu saradnju i druge aktivnosti.

II Metoda

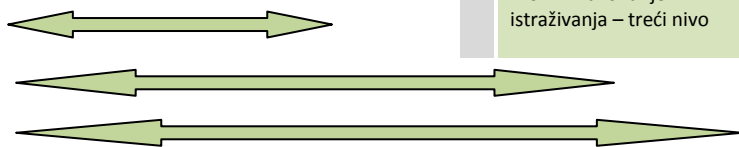
U svrhu razvoja ove Studije konsultantski tim se služio dvjema osnovnim metodama u prikupljanju podataka za izradu Studije i definisanje preporuka: *desk research* i *field research*. Prva metoda podrazumijeva **analizu statističkih podataka i nacionalnih strategija na raznim područjima**, kao i **metodu sistematskog poređenja (benchmarking)**. Sprovedeno kabinetsko istraživanje se fokusiralo prvenstveno na razne strateške dokumente objavljene prethodnih godina kao i na analizu raznih aspekata crnogorske ekonomije i društva (Strategija naučno-istraživačke djelatnosti Crne Gore 2008-2016, Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća 2011-2015, Strategija za podsticanje konkurentnosti na mikro nivou 2011-2015, Konkurentnost crnogorske ekonomije, Ekonomski i fiskalni program za Crnu Goru 2009-2012, Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2010-2014, itd.). Metoda sistematskog poređenja na regionalnom i EU nivou je obavljena uz pomoć analize relevantnih studija koje su napisali članovi konzorcijuma, koji imaju veliko iskustvo na polju razvoja NTP u regionu i u EU.

Kako bi se stekao pravilan uvid u situaciju i stanje u Crnoj Gori, terensko istraživanje (*field research*) je sprovedeno tokom avgusta i početkom septembra uz korišćenje dvije različite metode – pomoću ankete su sakupljeni kvalitativni i kvantitativni podaci, dok su dodatni kvalitativni podaci sakupljeni preko intervjua sprovedenih u periodu od 4. avgusta do 4. septembra.

U svrhu sprovođenja **ankete** razvijena su četiri upitnika koja su poslata ka četiri relevantn grupe: predstavnicima opština, konsultantima i stručnjacima iz prakse, predstavnicima visokoškolskih ustanova, te predstavnicima vlasti.

Ilustracija 1: Struktura ankete

Upitnik 1 (uključujući konkurentnost opština)	Upitnik 2 (Konsultanti)	Upitnik 3 (Visoko obrazovanje)	Upitnik 4 (Donosioci odluka)
Cilj: Lokalni ekonomski razvoj – 25 opština	Cilj: Konsultanti 60 (uklj. međunarodne ključne grupe)	Cilj: Nastavnici 30 (tehničke i društvene nauke)	Cilj: Donosioci odluka I međunarodne organizacije 30 + EK
Dio I Osnovne informacije	Dio I Dodana vrijednost subjekta –	Dio I Istraživanje i nauka	Dio I Pravno vlasništvo i glasačka prava – Uni i/ili vlada i/ili privatni sektor
Dio II Industrije (rangiranje nominalnim skalama)	14 parametara nominalna skala (Likert) - Primarni proizvođači - Prerađivačka indust. - Intelektualne usluge - Ostale usluge	- Statutarna regulativa - Obavezno istraživanje - Instituti	
Dio III Razvoj (ulaganje vremena, sredstava, strukture, dokumenata)		Dio II Primijenjeno istraživanje - U nastavi - Uključenost nastavn. - Uključenost studen. (Likert skala)	Dio II NTP CG Korporativno upravljanje i podjela prava i obaveza
Dio IV Upravljanje razvojem i odgovornosti	Dio II Ograničenja subjekata po segmentima (18 parametara–Likert)		Dio III NTP CG Registracioni status i finansiranje (operativno i/ili bazirano na projektima)
Dio V Infrastruktura (centri, zone itd.)	Dio III Potencijali i dodatne investicije (9 paragrafa po segmentu)	Dio III LLL i cjel. učenje Uključenost nastavnika (Likert skala)	
Dio VI Podrška poslovanju (dozvole, savjetovanje itd.)	Dio IV I&R Potencijali (7 para Likert)	Dio IV Finansiranje projekata – dodiplomski	Para IV NTP CG Usluge (45 ponuđenih na Likert skali 1 – 7)
		Dio V Finansiranje istraživanja – treći nivo	Dio V NTP CG Objekat, Koncept, Inkubiranje, Odjeljenja I&R itd.
			Dio VI Oprema
			Dio VII Dugoročni strateški ciljevi (EVA, ROI Likert 1-7)

Cilj navedene ankete je bio da se istraži sljedeće:

- pozicioniranje NTP u (1) primijenjenom istraživanju, (2) razvoju privatnog sektora, (3) konkurentnosti zemlje;
- stanje na području bazičnog i primijenjenog istraživanja kao i njegov uticaj na privatni sektor;
- postojeću lokalnu i nacionalnu podršku visokom školstvu i razvoju privatnog sektora;

- registracija NTP, korporaciono upravljanje, kontrolna tijela;
- usluge NTP;
- indikatori povrata od uloženog kapitala NTP;
- objekti NTP.

Analiza primarnih podataka je sadržala ispitanike četiri ključne interesne grupe, njihove poglede na visoko školstvo, status razvoja privatnog sektora, mapiranje potreba i potencijala, kao i institucionalnu angažovanost. Pored vrednovanja korišćenjem Likert-ove skale od 1 do 5 odnosno 1 do 7, konačna analiza je sadržala uvođenje uporednih korelacionih odnosa; pristupa uporedne analize podataka u vezi sa značajem određenih aktivnosti i/ili nivoa (ne-)slaganja sa opcionalnim izjavama. Prvi nivo korelacionih odnosa, korišćenjem koeficijenta korelacije (Spearman, Pearson), kao regresionu analizu i analizu trendova (uključujući t-test nezavisnosti varijabli) upotrijebljen je s ciljem potvrđivanja sveopšte prihvaćenog mišljenja u vezi sa:

- Potrebama razvoja privatnog sektora i njegovim potencijalima;
- Potencijalima visokog školstva (posebno u primijenjenim istraživanjima);
- Zahtijevanu neophodnu institucionalnu podršku;
- Odgovarajućim kreiranjem pozicioniranosti NTP Crne Gore, usluga, upravljanja i strateške orijentacije.

U sklopu razvoja Studije u periodu od 27.07. 2011. do 9.09. 2011. konsultantski tim je poslao **upitnike** na preko 160 institucija, te je obavio preko 100 **intervjua**. Upitnici su slati stejkholderima elektronskom poštom ili faksom uz propratno pismo koje je sadržavalo cilj ankete kao i generalna uputstva. Neki upitnici su poslani i intervjuisanim licima nakon sastanaka koje je istraživački tim obavio s njima.

Kako bismo dobili adekvatan uvid u situaciju na terenu, upitnici su poslani svim opštinama u Crnoj Gori (Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar, Ulcinj, Cetinje, Podgorica, Danilovgrad, Nikšić, Kolašin, Mojkovac, Plužine, Šavnik, Žabljak, Pljevlja, Bijelo Polje, Andrijevica, Berane, Rožaje, Plav), te su trebali biti ispunjeni od strane njihovih glavnih predstavnika (načelnika opštine, rukovodilaca odjeljenja za ekonomski razvoj, te lica odgovornog za budžet opštine, odnosno finansijsko poslovanje opštine). Upitnici su dalje poslani na 10 relevantnih ministarstava (Ministarstvu pravde, Ministarstvu finansija, Ministarstvu vanjskih poslova i evropskih integracija, Ministarstvu ekonomije, Ministarstvu održivog razvoja i turizma, Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Ministarstvu prosvjete i sporta, Ministarstvu poljoprivrede i regionalnog razvoja, Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvu nauke), kao i Direkciji za mala i srednja preduzeća, GIZ Montenegro, OSCE, USAID, Delegaciji Evropske komisije, potpredsjedniku Vlade za ekonomsku politiku i finansijski sistem, kao i njegovom poslovnom sekretaru i savjetnicima. Upitnik je zatim poslat raznim predstavnicima 10 institucija Univerziteta Crne Gore (Ekonomski fakultet, Elektrotehnički fakultet, Mašinski fakultet, Prirodno-matematički fakultet, Fakultet za turizam i hotelijerstvo, Biotehnički fakultet, Metalurško-tehnološki fakultet, Fakultet političkih nauka, Fakultet za sport, Fakultet za pomorstvo), 3 institucije Univerziteta Donja Gorica (Fakultet ekonomije i preduzetništva, Pravni fakultet), te 3 institucije Univerziteta Mediteran (Fakultet za poslovne studije, Pravni fakultet, Fakultet za turizam). Upitnik je osim toga poslat i značajnim organizacijama: Uniji poslodavaca, Privrednoj komori, Montenegro Business Alliance, Business Start up centru u Baru. U zadnjoj sedmici razvoja studije (12.9. - 14.9.) upitnici su ponovo poslani određenim organizacijama kao i nekolicini novih, ali te detalje nećemo izlagati u ovoj Studiji, jer rezultati toga poduhvata neće moći biti predstavljeni u sklopu ove Studije nego tek naknadno u sklopu dodatnog dokumenta.

Upitnici su poslani u različitim periodima avgusta, ali je od svih ispitanika zahtijevano da ih ispune u periodu od dvije sedmice po prijemu. Međutim, s obzirom na period godišnjih odmora, odziv ispitanika je bio izuzetno mali (visokoškolske institucije 17/65, industrija 14/65, opštine 6/21,

predstavnicima vlasti 0/15) što je onemogućilo adekvatnu statističku obradu podataka. Sprovedenje svih predviđenih metoda analize podataka (pojedinačne analize sve četiri grupe i poređenje korelacionih odnosa – svih grupa zajedno) nije bila moguća, pa je obavljena analiza samo dvije grupe: predstavnika visokoškolskog sektora, te predstavnika industrije. Još uvijek se radi na sakupljanju dovoljnog broja upitnika kako bi se završile i naknadno predale i ostale analize. Između spomenute dvije grupe je napravljeno i poređenje (*cross referencing*), a detaljna analiza sprovedenih anketa je priložena kao aneks 1 i 2. Potrebno je, međutim, naglasiti da je u slučaju grupe predstavnika industrije broj ispitanika bio premalen da bi se donijeli čvrsti zaključci. Rezultati ove ankete se stoga još uvijek moraju smatrati indikatorima prije nego značajnim dokazima.

S obzirom na izrazito kratak period trajanja razvoja Studije, kao i nepodobnost ljetnjeg perioda za terensko sakupljanje podataka, bilo je potrebno da se pribjegne **Strategiji upravljanja rizicima**. Sakupljanje podataka preko anketa je odgođeno za naredni period, a fokus je bio prebačen na sprovedenje intervjua i sakupljanje kvalitativnih podataka. Mala ali reprezentativna grupa od preko 100 ljudi je bila intervjuisana u periodu od 4.8.2011. do 8.9.2011., konkretno predstavnici sljedećih institucija: Privredna komora, menadžment Univerziteta Crne Gore, kao i dekani relevantnih fakulteta (Ekonomski fakultet, Elektrotehnički fakultet, Mašinski fakultet, Fakultet za turizam i hotelijerstvo, Metalurško-tehnološki fakultet, Fakultet za pomorstvo), Institut za biologiju mora (Kotor), Business start up centar Bar i Podgorica, Investiciono razvojni fond Crne Gore, Ministarstvo nauke, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo odbrane, vlasnici i menadžeri 8 MSP, kao i menadžment kompanija „Plantaže 13. juli“, „Metalac“ (Nikšić), „Piva“ (Plužine). Sprovedeni intervjui su bili vrijedan izvor informacija koji je značajno doprinio nalazima koji su proizašli iz kabinetskog istraživanja.

Evidentno je da je konsultantski tim djelimično odstupio od originalno planirane metode, te su preporuke ove Studije prvenstveno bazirane na podacima proizašlim iz analize statističkih podataka i nacionalnih strategija, i metode sistematskog poređenja, uzimajući u obzir informacije prikupljene na terenu kroz brojne intervjue. Smatramo da je Strategija upravljana rizicima u ovom slučaju dobro implementirana, te da se može pouzdati u koncept i strategiju izradenu u sklopu ove Studije. Preporuke koje će biti predstavljene u daljem izlaganju su na kraju donesene uzimajući u obzir:

5. Socijalne i ljudske kapacitete;
6. Istraživačke kapacitete;
7. Tehnološke i inovacione kapacitete; te
8. Kapacitete apsorpcije u Crnoj Gori.

Kvalitativni podaci sakupljeni preko anketa i analizirani u sklopu ove Studije su izneseni u odgovarajućim djelovima analize crnogorskog tržišta i procjene budućih trendova kao podrška i dopuna nalazima proizašlim iz kabinetskog istraživanja.

III Crna Gora – Osnovni podaci i stepen razvoja

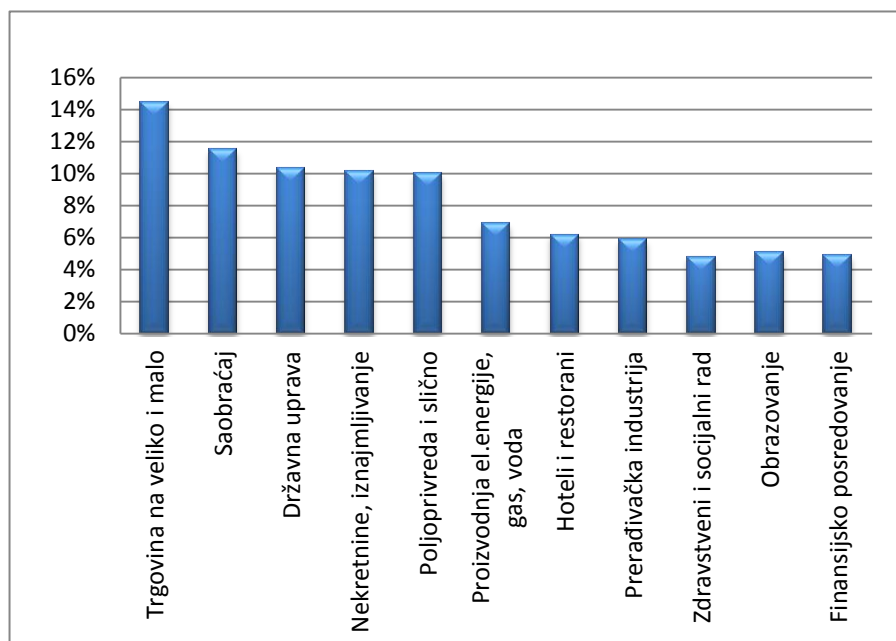
Različiti početni uslovi, odabrana strategija i konzistentnost u sprovođenju programa tranzicije, politički i socijalni konsenzus, okruženje i slično, opredijelili su tok i postignute rezultate u zemljama u tranziciji. Uspješnost procesa tranzicije danas najbolje odražava ostvareni nivo pripremljenosti pojedine zemlje i njena blizina članstvu u Evropskoj uniji. Tako su se u tom “prvom razredu” našle Slovenija, Mađarska, Češka i Poljska, i još šest zemalja koje su se već priključile EU.

Brojni izvještaji i analize iz zemalja u tranziciji pokazuju da je inicijalni period karakterisao zaokret i jak napredak u liberalizaciji, privatizaciji i uspostavljanju makroekonomske stabilnosti, u isto vrijeme pokazalo se da je makroekonomska stabilnost relativno lako dostižna i održiva, ali da mikroekonomski učinci traže mnogo više suptilnosti, odricanja i hrabrosti vlada tih zemalja u pogledu izbora i implementacije mjera.

Kao što su prve dvije godine tranzicije nakon objave nezavisnosti pokazale, Crna Gora ima ogromni potencijal jer je ekonomski rast tokom 2006. i 2007. godine bio izuzetan nakon što je zemlja zadobila međunarodnu podršku za nezavisnost, uspjela da ubrza strukturne reforme i ostvari značajan napredak u pregovorima sa EU u pogledu njenog potencijalnog članstva u EU

Sektorska analiza BDP-a
 U ukupnom BDP-u Crne Gore po zvaničnim podacima Monstat-a, vodeću ulogu zauzimaju područja trgovine na veliko i malo, saobraćaja, državne uprave, poslova sa nekretninama, poljoprivrede i poljoprivredi sličnih djelatnosti sa ukupnim učešćem od 55%.

Ilustracija 2: Učešće sektora u ukupnom BDP-u Crne Gore

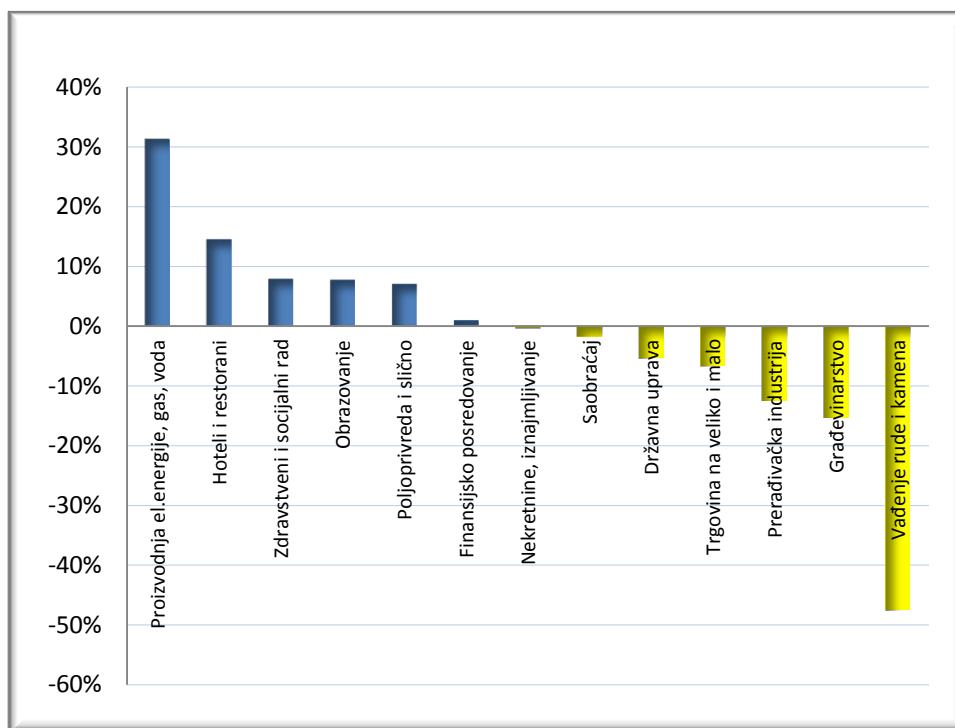

Izvor: Monstat, 2010.

Značajno je napomenuti da niti jedna od navedenih ključnih djelatnosti nije zabilježila značajan porast u ukupnom učešću BDP-a. Gledajući iz perspektive indeksnog porasta, najveći razvoj se odnosi na područja proizvodnje električne energije, upravljanja gasom i vodosnabdijevanja, zatim turističke djelatnosti, aktivnosti hotela i restorana, zdravstvenog i socijalnog rada i obrazovanja, kao i poljoprivrede i poljoprivredi sličnih djelatnosti.

Posebno značajno je napomenuti da ostvareni relativni pad zaposlenosti javnog sektora u ukupnoj zaposlenosti od 6% u posljednje tri godine (sa 50 na 44%), u relativnim iznosima na području zdravstvenog i socijalnog rada i obrazovanja, ukazuje na značajnije ostvarenje BDP-a po zaposlenom, jednim dijelom ukazujući na porast primanja u ovim oblastima, kako i porast produktivnosti po zaposlenom.

Ilustracija 3: Kretanja ostvarenog BDP-a po djelatnostima u 2009. godini

Izvor: Monstat, 2010.

Crna Gora u regionalnom okviru

Pregled osnovnih ekonomskih indikatora, uključujući i pregled nivoa konkurentnosti u jednom broju zemalja u tranziciji, koji nedvosmisleno ukazuju na dostignuti nivo razvoja Crne Gore, daje se u narednim pregledima:

Ilustracija 4: BDP

Bruto domaći proizvod, po proizvodnoj metodi		
	2008	2009
Bruto domaći proizvod, tekuće cijene (mil. EUR)	3.086	2.981
Bruto domaći proizvod, stalne cijene (mil. EUR)	2.866	2.911
Bruto domaći proizvod po stanovniku (mil. EUR)	4.908	4.720
Realna stopa rasta BDP-a, u %	6,9	-5,7
Nominalna stopa rasta BDP-a, u %	15,1	-3,4
BDP deflator, u %	7,7	2,4

Izvor: Monstat, 2010.

Tabela 1: Godišnja stopa rasta u Evropskoj uniji i zemljama u tranziciji

	Prosječne stope rasta 2003. - 2009.	BDP per capita vs. EU prosjek	BDP rast	Inflacija
Albanija	6,00	23,50	1,80	2,10
BIH	5,80	25,10	-3,40	-0,40
Hrvatska	4,20	59,90	-6,00	2,60
Makedonija	4,60	30,30	-1,30	-0,80
Crna Gora	7,10	36,30	-7,00	3,20
Srbija	6,30	35,30	-3,00	8,10
Slovenija	5,00	95,60	-7,30	0,80
Euro zona	2,00	111,40	-3,90	0,40

Izvor: The Global Competitiveness Report, 2009, World Economic Forum

Tabela 2: BDP per capita i nezaposlenost u 2004. godini - "EU25" = 100

Država	BDP per capita	Nezaposlenost
EU 25	100,0	
EU 15	108,0	7,9
Rumunija	31,4	8,0
Bugarska	30,8	11,1
Irska	134,4	4,9
Slovačka	54,0	17,6
Hrvatska	46,1	13,8
SiCG		15,2
Mađarska	61,7	6,1
Slovenija	78,5	6,1
Italija	105,0	7,5
Portugal	73,4	7,2

Izvor: The Global Competitiveness Report, 2009, World Economic Forum

Tabela 3: Zemlje u tranziciji – indeks konkurentnosti

Država	Rang 2005	Rang 2004	Score 2005
Slovenija	32	33	4,59
Češka	38	40	4,42
Mađarska	39	39	4,38

Slovačka	41	43	4,31
Litvanija	43	36	4.30
Poljska	51	60	4,00
Bugarska	58	59	3,83
Hrvatska	61	61	3,74
Rumunija	67	63	3,67
Rusija	75	70	3,53
SiCG	80	89	3,83
Ukrajina	84	86	3,30
Makedonija	85	84	3,26
BiH	95	81	3,17

Izvor: The Global Competitiveness Report, 2009, World Economic Forum

Grad Podgorica i privreda Crne Gore bile su snažan činilac privrede nekadašnje SFRJ. Razvijena bazna industrija, visok stepen finalizacije visokovrijednih i sofisticiranih proizvoda iz metaloprerađivačkih djelatnosti, razvijen poljoprivredni sektor i proizvodnja hrane samo su neke od odrednica nekadašnjeg privrednog stanja. Giganti kao što su bili Aluminijski kombinat, Radoje Dakić, OBOD, Poljoprivredni kombinat 13. juli, Željezara Nikšić i dr. predstavljali su poslovna imena znana i izvan granica zemlje. Na žalost, posljedice ratova na Balkanu i svjetskih privrednih tokova u posljednjih 15-20 godina dovele su do potpuno promijenjene slike stanja privrede u širem regionu. Neminovna je činjenica da će zemlje Zapadnog Balkana kao i mnoge druge iz šireg okruženja morati svoj put ka učešću u svjetskim privrednim tokovima tražiti preko razvoja malih i srednjih preduzeća (MSP). U razvijenim sistemima kapitalističke privrede ova preduzeća su nastajala kao snabdjevači velikih sistema. Ipak, u vremenu dogovorne ekonomije takva šansa na našim područjima nije iskorišćena i sada se mora krenuti obrnutim putem. Paralelno pokušati graditi mrežu uspješnih MSP koji će okrupnjavanjem (klasterizacijom i sličnim uvezivanjima) doći do velikih poslovnih sistema. Ovakav put nije nemoguć, jer neke zemlje, danas članice EU, su upravo prošle to iskustvo, a nekih 20-30 godina unazad su u svom privrednom razvoju bile u osnovi kao i nekadašnji prostor SFRJ. Naravno, svaki veliki proizvodni sistem koji je uspio da preživi sve probleme u posljednjoj dekadi prošlog vijeka i koji je uz inostrane strateške partnere stao na zdrave noge može biti od velike koristi u gradnji mreže MSP. Za gradnju takvih mreža, a kako pokazuju svjetska iskustva, jedna od ključnih uloga pripada naučno-tehnološkim parkovima.

Statistički podaci pokazuju da je Crna Gora ostvarila značajan ekonomski razvoj nakon sticanja nezavisnosti, te se po indeksu konkurentnosti 2009. i 2010. pozicionirala na prvo mjesto u jugoistočnoj Evropi (uključujući Bugarsku i Rumuniju), što je prvenstveno rezultat poboljšanja poslovnog okruženja u Crnoj Gori¹¹. Važno je pak naglasiti da problem ubrzanog rasta zarade koji nije praćen adekvatnim rastom produktivnosti, zajedno sa rigidnošću tržišta rada i nezavršenim strukturnim i institucionalnim reformama još uvijek sprečavaju razvoj države. Crna Gora se stoga mora koncentrisati na poboljšanje visokog obrazovanja, veće iskorišćavanje postojećih tehnologija, te razvoj i komercijalizaciju istraživanja. To će dovesti do poboljšanja proizvodnih procesa i kvaliteta proizvoda, kao i razvoja baziranog na znanju i inovacijama. Kao što je istaknuto u dokumentu Konkurentnost crnogorske ekonomije objavljenog od strane Ministarstva finansija, Crna Gora je imala impresivan rast BDP-a, međutim, on je u prvom redu bio rezultat visokog

¹¹ Konkurentnost crnogorske ekonomije, 2010., str. 21.

priliva stranih investicija, te prihoda iz oblasti turizma i bankarstva¹². Crna Gora se mora posvetiti problemu svog platnog bilansa izvoza i uvoza, prvenstveno preko diversifikacije izvoza i podsticanja razvoja izvoznih kapaciteta MSP. Crnogorski izvoz je naročito fokusiran na nekoliko glavnih proizvoda poput aluminijuma, gvožđa, čelika i mineralnih goriva, koji su podložni oscilacijama na međunarodnim tržištima. Stoga je potrebno i dalje raditi na uklanjanju postojećih administrativnih barijera (ulazak na tržište, dobijanje dozvola, primjena ugovora u praksi, registracija imovine, plaćanje poreza itd.) u svrhu podsticanja razvoja sektora MSP. Osim toga, Crna Gora mora povećati podršku procesima istraživanja tržišta i inovacija, inovacije i razvoja, te saradnje između nauke i privrede kao i ulaganja u iste.

Tabela 4: Poređenje Crne Gore sa zemljama EU15, novim članicama EU12, te regionom JIE

BDP per capita, Paritet	2008; US\$	Indeks 2008 / 2007	Indeks 2008 / 2006	Indeks CG/ EU27 2008; EU27=100	Indeks CG/ EU15 2008; EU15=100	Indeks CG/ EU12 2008; EU12=100	Indeks CG/ JIE7 2008; JIE7=100
Visoko obrazovanje	4,5	107%	122%	88%	85%	93%	110%
Sofisticiranost poslovanja	3,9	103%	105%	84%	77%	95%	112%
Inovacija	3,5	106%	130%	88%	79%	104%	122%
Podindeks inovacije i I&R	3,32	105%	n.a.	78%	71%	90%	115%
Podindeks preduzetničkog okruženja	4,32	106%	n.a.	94%	92%	96%	104%
Podindeks održivog razvoja	3,94	97%	n.a.	76%	70%	85%	131%
Izdvajanja za istraživanje i razvoj (% BDP)	1,18	95%	128%	81%	60%	146%	220%
Ukupna stopa upisa u terc. obrazovanje (%)	41,07	n.a.	n.a.	67%	66%	69%	113%

¹² Konkurentnost crnogorske ekonomije, 2010., str. 23.

Broj naučnika i inženjera na raspolaganju (rezultat istraživanja)	4,19	102%	n.a.	90%	85%	99%	112%
Započinjanje biznisa	85	79%	n.a.	73%	74%	71%	92%
Pribavljanje građevinskih dozvola	160	96%	n.a.	38%	29%	51%	97%
Vladavina prava	-0,09	110%	124%	66%	60%	75%	110%

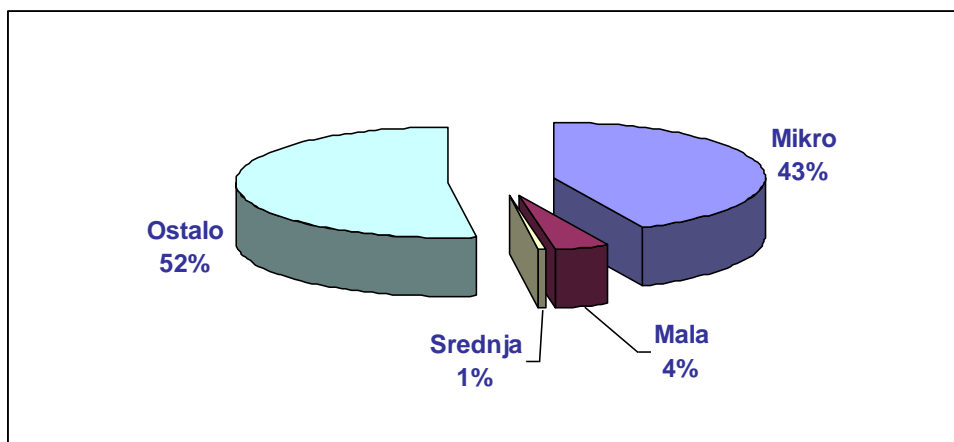
Izvor: Konkurentnost crnogorske ekonomije, 2010

Iako su crnogorska ulaganja u I&R (kao % BDP) viša od prosječnog ulaganja na nivou jugoistočne Evrope kao i novih 12 članica EU, drugi indeksi pokazuju da ta ulaganja ne vode do postizanja adekvatnih rezultata. Jedna od strategija koja bi vodila ka rješenju toga problema je zasigurno uspostavljanje naučno-tehnološkog parka, kao što će biti prikazano u ovoj Studiji.

Mala i srednja preduzeća

Istraživanja pokazuju da su MSP glavni faktori koji doprinose ekonomskom razvoju, smanjenju nezaposlenosti, povećanju konkurentnosti zemlje, smanjenju uvoza i povećanju izvoza, a iznad svega najveći su izvor inovativnosti.¹³ Analiza tržišta Crne Gore je, međutim, pokazala da nivo razvoja sektora MSP nije na zadovoljavajućem nivou, s obzirom na činjenicu da samo 48% svih institucija u zemlji čine MSP¹⁴. U poređenju s EU, gdje je broj MSP nešto niži od 100%, taj je procent u Crnoj Gori izuzetno nizak. Važno je napomenuti da u EU MSP učestvuju sa 70% u ukupnom prihodu, te na njih otpada 60% ukupnog BDP-a EU.

Ilustracija 5: Pregled učešća malih i srednjih preduzeća u ukupnom broju svih organizacionih oblika preduzeća u Crnoj Gori

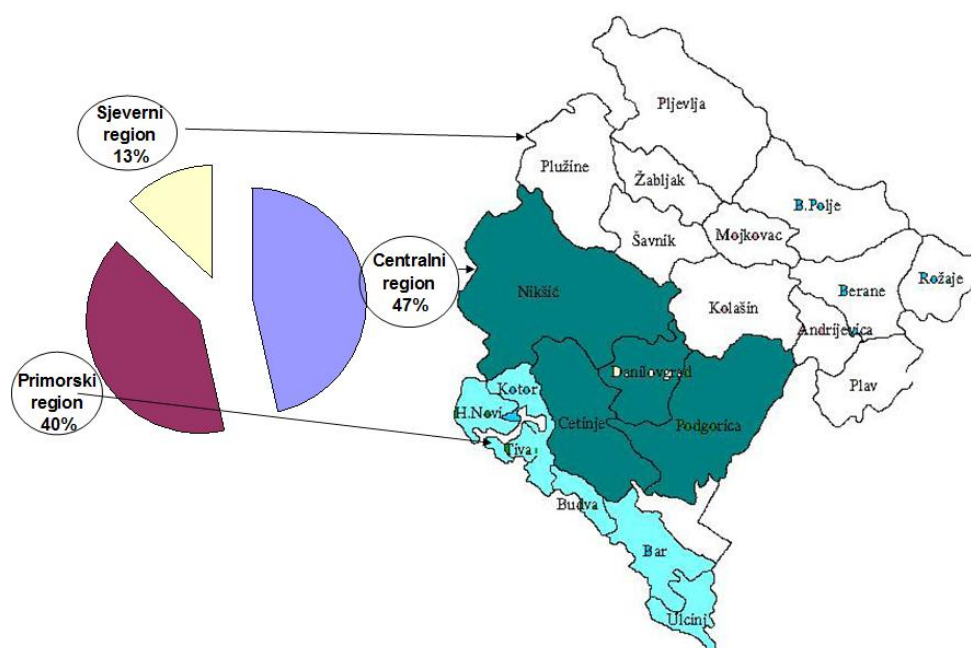
Izvor: Monstat, 2009

¹³ Konkurentnost crnogorske ekonomije, 2010., str. 33.

¹⁴ Monstat, 2009.

Osim toga u Crnoj Gori je evidentna velika neproporcionalnost u rasporedu MSP po regijama kao što se može vidjeti na priloženoj ilustraciji. Stoga je potrebno razviti strategije koje će podstaknuti razvoj i rad MSP u sjevernom regionu. Prema podacima iz 2009. 87% MSP su bila locirana u centralnom i južnom regionu, dok je samo 13% bilo na sjeveru. Oko 35% crnogorskih MSP se nalazi u Podgorici. U Budvi, Herceg Novom i Baru je smješteno između 8 i 10% MSP-a, dok je u Nikšiću nešto manje (7%), a Kotor, Bijelo Polje i Ulcinj imaju oko 4% MSP. Očigledno je, dakle, da nijedan od sjevernih gradova nema značajan postotak MSP.

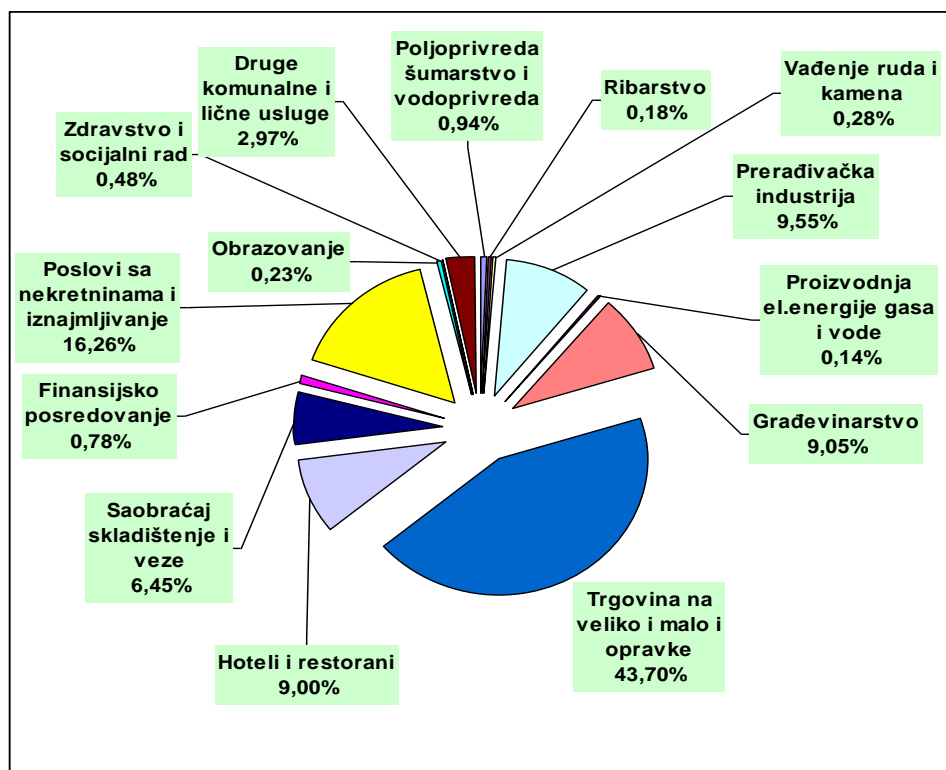
Ilustracija 6: Regionalna raspodjela MSP u Crnoj Gori

Izvor: Monstat, 2009.

Kada je u pitanju sektorska raspodjela MSP vidljivo je da je najveći broj MSP aktivan u oblasti trgovine na veliko i malo (skoro 44%), zatim slijede poslovi sa nekretninama i iznajmljivanjem (oko 16%), te prerađivačka industrija (oko 9,5%) i građevinarstvo i hoteli/restorani sa po oko 9%. Ostale djelatnosti su zastupljene sa po manje od 1% svaka. Raspodjela MSP po sektorima je predstavljena na sljedećoj ilustraciji.

Ilustracija 7: Procentualno učešće MSP po djelatnosti u ukupnom broju MSP u Crnoj Gori

Izvor: Monstat, 2000.

Izveštaji pokazuju da su strateški ciljevi za razvoj MSP postavljeni za period od 2007. do 2010. godine zaista ispunjeni (povećanje broja novih MSP za 30%, povećanje zaposlenja u MSP sektoru za 20%, povećanje udjela MSP u izvozu na 30%), međutim, još uvijek postoji veliki potencijal za poboljšanje, pa je stoga važno razjasniti na kojim poljima je već ostvaren napredak, a na kojima on zaostaje. Konkretno, napredak je napravljen na području kreiranja stimulativne okoline za razvoj MSP, podrške izvoza, konkurentnosti, internacionalizacije, jačanja preduzetničkog obrazovanja, finansijske podrške i podrške privatnih i javnih partnerstava. S druge strane, napredak je izostao na sljedećim područjima: napredni oblici institucionalne podrške, jačanje I&R, regulisanje statističkog evidentisanja trendova MSP itd.¹⁵ Istraživanje poslovne klime MSP sektora u Crnoj Gori sprovedeno među direktorima MSP za period 2009 – 2010. godine pokazuje da je većina problema koji su postojali 2009. godine još uvijek prisutna i u 2010. godini. Zanimljivo je istaknuti zaključke tog istraživanja, koji su relevantni i za ovu Studiju:

- Postoji potreba za sticanjem znanja i vještina kako kod menadžera, tako i kod zaposlenika,
- Pristup finansijama se mora poboljšati;
- Institucionalna infrastruktura se mora prilagoditi potrebama MSP;
- Sektor MSP je zainteresovan za održivi dijalog i partnerstvo s javnim sektorom.

Glavni strateški ciljevi za razvoj crnogorskih MSP identifikovani za period od 2011. do 2015. direktno odgovaraju problemima definisanim u sklopu spomenutog istraživanja:

- Poboljšanje poslovnog okruženja;
- Jačanje finansijske podrške;
- Jačanje konkurentnosti MSP i promocija preduzetništva;
- Podrška početnicima u biznisu – start up.

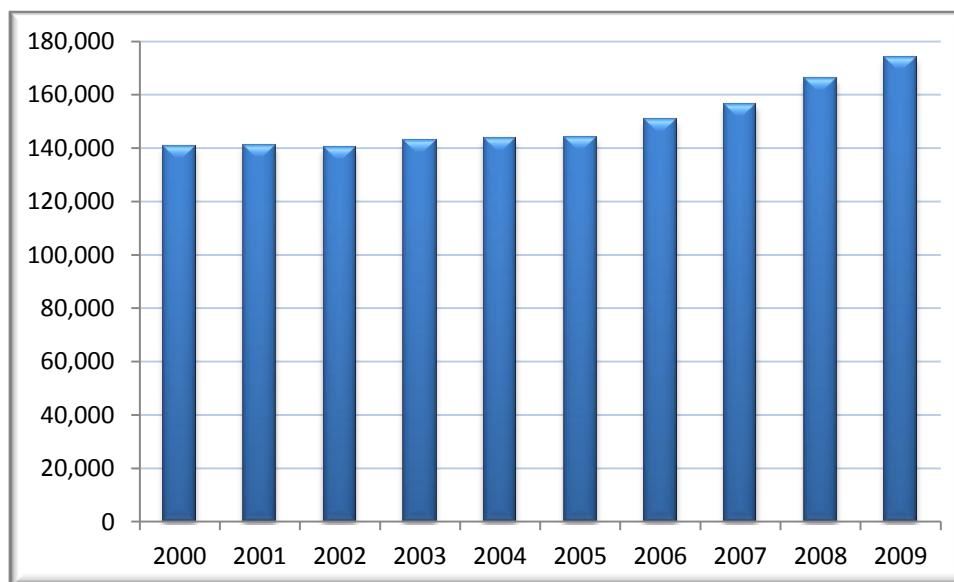
¹⁵ Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća 2011 – 2015., str. 19

Očigledno je da će uspostavljanje naučno-tehnološkog parka odgovoriti ovim postavljenim ciljevima, te da će direktno ili indirektno doprinijeti razvoju MSP sektora u Crnog Gori, a samim tim i njenom generalnom ekonomskom razvoju.

Zaposlenost i zarade

Ukupna zaposlenost Crne Gore je u posljednjih deset godina porasla za otprilike 35% na današnjih približno 176.000.

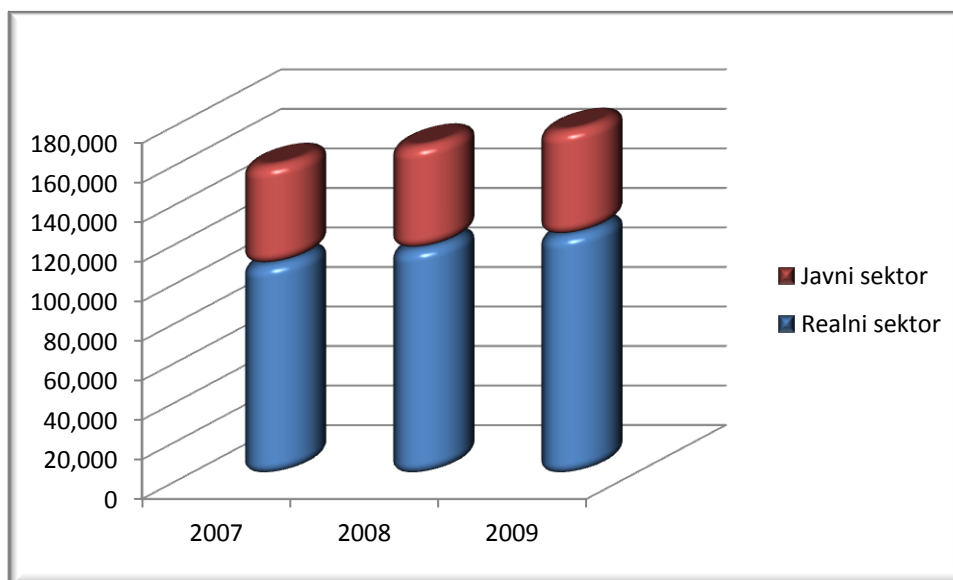
Ilustracija 8: Ukupna zaposlenost u posljednjih deset godina

Izvor: Monstat, 2010.

Izrazito visoko učešće javnog sektora u ukupnoj zaposlenosti u konstantnom je padu, od 47% udjela u 2007. godini, 46% u 2008. pa do 44% u 2009. godini.

Ilustracija 9: Raspored zaposlenosti u 2009. godini po sektorima

Izvor: Monstat, 2010.

Razmatrajući podatke po sektorima, najveći udio u ukupnoj zaposlenosti je vidljiv u sektorima trgovine na veliko i malo (uz relativno najniža neto primanja), prerađivačkoj industriji, saobraćaju, skladištenju i vezama, kao i u državnoj upravi i socijalnom osiguranju.

Tabela 5: Zaposlenost po sektorima

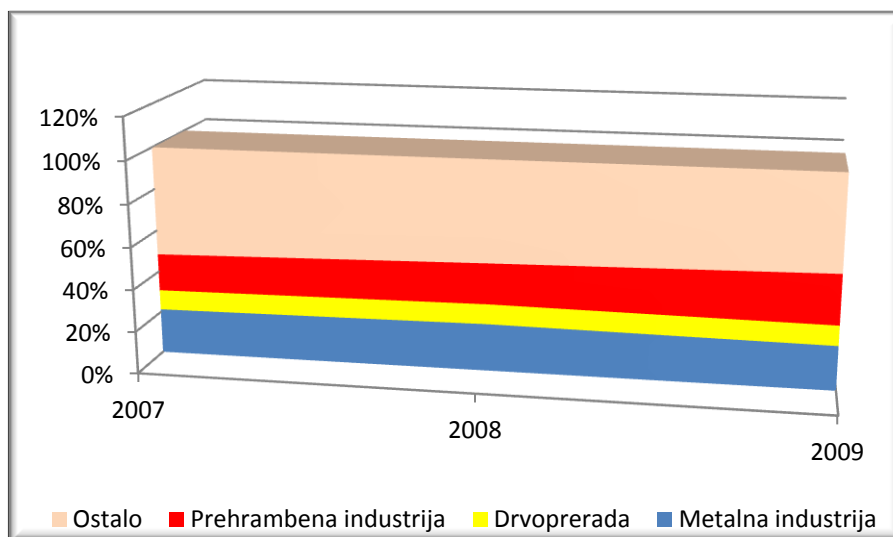
Zaposlenost po sektorima	2007.	2008.	2009.
UKUPNO	156.408	166.221	174.152
Poljoprivreda, šumarstvo i vodoprivreda	2.586	2.651	2.700
Ribarstvo	112	129	119
Vađenje ruda i kamena	3.753	3.721	3.178
Prerađivačka industrija	25.697	24.335	21.824
Proizv. elekt. energije, gasa i vode	5.594	6.042	5.456
Građevinarstvo	6.647	8.831	9.997
Trgovina na veliko i malo, opravka	30.750	31.854	36.117
Hoteli i restorani	11.307	14.641	16.678
Saobraćaj skladištenje i veze	11.358	12.798	13.858
Finansijsko posredovanje	3.143	3.476	3.748
Poslovi s nekretninama, iznajmljivanje	5.354	5.631	7.356
Državna uprava i socijalno osiguranje	17.575	18.643	18.860
Obrazovanje	12.687	12.892	12.992
Zdravstveni i socijalni rad	12.004	12.356	12.238
Ostale komunalne, društvene i lične usluge	7.841	8.221	9.031

Izvor: Monstat, 2010.

Dok stopa zaposlenosti u prerađivačkoj industriji pada, značajan porast bilježe trgovina na veliko i malo, hoteli i restorani i građevinarstvo, što ukazuje na srazmjeran porast sektora turizma i građevinarstva u primorskoj regiji.

Privreda Crne Gore, značajno podstaknuta prerađivačkom industrijom, velikim dijelom je orijentisana na metaloprerađu, prehrambenu industriju i drvoprerađu što je bitno napomenuti. Zanimljivo je da u svim strateškim područjima prerađivačke industrije u periodu 2007 - 2009. godine nije došlo do pada zaposlenosti.

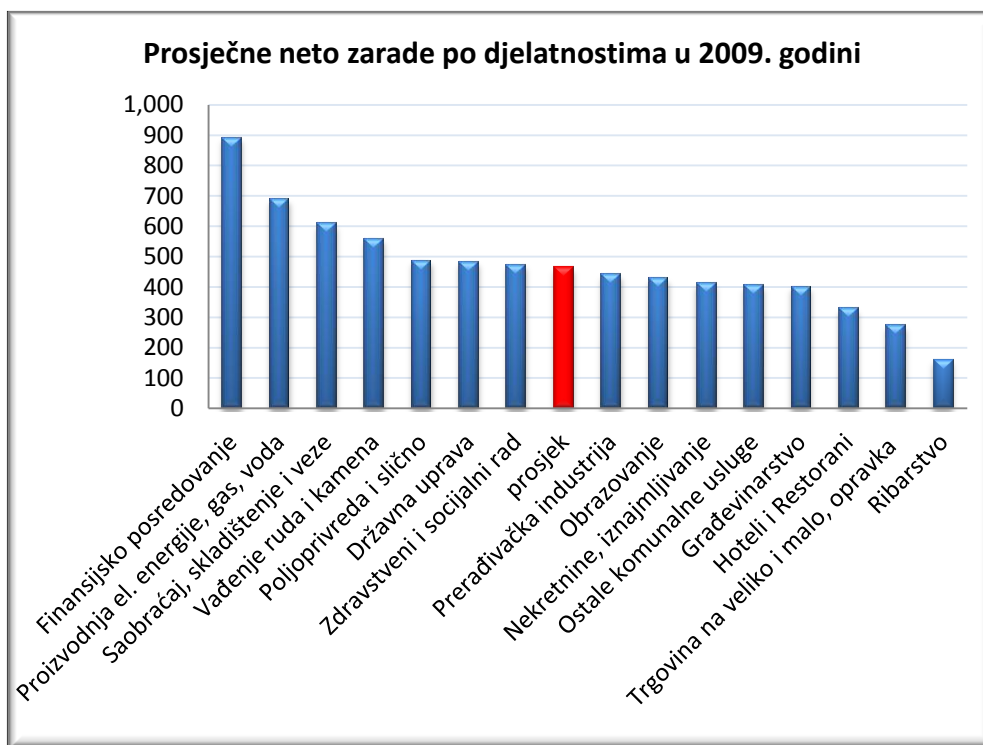
Ilustracija 10: Strateški sektori prerađivačke industrije

Izvor: Monstat, 2010.

Učešće neto zarada po sektorima ukazuje na značajno odstupanje prosječnih neto zarada u finansijskim uslugama i finansijskom posredovanju, proizvodnji električne energije, upravljanju gasom i vodom, te saobraćaju, skladištenju i vezama (većinom u javnom sektoru) od ostalih sektora. Sektor najveće zaposlenosti trgovina na veliko i malo, hoteli i restorani, te građevinarstvo bilježe pad ispod prosječne zarade.

Ilustracija 11: Prosječne neto zarade po sektorima u 2009. godini

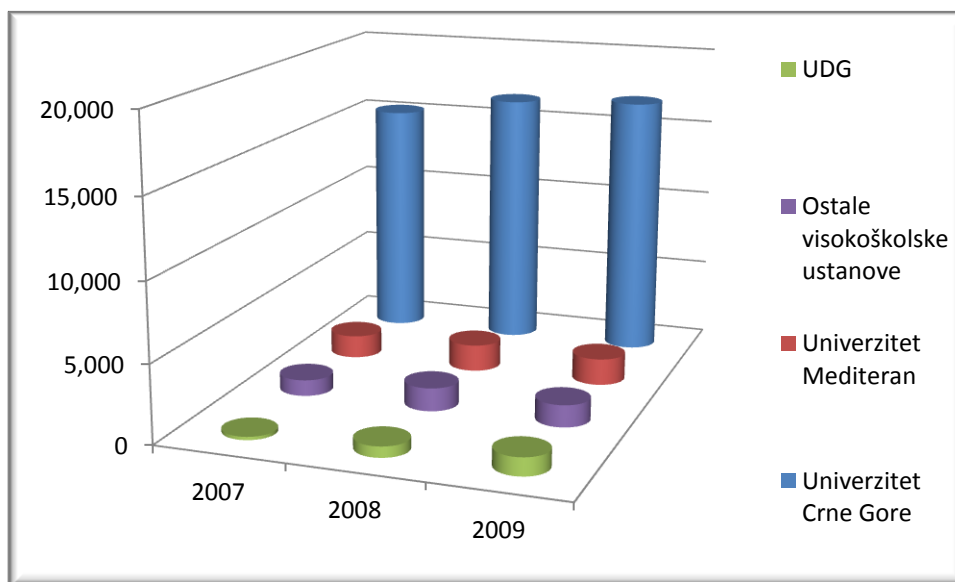

Izvor: Monstat, 2010.

Visokoškolski sektor

U zimskom semestru, akademske 2009/10. godine, na osnovne studije u Crnoj Gori upisano je 21.199 studenata. Najveći broj upisanih je na Univerzitetu Crne Gore 16.916 studenata što čini 79.8% od ukupnog broja upisanih, na privatnim univerzitetima i ostalim visokoškolskim ustanovama studira 4.283 studenta ili 20.2%. Broj upisanih studenata na osnovne studije je u stalnom porastu. Povećanje broja upisanih u odnosu na 2008/09. godinu iznosi 3.5%. Udio osoba ženskog pola među studentima koji su upisali osnovne studije je 53,2%.

Ilustracija 12: Broj studenata po univerzitetima u periodu 2007 – 2009. g.

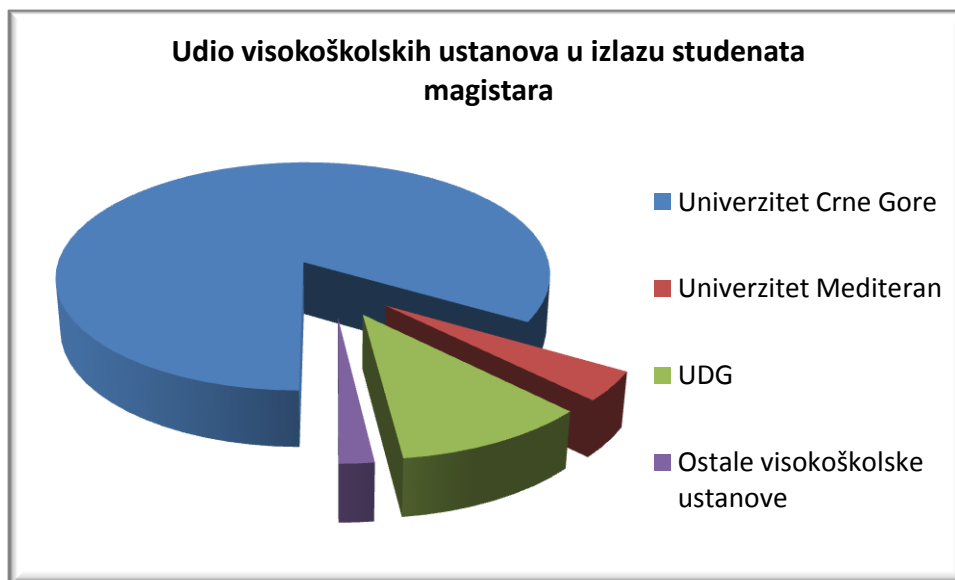

Izvor: Monstat, 2010.

Na tri vodeće visokoškolske ustanove, Univerzitetu Crne Gore, UDG-u i Univerzitetu Mediteran, bilježi se porast ukupnog broja studenata od 1 – 5%, pri čemu ukupan broj studenata prelazi 20.000.

Univerzitet Crne Gore učestvuje najvećim dijelom, preko 80% , u ukupnom broju izlaza mastera i magistara nauka, te predstavlja osnovni generator razvoja naučno-istraživačkog kadra.

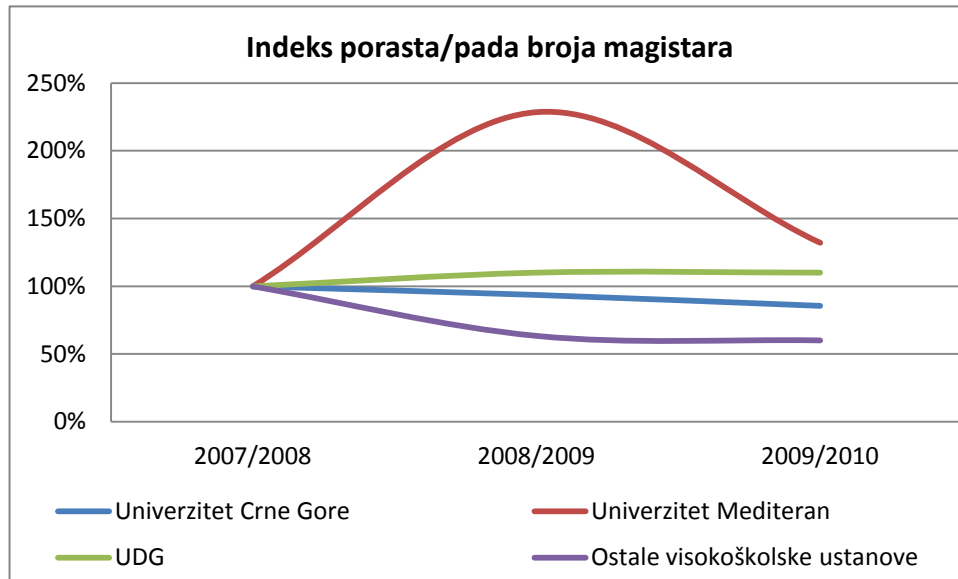
Ilustracija 13: Izlaz mastera i magistara nauka

Izvor: Monstat, 2010.

Posmatrajući period posljednje tri generacije svršenih magistara po visokoškolskim ustanovama, vidljiv je jasan pad broja svršenih magistara na Univerzitetu Mediteran, dok UDG jedini mjeri relativni porast od cca. 5%.

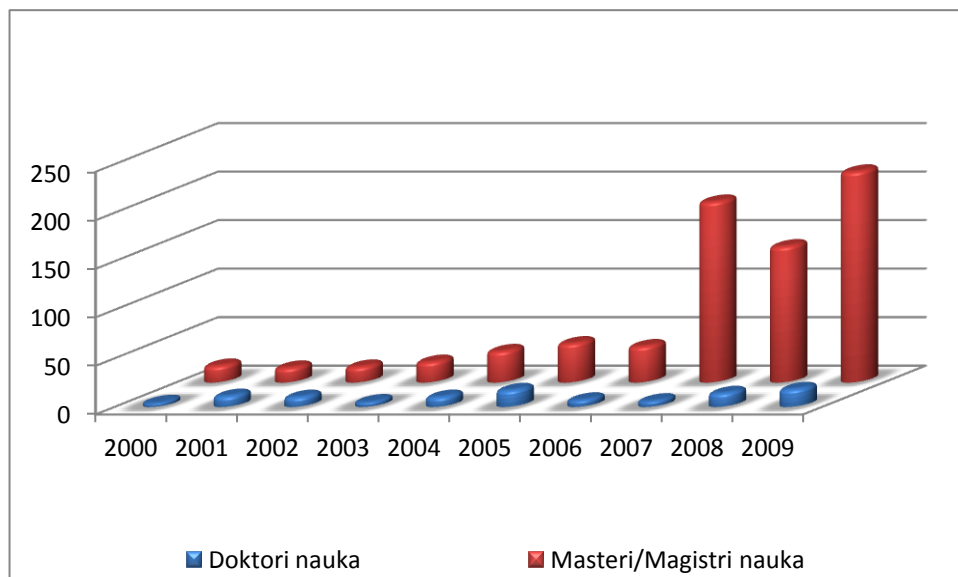
Ilustracija 14: Porast/pad svršenih magistara u periodu 2007 – 2010. g.

Izvor: Monstat, 2010.

U periodu 2004 – 2009. Crna Gora bilježi osjetan porast ukupnog broj mastera i magistara nauka, dok je porast doktora nauka relativan i ne prati prohodnost posljednjih 5 godina.

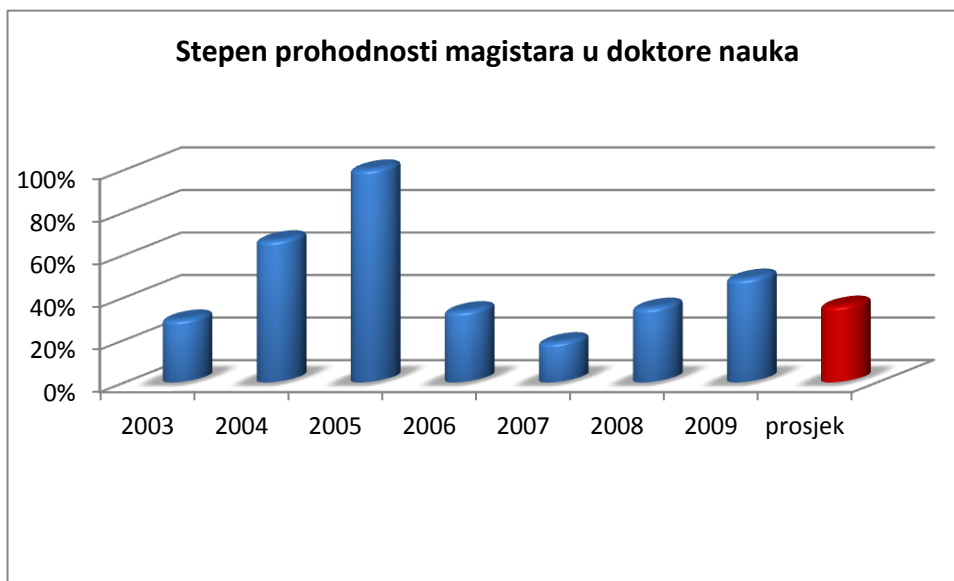
Ilustracija 15: Broj magistara i doktora nauka u posljednjih deset godina

Izvor: Monstat, 2010.

Sublimirajući statistike Monstata i prateći trend svršenih magistara, kao i prohodnost magistara u doktore nauka u posljednjih deset godina, otvara se moguća analiza prohodnosti u prosjeku od 35%, uz relativno odstupanje u 2007. godini.

Ilustracija 16: Stepen prohodnosti

Izvor: Monstat, 2010.

Uzimajući u obzir konstatacije prikazane grafički na prethodnoj ilustraciji, dolazi se do trenda mogućeg razvoja naučno-istraživačkog kadra Crne Gore i predviđanja o godišnjem doktoriranju 180 kandidata u 2014. godini.

Ilustracija 17: Trend porasta doktora nauka i istraživača

Izvor: Monstat, 2010.

Trend razvoja ljudskih resursa u Crnoj Gori takođe govori u prilog razvoju NTP u Crnoj Gori. Jasno je da sveukupni naučni kadar ne može ostati na univerzitetu, gdje se prvenstveno radi bazično istraživanje, nego da moraju postojati institucije koje će omogućiti ovim kadrovima da svoje znanje i sposobnosti usmjere ka stvaranju praktičnih rješenja za konkretne probleme. Ova vrsta primijenjenog istraživanja se većinom obavlja u industriji, ali ono je prisutno i na institutima i u centrima koji nastoje povezati istraživačke centre sa poslovnim svijetom i industrijom.

IV Od inkubatora do centara izvrsnosti – Definicija i klasifikacija

Kao što je već istaknuto, jedan od glavnih načina podsticanja ekonomskog razvoja i poboljšanja konkurentnosti je preko podrške istraživanja i razvoja (I&R). Postoje dva osnovna nivoa struktura koje podržavaju tehnologiju i tehnološki razvoj:

1. Podrška osnovnog I&R

Ova vrsta istraživanja se takođe zove osnovnim ili temeljnim istraživanjem, jer je njegov osnovni cilj unapređenje znanja i teorijskog razumijevanja. Prvenstveno se sprovodi na vladinim i akademskim institucijama (univerzitetima, fakultetima, istraživačkim institucijama itd.). Na ovom nivou I&R bi trebao biti podržan kroz infrastrukturu i opremu minimizirajući finansijski rizik korisnika. Projekti koji podržavaju ovu vrstu istraživanja mogu biti fokusirani na konkretno područje kao što je to, na primjer, slučaj s EU projektima ili može biti otvoren za sva polja i teme istraživanja (na primjer, fondovi za finansiranje istraživanja).

2. Podrška aplikativnog I&R

Primarni cilj ove vrste I&R nije dobijanje znanja koje je samo sebi svrha, nego rješavanje konkretnih i praktičnih pitanja. Primijenjeno I&R se prvenstveno implementira u industriji, iako i akademske institucije ponekad imaju programe koji služe povezivanju njihovih centara s industrijom i poslovnim svijetom. Ova vrsta istraživanja ima za cilj stimulisanje i aktiviranje preduzeća na području I&R koje je orijentisano tržištu, kao poboljšanju procesa i proizvoda s ciljem implementacije rezultata istraživanja (npr. inovacioni programi, investicioni programi, itd.). Postoje primjeri različitih programa koji podržavaju preduzeća u procesu transfera znanja i implementacije procesa s akademskim institucijama.

Finansiranje i podrška I&R dolazi obično direktno od strane određene institucije ili programa koji promovišu samo određenu ciljnu grupu ili temu. Kako bi privatni sektor bio podržan u skupim i riskantnim istraživačkim podvizima, te kako bi se osnažila iskoristivost i realizacija osnovnih rezultata istraživanja, izuzetno je važno povezati pojedine finansijske elemente podrške koji dolaze od strane vlade i javnih institucija. Potrebno je osigurati da uspostavljena veza postane kontinuirani proces koji se odvija preko programa raznih organizacija. Zavisno od njihovog sadržaja i svrhe, takve organizacije se osnivaju na državnom ili regionalnom nivou. Kako bi se izbjeglo stvaranje strateškog i operativnog viška, mora se osigurati čak i kod nesimultanog stvaranja programa da se oni ipak nadopunjuju s obzirom na njihove strategije i ciljeve.

Uzimajući u obzir veliki broj institucija koje se bave I&R kao i komercijalizacijom istraživačkih rezultata, potrebno je definisati određene vrste programa kao i njihove operativne prakse kako bismo došli do optimalne forme koju treba razviti u sklopu crnogorskog NTP. S obzirom na utvrđene potrebe u sklopu ove Studije, a u svrhu donošenja preporuka za uspostavljanje NTP, u sljedećem koraku ćemo definisati pojmove poslovnog centra, inkubatora i tehnološkog parka s jedne strane, kao i centra izvrsnosti ili odličnosti s druge strane.

Inkubatori

Inkubatori, za razliku od Centara izvrsnosti, nisu fokusirani na određenu temu ili područje. Oni su uspostavljeni na akademskom nivou i usmjereni su na razvoj sektora visokih tehnologija, s ciljem

podsticanja osnivanja novih preduzeća od strane apsolutno i naučnika. Cilj ovog instrumenta je stvaranje održivog broja inovativnih i tehnološki orijentisanih spin-off-ova iz akademskog područja.

Ciljevi

- Osiguranje održivog rasta broja akademskih spin-off-ova;
- Unapređenje kvaliteta novih preduzeća (tj. intenziteta njihovog znanja i tehnologija), kao i vjerovatnosti uspjeha;
- Povećanje potencijala za stvaranje spin-off-ova na univerzitetima, koledžima, te neuniverzitetskim istraživačkim institucijama;
- Unapređenje i iskorišćavanje rezultata istraživanja od strane poslovnog svijeta;
- Podrška drugih mjera transfera tehnologija.

Metoda

Detaljan dizajn inkubatora se ne može planirati iz jedne centralne tačke, jer su akademske institucije previše različite. Ista je situacija i kad su u pitanju ekonomske prilike kao i postojeći programi i inicijative koje se moraju uzeti u obzir. Stoga programske organizacije započinju takmičenje, odnosno konkurs na koji se mogu prijaviti razni konzorcijumi s ciljem da dobiju finansijska sredstva za svoj centar. Takmičenje daje okvir učesnicima kako bi oni dizajnirali kombinaciju mjera za svoj inkubator uzimajući u obzir postojeće lokalne prilike, te optimalno integrišući postojeća sredstva. Žiri koji se sastoji od nezavisnih stručnjaka ocjenjuje kvalitet dostavljenih projekata, te izrađuje prijedloge na osnovu kojih resorni ministar donosi odluku. Ovakav proces garantuje transparentnost i visok kvalitet u procesu odlučivanja.

Poslovni park

Poslovni park (Business park) je koherentna i samostalna jedinica uspostavljena u svrhu usmjeravanja ekonomske djelatnosti na jednu lokaciju. Ovakve parkove obično osnivaju i vode privatni investitori i/ili javne institucije, nakon čega se oni prodaju ili iznajmljuju preduzećima po cijenama nižim od uobičajene. Glavna karakteristika poslovnog parka je da se infrastruktura i oprema ustupa na korišćenje preduzetnicima po cijenama nižim od uobičajenih. Poslovni parkovi su obično ili u potpunom vlasništvu privatnih investitora ili većinom u javno-privatnom partnerstvu.

Ciljevi

- Osiguravanje infrastrukture za lokalne kompanije i osnivanje novih kompanija po niskoj cijeni;
- Podsticanje osnivanja novih kompanija;
- Fokusiranje na centralizovanje i podsticanje lokalnih poslovnih aktivnosti;
- Jačanje ekonomskog potencijala određenih regija;
- Neodređen fokus na neko operativno područje;

- Nespecifičnost ponuđenih usluga.

Metoda

Poslovni parkovi su obično ustanovljeni u srednje naseljenim područjima kako bi se koncentrisala lokalna ekonomska aktivnost na jednu određenu lokaciju. Kao što je rečeno, obično su ustanovljeni od strane privatnih investitora, ali mogu uključivati i javno finansiranje ili vlasništvo, ako se radi o lokaciji od javnog strateškog značaja. Vrsta poslovnog parka kao i njegov ključni tematski fokus zavise od situacije određenog regiona. Stoga poslovni park može varirati od tipično prodajnog do kancelarijskog parka. Kao što je već spomenuto, glavna funkcija poslovnog parka je da ponudi poslovni prostor preduzećima i start-up-ovima iz regiona. Poslovno planiranje stoga uglavnom podrazumijeva tačnu elaboraciju potencijalnih kapaciteta, te usvajanje regionalnih potreba. Vlasnik je samo u službi iznajmljivača, pa uglavnom nema dodatnih obaveza poput osiguravanja određenih usluga ili mentorskih aktivnosti za preduzeća.

Tehnološki park

Tehnološki park (takođe poznat kao Naučno-tehnološki park, Istraživački park, Naučni park, Tehnopolis itd.) je širok pojam koji se koristi kako bi se opisao pokušaj za stimulisanjem razvoja preduzetništva MSP baziranog na znanju. Međunarodno udruženje nacionalnih parkova (IASP) sa sjedištem u Malagi (Španija) definiše tehnološki park na sljedeći način:

„Naučni park je organizacija vođena od strane profesionalaca čiji je osnovni cilj povećanje bogatstva zajednice kroz promovisanje kulture inovativnosti i konkurentnosti njihovih biznisa i institucija baziranih na znanju. Kako bi se omogućilo ostvarenje ovih ciljeva, naučni park stimuliše i upravlja protokom znanja i tehnologija između univerziteta, I&R institucija, preduzeća i tržišta; on olakšava stvaranje i rast kompanija baziranih na inovativnosti kroz procese inkubacije i spin-off-ova; takođe osigurava druge usluge koje doprinose stvaranju dodatne vrijednosti kao i prostor visokog kvaliteta.“¹⁶

Drugim riječima, primarni cilj NTP je nadopunjavanje aktivnosti koje doprinose uspostavljanju i razvoju visoko inovativnih preduzeća, kao i podržavanje transfera znanja iz centralnih istraživačkih institucija u regionalne kompanije i dalje na tržište. Adekvatna infrastruktura i poslovno orijentisane usluge ponuđene MSP pomažu stvaranju kritične mase inovativnih regionalnih kompanija.

Ciljevi

- Uključivanje kompanija u povoljnu okolinu i pružanje pomoći kod izvršavanja inovativnih aktivnosti;
- Stvaranje motivacije i klime za razvoj preduzeća zasnovanog na vještinama unutar preduzeća;
- Promovisanje samozapošljavanja kao modernog društvenog trenda;
- Stvaranje novih poslova u regionu;
- Pomoć pri pretvaranju regionalnog potencijala u komercijalna preduzeća;
- Davanje visoko-tehnološkom preduzeću regiona profil na tržištu putem stranih partnera i međunarodnih mreža kontakata.

¹⁶ IASP Međunarodni odbor, februar 2003.

Metoda

Tehnološki parkovi su ustanovljeni, izgrađeni i implementirani od strane konzorcijuma. Regionalne organizacije (npr. Regionalne razvojne agencije) mogu biti integrisane kao partneri. Obično su tehnološki parkovi finansijski podržani na regionalnom nivou i preko regionalnih programskih organizacija. Faza strateškog uspostavljanja NTP se obično sastoji od ispitivanja izvodljivosti i studije kako bi se ocijenila potražnja, te uspostavile operativne i ostale mogućnosti. Potrebno je da se izradi detaljni poslovni i finansijski plan, što je jedan od kriterijuma za daljnju finansijsku podršku preko projekata finansiranja. Tehnološki parkovi su, dakle, finansijski podržani od strane programskih organizacija do 50%. Operativna faza uspostavljanja NTP, tj. planiranje i izgradnja tehnološkog parka takođe je finansijski podržana od strane programskih organizacija.

S obzirom na svrhu ove Studije, odnosno njen cilj razvijanja Studije izvodljivosti za uspostavljanje NTP u Crnoj Gori, važno je da se predstavi istorijski razvoj tehnoloških parkova, kao i globalni i lokalni trendovi kako bismo iskoristili iskustva inostranih kolega.

Evolucija koncepta NTP kroz dosadašnji period je sadržala u osnovi sljedeće bitne odrednice:

- Univerzitetski kampusi '50./'70. (USA)
- Incijative Vlada '70./'80. (Evropa/Japan)
- Inkubatori '90. (Evropa/Azija)
- Ekonomija znanja: servisno orijentisani NTP (kraj '90. i 21. vijek).

Potrebno je naglasiti da NTP nisu samo aglomeracija MSP iz jedne konkretne oblasti. Oni se mogu fokusirati na razne djelatnosti poput poljoprivredne, hemijske, ekološke, metalurške itd., u zavisnosti od prioriteta regije u kojoj se gradi. Oni u svom naslovu mogu nositi i neku drugu odrednicu kao što je ekološki park, poljoprivredni park, bio-park itd. Takve primjere imamo u Torinu, Italija (Ekološki tehno-park), u Barseloni, Španija (Odjeljenje za biomedicinska istraživanja tehnološkog parka) ili TP Joenseu, Finska (Sektor za razvoj drvoprerade).

Jasno je da sada u momentu formiranja NTP u Crnoj Gori, a na početku XXI vijeka treba da koristimo sve pozitivne odrednice njihovog dosadašnjeg razvoja u svijetu jer će on jednim dijelom koristiti resurse univerzitetskih kampusa (ljude, opremu, znanja), biti sa jedne strane i inicijativa Vlade i njenih institucija/ministarstava, da će imati inkubatore za razvoj spin-off firmi kako studenata postdiplomaca i njihovih profesora, tako i drugih koji imaju preduzetničku orijentaciju, te biti bazirani na servisnoj orijentaciji participirajući u realizaciji „plasiranja usluga ekonomije znanja” prvenstveno u IKT sektoru, bio-tehničkim uslugama vezanim za biologiju mora, razvoju energetske efikasnosti, energetske održivosti, novim proizvodima i višoj dodatoj vrijednosti u sektoru poljoprivredno-prehrambene i stočarske proizvodnje, razvoju savremenog dizajna i dr.

Centri izvrsnosti ili uspješnosti

Ovi centri su drugačiji od tri prethodno opisana tipa centara, jer su u mnogo većoj mjeri okrenuti istraživanju, a manje komercijalizaciji istraživanja. Uspostavljeni su na akademskom i industrijskom nivou s ciljem premošćavanja rascjepa između bazičnog istraživanja koje se sprovodi na visokoškolskim institucijama i industrijskog I&R, te podrške zajedničkom (naučno – industrijskom) razvojnom centru koji je usmjeren na istraživanja visokog kvaliteta.

Centri izvrsnosti su međunarodno priznati u svom naučno-tehnološkom području. Oni su stoga u mogućnosti da stvore partnerstvo sa sličnim međunarodnim institucijama, da pridobiju finansiranje za svoje istraživanje, te da nude svoje usluge nacionalnoj industriji. Ovi centri su dobro opremljeni

za izvođenje aktivnosti na području I&R, te mogu služiti kao čvorište za I&R u novom i dinamičnom poslovanju.

Ciljevi

- Poboljšanje dugoročne saradnje između nauke i industrije;
- Stimulisanje pretkonkurentnog istraživanja i multipreduzetničke saradnje, te poboljšanje transfera znanja;
- Fokusiranje i stvaranje kritične mase;
- Korišćenje javnih finansijskih sredstava kako bi se pokrenuo privatni novac;
- Definisane novih područja istraživanja kroz „bottom-up“ pristup;
- Osiguranje internacionalno konkurentnog kvaliteta Centara izvrsnosti kroz strogi izbor procesa i povremenu evaluaciju;
- Stvaranje primjera dobre prakse na području istraživačkog menadžmenta.

Metoda

Program Centara izvrsnosti ili odličnosti predviđa uspostavljanje zajedničkih istražnih centara koji uključuju institute i kompanije. Ovi centri sprovode primijenjeno istraživanje u fazi pretkonkurentnosti. Ti projekti su obično ograničenog trajanja (5 do 10 god.). Posebnost ove vrste programa se može sročiti u dvije tačke: multipreduzetnički pristup i orijentacija prema saradnji između nauke i industrije.

Ni programske organizacije niti državne institucije ne drže vlasnički udio u ovim centrima koji imaju formu preduzeća s ograničenom odgovornošću, te je njihova organizacija ostavljena učesnicima.

Javni finansijski doprinos bi trebao da bude oko 60% budžeta.

Pored tehnoloških parkova, inkubatora, poslovnih parkova i centara izvrsnosti, **impulsni centri**, takođe, predstavljaju važnu kariku u nacionalnom inovativnom sistemu. Njihova osnovna funkcija je da osiguraju položaj regija kao vodećih naučnih, tehnoloških, industrijskih i izvoznih centara. Njihov glavni doprinos se ogleda u stimulisanju opšteg ekonomskog napretka, a samim tim u stvaranju dodatnih radnih mjesta. Ovi centri obično nude specijalizovanu infrastrukturu i usluge, kao i informacioni sistem i pristup tematskim mrežama, te unapređuju regionalnu i nacionalnu privlačnost lokacije kao i održivi rast unutar i izvan Centra.

V Koncept Nacionalnog inovacionog sistema (NIS) i situacija u Crnoj Gori

Pojam i nastanak

Zemlje “stare” Evrope su odlučno krenule u razvoj Nacionalnog inovativnog sistema (NIS) vođene činjenicom da su neke druge zemlje, prvenstveno azijske države s ubrzanim ekonomskim razvojem, bez obzira na ograničene naučno–istraživačke potencijale primjetno uspješnije od njih u eksploataciji znanja i primjeni novih tehnologija. Motiv spomenutih evropskih zemalja je pri tome

bila činjenica da zbog nepostojećeg inovacionog sistema nisu uspijevale iskoristiti potencijale svog naučno-istraživačkog rada, bez obzira na ulaganja u nauku i razvoj.

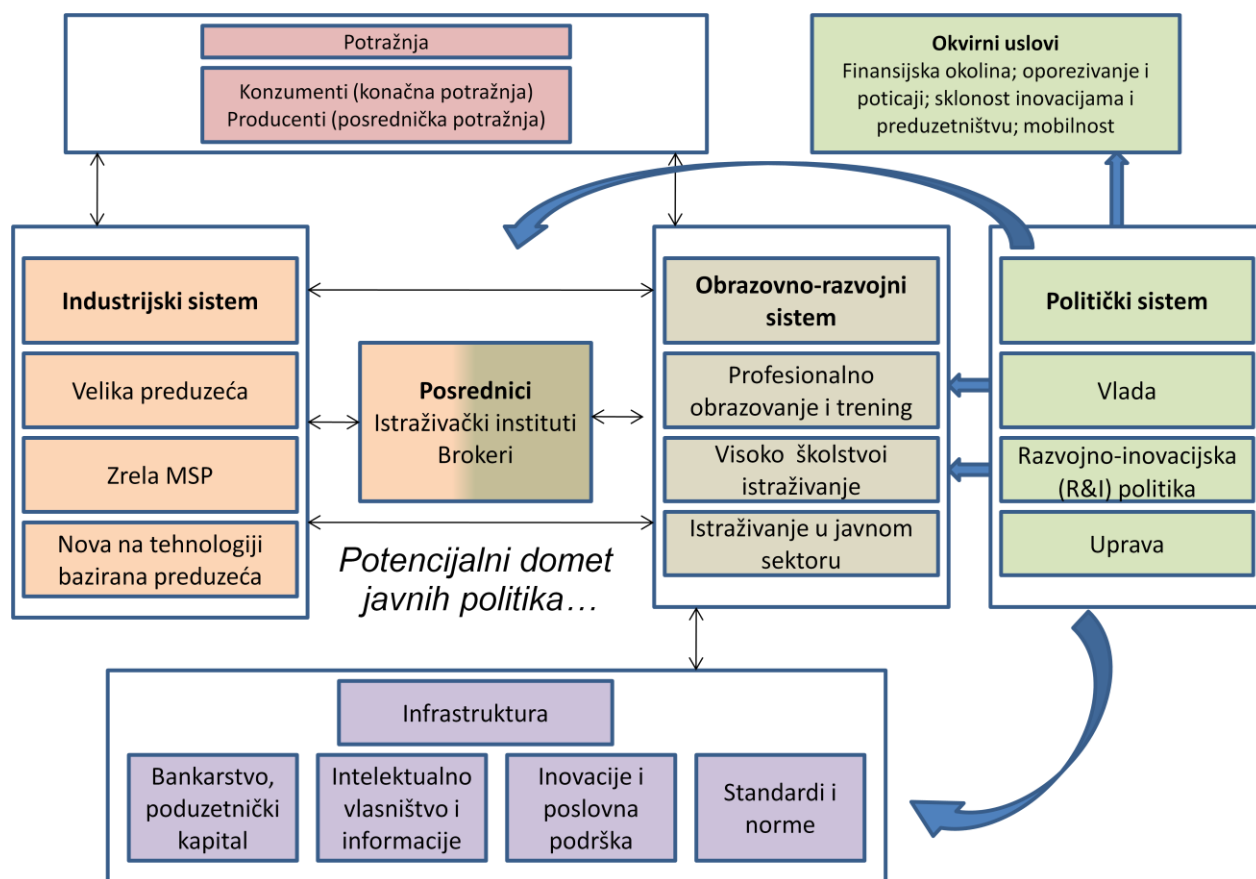
Gore navedeni problem je poslužio kao povod za formulisanje tzv. “Green paper on innovation“ Evropske unije kojim se po prvi put, svjesno i sa velikom političkom težinom, naglasila neophodnost komercijalne eksploatacije istraživanja, ali i definisali tj. mapirali svi ključni sektori NIS sa ciljem njihove sinhronizacije u svrhu zajedničke podrške ekonomskom razvoju na nacionalnom, ali i regionalnom nivou.

Pojam Nacionalnog inovacionog sistema (NIS) je razvio i praktično primijenio C. Freeman radi analize poslijeratne ekonomske politike i ekonomskog rasta Japana. Daljem razvoju pojma doprinio je švedski ekonomista B. Lundvall kroz proučavanje odnosa proizvođača i opskrbljivača u nacionalnim ekonomijama.

U upotrebi su mnogobrojne definicije NIS, kako u svrhu opšteg shvatanja i jednoobraznosti u primjeni ovog pojma, tako i u svrhu nauke. Jedna od njih glasi:

Nacionalni inovativni sistemi (NIS) je funkcionalna mreža javnih i privatnih institucija koje finansiraju ili izrađuju i sprovode naučnoistraživačke rezultate u svrhu komercijalizacije inovacija i utiču na širenje novih tehnologija.

Ilustracija 18: Nacionalni inovacioni sistem

Svaki od gore ilustrovanih sektora i instrumentata doprinosi razvoju istraživanja i inovativnosti, međutim, važno je shvatiti da se inovacija ne može posmatrati kao izolovan fenomen, nego kao proces sastavljen od interakcija i karika. Inovativne aktivnosti i interakcije između pojedinih faktora su pod jakim uticajem okoline, te je inovacija rezultat kompleksnog uzajamnog djelovanja između njih. Važno je stoga uočiti da uspješnost na području inovativnosti zavisi od dugoročnih veza i bliskih interakcija između inovacionih i eksternih institucija i organizacija.

Potrebno je, dakle, definisati i razviti **Nacionalni inovacioni sistem (NIS)** koji će regulisati spomenuto uzajamno djelovanje i protok tehnologija i informacija između ljudi, preduzeća i institucija kao ključnih faktora inovacionog procesa. Treba posebno istaći sljedeće važne aktere NIS: politički sistem, obrazovno-istraživački sistem, posrednike i industriju.

Razvoj Nacionalnog inovacionog sistema

Početkom osamdesetih godina, na bazi kritike neoklasičnog shvatanja nastanka tehnološke promjene, stvorena je osnova za formiranje koncepta nacionalnih inovacionih sistema. Ova osnova se razvila na principima endogenog razvoja društveno-ekonomskog konteksta nastanka tehnoloških promjena.

Taj se koncept zasniva na pretpostavci da privredni rast jedne nacije, kao rezultat tehnološkog napretka, ne zavisi od veličine razvojno-istraživačkih resursa, već o načinu organizovanja i upravljanja tim resursima i to kako na nivou preduzeća, tako i na nacionalnom nivou. J. Švarc smatra da je takvo mišljenje posebno značajno za male zemlje i za zemlje u razvoju (poput Hrvatske), koje oskudijevaju u razvojno-istraživačkim i naučnim resursima. Ovo ispravno stanovište se u velikoj mjeri može primijeniti i u slučaju Crne Gore. Nadalje, J. Švarc, polazeći od osnovne ideje NIS-a, ispravno tvrdi da je razvoj ponajprije rezultat organizacije, a ne veličine I&R resursa. Švarc takođe naglašava da je sposobnost upravljanja tehnološkom promjenom dominantno endogeni društveni proces, i da stvaranje inovacionog sistema u malim zemljama sa ograničenim resursima predstavlja vrijednu alternativu osmišljavanja vlastitog razvoja. Upravo oskudnost resursa uslovljava i specifičnu razliku inovacionih sistema u zemljama u razvoju u odnosu na razvijene zemlje, a sastoji se u orijentaciji na proces sustizanja (catching up proces) tehnološki naprednih zemalja.

Razvoj NIS je vidljiv i kroz njegovo osuđivanje kao sistema “privrednog nacionalizma” do prerastanja ovog pojma u sinonim za zajedničke regionalne inovacione sisteme više zemalja, a najčešće nekoliko pograničnih.

Razvoj NIS je, takođe, vidljiv i kroz potrebu za samom analizom i poređenjem inovacionih sistema različitih zemalja, koja se očitava kroz razvoj i primjenu novih analitičkih metoda, prvenstveno od strane OECD stručnjaka.

Nacionalni inovacioni sistem (NIS) u Crnoj Gori

Sistematski i savjestan razvoj NIS u zemljama Zapadnog Balkana počeo je krajem devedesetih godina. Do sada je većina zemalja nastalih nakon raspada SFRJ prepoznala prednosti NIS-a na više nivoa, tako da se pojam u međuvremenu koristi u stručnoj literaturi tog regiona, dok se NIS istovremeno aktivno implementira i u praksi. Neke od novonastalih zemalja su ušle i u proces revizije dostignutog, te ulaze u reforme tj. daljnji razvoj ovog sistema.

Činjenica je da Crna Gora, kao i ostatak zemalja Zapadnog Balkana, nije u mogućnosti obrazovnom sistemu i industriji staviti na raspolaganje potrebnu infrastrukturu i programe podrške. Uporedo sa razvojem pojedinačnih alata neophodno je razviti i skicu NIS-a, koja treba biti osnova za razvoj njegove strategije. Razvijene instrumente valja integrisati u Nacionalni inovacioni

sistem, koji je u Crnoj Gori kao sistem još uvijek nerazvijen, ali se kao pojam počeo spominjati u literaturi, npr. u dokumentu „Crna Gora u XXI stoljeću – u eri kompetitivnosti“.

Crna Gora još uvijek nije ostvarila zadovoljavajući nivo razvoja istraživanja i znanja koji bi mogli biti transferisani i komercijalizovani. U svrhu podrške navedenom sistemu takođe je potrebno razviti odgovarajući zakonski okvir i osigurati efikasnu zaštitu intelektualne svojine. Istraživanja u sklopu ove Studije identifikovala su tri glavna problema Crne Gore koja sprečavaju adekvatan razvoj društva baziranog na znanju i inovacijama:

1. U Crnoj Gori ne postoji integrisan inovacioni sistem na nacionalnom nivou što podrazumijeva sljedeće:
 - a. Ne postoji institucionalno rješenje za finansiranje bazičnog i primijenjenog istraživanja na državnom nivou;
 - b. Ne postoji strateški pristup naučnim i inovacionim aktivnostima, tj. ne postoji nacionalna strategija koja daje konkretan smjer razvoju inovacija i saradnji nauke i industrije.

Ovi problemi imaju za posljedicu negativne implikacije za cijelu ekonomiju i to konkretno na području:

- ljudskih resursa koji nisu optimalno iskorišćeni, jer mala preduzeća, koja su glavni nosioci ekonomskog razvoja države, nisu u mogućnosti da privuku visokokvalifikovanu radnu snagu, koja se zbog boljih uslova radije odlučuje na rad u velikim preduzećima;
- pridobijanja stručnjaka iz dijaspore i njihovog motivisanja na povratak u zemlju time što bi dobili mogućnost da razviju svoja inovativna preduzeća bazirana na tehnologiji i znanju;
- izvoza koji je podložan promjenama na međunarodnim tržištima zbog nedovoljnog nivoa diversifikacije proizvoda, te proizvodnih i izvoznih kapaciteta MSP;
- efikasnosti i razvoja visoko kvalitetnih proizvoda;
- međunarodne razmjene i boljeg korišćenja postojećih tehnologija;
- niskog nivoa razvoja novih tehnologija koje se moraju povećati kroz I&R;
- stvaranja odgovarajuće svijesti u široj zajednici, što je od primarne važnosti za razvoj društva baziranog na znanju;
- infrastrukture I&R.

Prvi koraci ka uspostavljanju NIS-a u Crnoj Gori su već učinjeni i to uspostavljanjem Savjeta za naučno-istraživačku djelatnost kao najvažnijeg savjetodavnog tijela na polju nauke i razvoja. Osim toga u julu 2011. godine kroz FP7 projekt „WBCO-INCO.NET“ mapirana je inovaciona infrastruktura u Crnoj Gori kroz identifikaciju vladinih institucija koje su povezane sa ili utiču na inovacionu politiku, programe koji podstiču inovativnost u Crnoj Gori kao i postojeću infrastrukturu koja služi cilju podrške NIS.

Osim navedenog mapiranja infrastrukture neophodno je u sljedećim koracima identifikovati (mapirati):

- 1) Institucionalne veze (**Mapping institutional linkages**)

- 2) Kretanje ljudskih resursa (**Mapping human resource flows**)
- 3) Formalne i neformalne klastere (**Mapping industrial clusters**)
- 4) Inovativna preduzeća (**Mapping innovative firms**).

Temelji funkcionalnog NIS-a trebaju biti postavljeni kroz **definisanje inovacione politike**, **razvoj instrumenata** za provođenje te politike, te uspostavljanje ili određivanje **izvršnih institucija**.

Jedan od bitnih sporednih efekata uspostavljanja NIS-a je zasigurno promjena stavova, tj. pozitivan pristup prema inovacijama od strane svih aktera NIS-a. U isto vrijeme se mora posebno naglasiti da uspostavljanje NIS-a podrazumijeva postojanje različitih finansijskih i drugih implementiranih instrumenata.

VI Strateški proces uspostavljanja NTP u Crnoj Gori

S obzirom na sve navedene podatke i trendove, kao i identifikovane instrumente koji omogućavaju razvoj društva baziranog na znanju i inovacijama, te uzimajući u obzir (1) socijalne i ljudske kapacitete, (2) istraživačke kapacitete, (3) tehnološke i inovacione kapacitete, te (4) kapacitete apsorpcije u Crnoj Gori¹⁷, ovaj konsultantski tim predlaže sljedeće:

NTP u Crnoj Gori treba biti uspostavljen kao centar koji će da sadrži karakteristike i instrumente tri tipa centara: tehnološkog parka, poslovnog parka, te inkubatora. Kao takav, NTP će imati centralnu jedinicu smještenu u Podgorici, koja će formalno biti povezana s dvije pod-jedinice, tj. dva impulsna centra locirana u Baru (južni region) i Pljevljima (sjeverni region), što je u skladu s Nacionalnom strategijom regionalnog razvoja države. Posebno je važno naglasiti da ovaj NTP bez obzira na mješavinu karakteristika i instrumenata raznih vrsta centara treba zadržati težište na znanju i tehnologiji, te imati dodatni obrazovni karakter.

Osim gore navedenih, obavezno se treba razmotriti mogućnost razvoja dodatnih impulsnih centara na sjeveru (s fokusom na poljoprivredu i stočarstvo), te jugu (s fokusom na zdravstveno-medicinske tehnologije) koji bi imali regionalni razvojni karakter. Jedan od faktora odluke o osnovanju dodatnih impulsnih centara mora biti i proaktivnost tj. spremnost lokalne zajednica te javnih i privatnih preduzeća za materijalnu i nematerijalnu podršku osnivanju i razvoju ovih centara.

Ova preporuka je bazirana na činjenici da s obzirom na nepostojanje NIS-a u Crnoj Gori nije moguće razviti NTP u njegovoj tipičnoj formi. Stoga smatramo da će predložena struktura NTP omogućiti stvaranje optimalnog instrumenta za razvoj ekonomije bazirane na inovativnosti, te da će on biti početna tačka za stvaranje odgovarajućeg nacionalnog inovativnog sistema.

Strateški proces

Ova preporuka je stvorena prateći strateški proces koji proizilazi iz nacionalnog okvira i zahtjeva strategije. Nakon što smo definisali strateške smjernice, odredili tematski i regionalni fokus, kao i usluge, razvili smo koncept NTP koji je definisan i specifikovan u svih pet područja. Ovaj strateški proces je prikazan na ilustraciji ispod, te će biti opisan dalje u tekstu.

¹⁷ Kapaciteti apsorpcije nisu mogli biti ispitani na nacionalnom nivou u sklopu ove Studije, te su stoga procjenjeni na bazi iskustva i sprovedenih intervjua.

Ilustracija 19: Strateški proces

1. Strateške smjernice

Uspostavljanje NTP-a je prvi korak ka stvaranju i implementaciji NIS-a u Crnoj Gori. On će da objedini karakteristike inkubatora, tehnološkog parka i poslovnog parka. Uzimajući u obzir njegovu glavnu ulogu, ulogu unapređenja akademskih i industrijskih I&R, te stvaranje saradnje između akademije i industrije, predlažemo da bude smješten u blizini univerziteta. Treba se bazirati na konkretna tematska područja koja su od velike važnosti za Crnu Goru, te podstaknuti i unaprijediti I&R u svim dijelovima Crne Gore kroz stvaranje centralne jedinice u Podgorici i impulsnih centara na dvije strateške lokacije. Koordinacija i administracija ovog NTP-a treba da bude smještena u centralnoj jedinici koja će da osigura infrastrukturu i široki asortiman usluga institucijama, prvenstveno MSP, lociranim na tom području. Ovaj NTP treba da stvori kreativnu okolinu koja će njegovati i podsticati komercijalizaciju istraživanja i davati podršku tehnološki orijentisanim preduzećima, te sistematski pridobiti nove istraživačke kapacitete sa univerziteta i izvan njega.

2. Tematski fokus

S obzirom na istraživanje i analizu brojnih strateških dokumenata Crne Gore, kao i sprovedenog terenskog istraživanja, ovaj konsultantski tim predlaže da se NTP koncentriše na sljedećih pet tema koje će pridonijeti stvaranju dodate vrijednosti:

- Energetska efikasnost i obnovljiva energija – Strategija naučno-istraživačke djelatnosti izričito

ističe potrebu za istraživanjem upravo na području energetike. Istaknuto je da istraživanje treba da bude usmjereno na područje energetskih potencijala, obnovljive energije tipične za Crnu Goru, kao i energetska efikasnost imajući na umu da Crna Gora na tom području zauzima jedno od posljednjih mjesta u Evropi

- Poljoprivredno-prehrambene tehnologije i stočarstvo

Ovo područje je od izuzetne važnosti za generalni ekonomski razvoj Crne Gore uzimajući u obzir da proizvodnja hrane u BDP-u učestvuje s 1/5 od ukupnog BDP-a, te da ovaj sektor pokriva 37% teritorije Crne Gore. Uprkos visokom nivou konkurencije na međunarodnom tržištu (posebno zbog visokih subvencija u ovom sektoru), Crna Gora ima veliki potencijal posebno na području proizvodnje organske hrane. Crna Gora ima prednost pogodne klime, ogromnih neiskorištenih područja obradivih površina, kao i razvijeni turizam koji osigurava potrebnu potražnju na lokalnom tržištu. Brojni mali proizvođači vina, sira, mesa, kao i maslinari koji su naprotiv skoro izumrli uprkos velikim prirodnim resursima, imaju veliki potencijal za razvoj proizvodnje preko nivoa zadovoljavanja ličnih potreba. Razvoj NTP s ovim tematskim fokusom bi omogućio malim proizvođačima da prošire i legalizuju svoju proizvodnju, te da se razvijaju u MSP. Finansijska, administrativna i pravna podrška koja im se nudi u sklopu NTP bi im omogućila odgovarajući rast i razvoj.

Već postoje dva instituta u Crnoj Gori koji se fokusiraju na I&R na području poljoprivredno-prehrambene tehnologije (u Podgorici i Baru) koji bi mogli omogućiti dobru osnovu za daljnji razvoj istraživanja na ovom polju i njegovu komercijalizaciju. Osim toga, Institut za biologiju mora u Kotoru može se aktivno uključiti u podršku razvoju poljoprivredno-prehrambenog sektora i to direktno kroz podršku razvoju ribarstva i indirektno kroz omogućavanje i održavanje povoljnih okvirnih uslova za razvoj ove privredne djelatnosti.

Centralna jedinica u Podgorici bi se u skladu s kapacitetima trebala fokusirati na poljoprivredno-prehrambene tehnologije i stočarstvo, dok bi fokus impulsnog centra u Baru trebao biti više okrenut razvoju istraživanja i inovacija na području suptropskih kultura. Potrebno je nadalje razmotriti mogućnost i otvaranja dodatnog impulsnog centra na sjeveru koji bi dodatno ojačao ovaj tematski fokus. Ovaj impulsni centar mogao bi imati fokus na stočarstvo, te na taj način doprinjeti iskorišćavanju prirodnih resursa na sjeveru, te ubrzati njegov ekonomski razvoj.

- Informaciono-komunikacione tehnologije (IKT)

Ovaj sektor je predstavljen kao jedan od najvažnijih područja razvoja u svim strateškim dokumentima, te je od izuzetne važnosti za ekonomski razvoj zemlje, kao i za razvoj Crne Gore kao zemlje bazirane na inovacijama i znanju. IKT sektor ima dalekosežno djelovanje na nacionalnu ekonomiju i njenu globalnu konkurentnost, jer podržava sve sektore ekonomije. Važnost IKT sektora je prepoznata 2004. g. kada je usvojena Strategija za razvoj informacionog društva. S ovom strategijom, koja je usvojena za period od četiri godine, počeo je razvoj informacionog društva i elektronskih usluga kako za javni tako i za privatni sektor. Druga strategija koja je definisala put razvoja IKT do 2013. g. je naknadno usvojena, te je 2008. g. usvojen i akcioni plan za razvoj IKT projekata.

- Zdravstveno-medicinske tehnologije

Zdravstvena politika u Republici Crnoj Gori do 2020. godine definisala je opšte ciljeve zdravstvene politike i to: Produženje trajanja života, Poboljšanje kvaliteta života u vezi sa zdravljem, smanjenje razlika u zdravlju i Osiguranje od finansijskog rizika.¹⁸ Dodatno, neizostavna podrška današnjem turizmu čini upravo upotreba savremenih zdravstvenih tehnologija. Tradicija koju ima crnogorsko zdravstvo čini dobru osnovu za razvoj i dalju nadogradnju uz pomoć savremenih tehnologija. Razvoj ovih tehnologija iz oblasti bio-medicine i zdravstva danas

¹⁸ Projektni tim: Strategija razvoja zdravstva Crne Gore; Ministarstvo zdravlja RCG, Podgorica, 2003.

praktikuju da podržavaju i brojni NTP u Evropi i svijetu. Zdravstvo je podsistem društvenog sistema čiju strukturu, organizaciju, ciljeve i funkcionisanje određuje politička i ekonomska struktura države, njen ekonomski potencijal, zatim zdravstveno stanje nacije, zdravstveni problemi, tradicija, kultura, kao i drugi brojni faktori. Sa druge strane moderna zdravstvena i medicinska njega postaju sve više sofisticirane što uslovljava multidisciplinarni pristup grupe stručnjaka vrlo različitih profila (npr. medicinska estetika i hirurgija gdje su tehnologije CAD dizajna i RP uveliko prisutne, a niti jedna ozbiljna jedinica njege se ne može zamisliti bez učešća IT inženjera).

Razvoj ova četiri područja direktno doprinosi i razvoju turizma, koji je jedan od glavnih sektora u Crnoj Gori.

- Prerada drveta

Crna Gora ima ogromni potencijal na području prerade drveta koji je trenutno nedovoljno iskorišćen. U svrhu razvoja crnogorske ekonomije potrebno je da se iskoriste prirodna bogatstva kako bi se došlo do povećanja zaposlenosti i poboljšanja ekonomskog prosperiteta. Ovaj tematski fokus je prvenstveno vezan za podršku razvoja sjeverne regije Crne Gore i samim tim decentralizovanog regionalnog razvoja zemlje, što je i jedan od strateških ciljeva Crne Gore. Osim toga u ovom sektoru se očekuje povećanje zaposlenosti zbog razvoja odgovarajuće masovne proizvodnje. Osim toga, mogućnost razvoja novih MSP u ovom sektoru, pogotovo na području finalizacije proizvoda, dopriniće razvoju MSP u ovoj regiji koji u tom sektoru trenutno značajno zaostaje za ostatkom zemlje, kao što je istaknuto na početku izlaganja. Ovo područje je dakle izabrano kao tematski fokus kako bi se razvio ovaj dio industrije koji ima veliki potencijal za pružanje institucionalne i finansijske podrške MSP pri razvoju njihovog inovativnog poslovanja.

- Centar za razvoj naučnog podmlatka

U svrhu obrazovanja još većeg broja tehničkog kadra i podsticanja podmlatka da se okrene nauci, tehnologiji i inovativnosti, kao jedan od najefikasnijih prijedloga se nameće osnivanje Centra za razvoj naučnog podmlatka (CRNP), posebne institucije koja će mladima sa sklonostima ka tehnici pružiti praktična tehnička znanja kao izvanrednu nadogradnju redovnog školskog plana i programa. Ove centre na nekoliko lokacija u Crnoj Gori vidimo kao dio NTP Crna Gora. Saglasno planiranim pretpostavkama razvoja NTP Crne Gore optimalno bi bilo u početnom periodu osnovati tri ovakva centra koja bi se nalazila u većim urbanim centrima i to jedan na sjeveru, jedan u centralnom dijelu i jedan u primorskom dijelu.

Temeljna misija CRNP treba da bude: Omogućiti mladima pristup praktičnim znanjima iz elektronike, robotike, informatike, arhitekture i modelarstva/maketarstva, i tako im pomoći da u zreloj dobi postanu kreativni stručnjaci.

Ilustracija 20: Komponente Centra za razvoj naučnog podmlatka

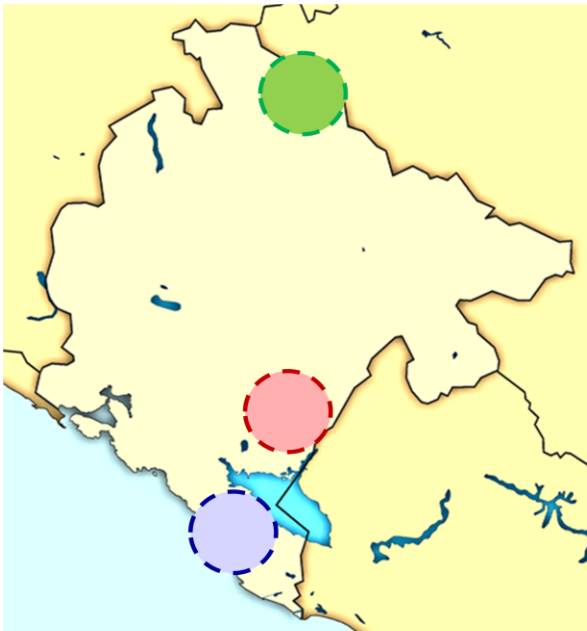

Centar za razvoj naučnog podmlatka

3. Regionalni fokus i oblik

Kao što je šematski prikazano na ilustraciji, NTP će biti podijeljen u tri centra: centralna jedinica će biti smještena u Podgorici dok će dva impulsna centra biti smještena na jugu u Baru i na sjeveru u Pljevljama.

Ilustracija 21: Regionalni fokus

- ▶ **Podgorica**
Glavni centar/ čvorište NTP mreže smješten u glavnom gradu Crne Gore
- ▶ **Bar**
1. Impulsni centar NTP mreže smješten u južnom regionu Crne Gore
- ▶ **Pljevlja**
2. Impulsni centar NTP mreže smješten u sjevernom regionu Crne Gore

Posebno naglašavamo mogućnost budućeg proširenja mreže impulsnih centara i to naročito sa fokusom na tematske oblasti zdravstveno-medicinske tehnologije (sa otvaranja dodatnog impulsnog centra u južnom regionu), te oblasti poljoprivredno-prehrambenih tehnologija i stočarstva (uz stvaranje novog impulsnog centra u sjevernom regionu Crne Gore).

Podgorica je izabrana kao lokacija centralne jedinice prvenstveno zbog blizine Univerzitetu Crne Gore, koji ima najveći I&R potencijal. S obzirom na vrstu istraživanja koja se obavlja u Podgorici, predlažemo da tematski fokus tog centra bude energija, poljoprivredno-prehrambena tehnologija (i stočarstvo), IKT, te interdisciplinarnost. Impulsni centar u Baru bi se trebao usmjeriti na poljoprivredno-prehrambenu tehnologiju (s težištem na subtropskim kulturama), te IKT. Težište centra u Pljevljima bi trebalo biti na preradi drveta što bi omogućilo iskorišćavanje prirodnog bogatstva Crne Gore, razvoj inovacija i tehnologija preko osnivanja novih MSP, te u skladu s tim razvoj sjevernog regiona i ekonomije generalno.

Kao što je već rečeno, Centri za razvoj naučnog podmlatka bi trebali biti smješteni u sva tri centra kako bi privukli i obrazovali što je moguće više mladih.

Ilustracija 22: Regionalni fokus i oblik centara NTP

NTP će biti organizovan tako da će uključivati instrumente tri tipa centara: tehnološki park, inkubator i poslovni park, u zavisnosti od konkretnog fokusa i potreba pojedinog centra.

Centralna jedinica u Podgorici će biti podjednako usmjerena na istraživanje i preduzetništvo (tehnološki park, inkubator, poslovni park). Osim toga, osnovne usluge NTP-a će biti bazirane u ovoj centralnoj jedinici, te će se primjenjivati „top-down“ pristup, kao što je to prikazano na ilustraciji 23.

Impulsni centar u Baru će prvenstveno nuditi infrastrukturu i usluge podrške u obliku poslovnog parka, te će u drugoj liniji biti fokusiran na inovacije i istraživanje. Ovaj konsultantski tim smatra da bi centar u Baru trebao povezati svoje usluge i kapacitete sa postojećim Business start-up centrom u Baru, kako bi se optimalno iskoristio sinergijski potencijal. Ova vrsta centra bi nadalje omogućila inkubatorima uspostavljenim u Business start-up centru korišćenje usluga NTP.

Osim toga predlažemo saradnju s Centrom za suptropsku kulturu u Baru, jer bi ona omogućila inovacioni razvoj na području poljoprivredno-prehrambenih tehnologija u ovom centru. Na ovom području je važno uspostaviti i jako partnerstvo s Institutom za biologiju mora u Kotoru koji će, kao mogući budući centar izvrsnosti, igrati važnu ulogu u NIS Crne Gore, te će takođe podržavati NTP sa primijenjenim rješenjima.

Opština Bar kao i Luka Bar izrazile su volju da investiraju u razvoj impulsnog centra u Baru kao dijela NTP.

Drugi **impulsni centar** će biti smješten u sjevernom regionu, **u Pljevljima** i fokusiraće se prvenstveno na poslovni aspekt, te će prvenstveno funkcionisati u obliku poslovnog parka, a u drugoj liniji će se fokusirati na inovacije i istraživanje. Ova lokacija je prvenstveno predložena s ciljem razvoja MSP u sjevernom regionu gdje je trenutno taj sektor vrlo nerazvijen. Osim toga, ovaj lokalitet treba da iskoristi svoje prirodne resurse u svrhu povećanja zaposlenja i stvaranja dodate vrijednosti, pogotovo na području finalizacije obrade drveta. Oprema ovog centra kao i obučeno osoblje moći će da bude korišćeno i u druge proizvodne svrhe, poput obrade metala.

Instrumenti inkubatora i poslovnog parka unutar NTP će omogućiti stvaranje kritične mase koja će doprinijeti stvaranju odgovarajuće inovacione i poslovne klime. U svrhu sprečavanja hanibalizacije tržišta i poboljšanja inovacione klime, preporučujemo prebacivanje poslovnog inkubatora „Inovativnost“ u Podgorici u prostorije novog NTP, te njegovog integrisanja u strukturu NTP. Ovaj čin bi bio od koristi kako onim preduzećima koja su već aktivna unutar postojećeg inkubatora (njih 12), tako i novim preduzećima u sklopu NTP, jer bi on doprinio stvaranju kritične mase, te bi podstakao inovacije i razvoj novih ideja.

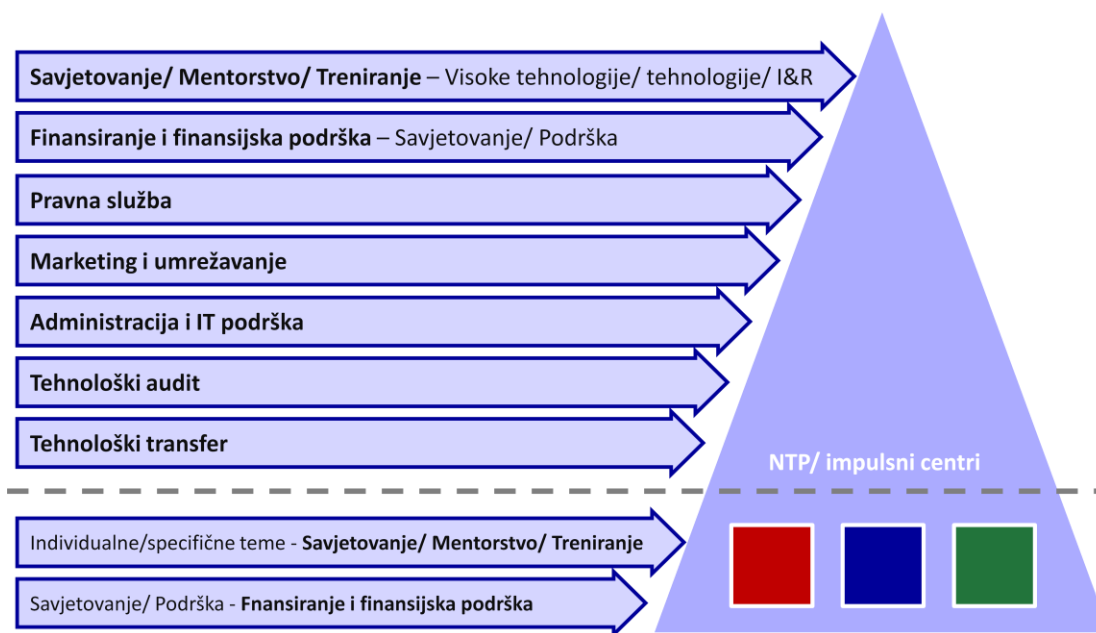
Instrumenti poslovnog parka s fokusom na tehnologiji prvenstveno bi doprinijeli internacionalnim, na tehnologiji baziranim firmama da uđu na crnogorsko tržište, te da u sklopu NTP-a pozitivno utiču na lokalnu zajednicu i na razvoj stimulativne poslovne i inovacione klime.

Naš konsultantski tim se na osnovu rezultata istraživanja odlučio za predložene tematske oblasti i regionalna težišta u prvoj fazi izgradnje NTP. Međutim, željeli bismo jasno da naglasimo da smatramo da će se tematske oblasti a naročito regionalna težišta razvijati i širiti.

4. Usluge

Poput tipičnog tehnološkog parka i ovaj NTP će nuditi usluge i infrastrukturu, kao i potrebno znanje koje će rezultirati iz saradnje između visokoškolskih institucija i industrije. Šematski prikaz prikazuje vrste usluga koje će biti ponuđene od strane centralne jedinice u Podgorici, kao i od strane impulsnih regionalnih centara u Baru i Pljevljima.

Ilustracija 23: Usluge NTP

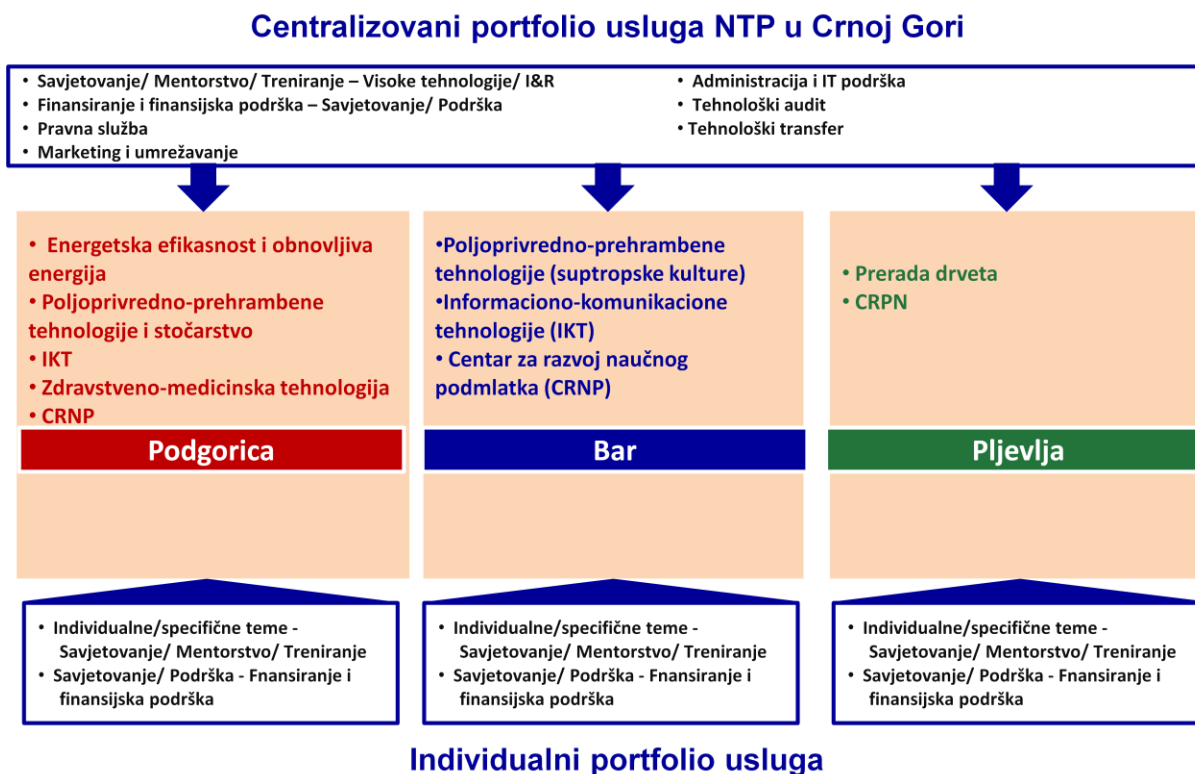

Usluge NTP-a će biti ponuđene na dva nivoa – na centralnom nivou i na nivou impulsnih centara. Centralna jedinica će da nudi institucijama zajedničke usluge koje će da olakšaju njihovu aktivnost, te će im pomoći u njihovom tehnološkom razvoju i rastu. U tom smislu važno je da se obezbijedi savjetovanje/ mentorstvo/ treniranje na generalnom području tehnologije i I&R, kao i odjeljenje za finansijsko savjetovanje i podršku. To je posebno važno zbog pomoći koju NTP treba da pruža u svrhu ostvarivanja boljeg pristupa regionalnim, EU i ostalim internacionalnim projektima koji će doprinijeti kako njihovom tako i nacionalnom razvoju. Pravna služba je nadalje od velike važnosti kao mehanizam potpore MSP. Kao što će biti istaknuto u daljnjem tekstu (kod procjene troškova), nije potrebno da pravna služba ima svoje pravnike, nego je moguće koristiti usluge eksternih eksperata. Zatim je važno da se ponude usluge u sklopu marketinga i umrežavanja, kao i generalna administrativna i IT podrška. Za ovu vrstu centra neophodno je postojanje tehnološkog audita i odjeljenja za tehnološki transfer kako bi bilo omogućeno odgovarajuće kanalsanje istraživanja kao i njegova komercijalizacija.

Osim centralnog savjetovanja i mentorstva na području tehnologije i I&R, potrebno je da se osnuju jedinice na nivou impulsnih centara, koje će pružati individualno, tematski konkretno određeno savjetovanje i trening, što je od velike važnosti za MSP iz određenih područja. Po istom principu je

važno da se uspostave jedinice koje će na regionalnom nivou impulsnih centara nuditi savjetovanje i podršku na području finansiranja i finansijske podrške.

Ilustracija 24: Pregled kompletnog strateškog koncepta NTP u Crnoj Gori

Lokacija

Što se tiče lokacije NTP predlažemo da centralna jedinica bude sagrađena kao nova zgrada, te da bude smještena u blizini Univerziteta Crne Gore. Izgradnja nove zgrade bi ne samo omogućila odgovarajući izbor lokacije, nego bi dala i vizuelni impuls koji bi označio novi korak u procesu stvaranja NIS u Crnoj Gori, kao i stvaranja društva baziranog na znanju.

Impulсни centar u Baru (ukoliko bi se gradila nova zgrada) bi trebao biti sagrađen u bescarinskoj zoni kako bi se privukle međunarodne kompanije.

Procjena visine troškova

S obzirom na predloženu organizacionu strukturu NTP kao i usluge koje bi on trebao da nudi, ispod navedeni okvirni predračun oblikovan je na osnovu iskustva našeg konzorcijuma u regiji i EU, kao i na osnovu ispitivanja cijena u Crnoj Gori. Prikazana šema predstavlja predviđene troškove izgradnje tri centra, te nudi procjenu tekućih operativnih troškova.

Tabela 6: Procjena sveukupnih troškova infrastrukture i opreme (bazirana na principu tri lokacije)

Infrastruktura:		prosječna svota
------------------------	--	-----------------

Zgrade		<i>jednokratno</i>	€ 6.800.000,00
NTP Podgorica	5.000 m ²		€ 4.000.000,00
IC Bar	2.000 m ²		€ 1.600.000,00
IC Pljevlja	1.500 m ²		€ 1.200.000,00

Oprema:		prosječna svota
----------------	--	-----------------

		<i>jednokratno</i>	€ 4.700.000,00
NTP Podgorica			
	Energetska efikasnost		€ 800.000,00
	Obnovljiva energija		€ 250.000,00
	Poljoprivredno-prehrambene tehnologije		€ 800.000,00
	IKT		€ 500.000,00
	CRNP		€ 50.000,00
IC Bar			
	Poljoprivredno-prehrambene tehnologije		€ 500.000,00
	IKT		€ 500.000,00
	CRNP		€ 50.000,00
IC Pljevlja			
	Prerada drveta (RP/CAD/CAM)		€ 400.000,00
	Tehnika prerade drveta CNC		€ 800.000,00
	CRNP		€ 50.000,00

Ovaj konsultantski tim polazi od pretpostavke da će centralna jedinica smještena u Podgorici biti građena kao nova zgrada iz sredstava Vlade, dok će impulsni centri biti smješteni u već postojećim prostorijama ili će pak prvenstveno biti građeni sredstvima lokalnih zajednica, javnih i privatnih preduzeca (princip privatno javnog partnerstva). Ovo će značajno smanjiti troškove Vlade u implementaciji ovog projekta koji su kao suma bez obzira na izvore finansiranja predstavljeni u gornjem dijelu teksta.

Tabela 7: Procjena sveukupnih operativnih troškova

Operativni troškovi:	gornja granica	donja granica
-----------------------------	-----------------------	----------------------

Osoblje centara		<i>godišnje</i>	€ 102.000,00	€ 144.500,00
Podgorica	1 Direktor		€ 16.000,00	€ 20.000,00
	1 Administracija		€ 7.000,00	€ 8.500,00
	1-3 Usluge		€ 12.000,00	€ 36.000,00
	1 Menadžer CRNP		€ 10.000,00	€ 12.000,00
	3 Nastavno osoblje CRNP		€ 7.000,00	€ 8.000,00
Bar	1 Administracija / Usluge		€ 8.000,00	€ 10.000,00
	1 Menadžer CRNP		€ 10.000,00	€ 12.000,00
	3 Nastavno osoblje CRNP		€ 7.000,00	€ 8.000,00
Pljevlja	1 Administracija / Usluge		€ 8.000,00	€ 10.000,00
	1 Menadžer CRNP		€ 10.000,00	€ 12.000,00
	3 Nastavno osoblje CRNP		€ 7.000,00	€ 8.000,00

Podrška spin-off-ovima i MSP		<i>godišnje</i>	€ 170.000,00	€ 230.000,00
Pravni poslovi			€ 5.000,00	€ 10.000,00
Savjetovanje/ Mentorstvo/ Treniranje			€ 35.000,00	€ 45.000,00
Financijska podrška			€ 25.000,00	€ 30.000,00
Infrastrukturalna podrška			€ 50.000,00	€ 70.000,00
Razvoj projekata			€ 40.000,00	€ 55.000,00
Stimulisanje i marketing			€ 15.000,00	€ 20.000,00

Kao što je predstavljeno u zadnjem dijelu tabele, centri će se uz troškove osoblja suočiti i sa troškovima podrške spin-off-ova i MSP, što ćemo kratko predstaviti u sljedećim tačkama:

- Pretpostavlja se da sam centar neće direktno pružati pravne usluge nego će njih pružati eksterni eksperti. Na ovaj način se osigurava potrebna pravna podrška bez iziskivanja prevelikih troškova koji bi nastali uspostavljanjem pravnog sektora sa punim brojem zaposlenih;
- Pojaviće se određeni dodatni troškovi za usluge savjetovanja/ mentorstva/ treninga, vezano za implementaciju nekih alata, npr. organizovanje coaching radionica će obuhvatati inostrane eksperte, materijalne troškove, itd.
- Financijska podrška treba biti na raspolaganju osnivačima za istraživačku djelatnost ili treba ponuditi grantove za inovacije;
- Osnivači spin-off kompanija treba da imaju na raspolaganju kancelarijski i prostor za istraživanje. Podrška u infrastrukturi prema tome podrazumijeva iznajmljivanje prostora i infrastrukture po veoma niskoj cijeni;
- Razvoj projekata podrazumijeva realizaciju međunarodnih projekata i inicijativa (npr. EU Okvirni program itd.), realizaciju nacionalnih projekata baziranih na partnerstvima i saradnji na polju istraživanja i razvoja, itd. Treba uzeti u obzir angažovanje inostranih eksperata i putne troškove u nekim fazama razvoja projekta;

- Troškovi stimulisanja i marketinga će nastati kao rezultat promotivnih aktivnosti i *face-to-face* marketinga. Mogući koraci u marketinškom procesu se kreću od razvoja internet sajta i dokumenata do organizacije i menadžmenta događaja radi lobiranja i simpozijuma.

Važno je naglasiti da se navedeni troškovi odnose na prvu fazu uspostavljanja NTP. Nakon uspostavljanja pune operativnosti NTP, slični centri u svijetu cca. 50% operativnih troškova mogu da pokriju iz prihoda koje ostvare, te je ovo potrebno uzeti u obzir u srednjoročnom i dugoročnom planiranju. Iz iskustva i sprovedenog istraživanja pretpostavlja se da će početna investicija za uspostavljanje NTP moći da bude obezbijedena iz više izvora, a ne isključivo koristeći sredstva Vlade Crne Gore (na primjer iz opštinskih sredstava, a donekle i uz pomoć uspostavljanja privatno-javnih partnerstava).

Pravni oblik

Prije samog postupka osnivanja NTP-a neophodno je da se odredi njegova optimalna pravna forma. Kod izbora pravne forme, važno je uzeti u obzir sljedeće relevantne aspekte:

1. Osnivači (npr. javne institucije, opštine, privatne kompanije, udruženja ili fizička lica);
2. Vlasnička struktura (naročito početni kapital koji može biti u formi monetarnih sredstava, stvari ili prava);
3. Predviđene usluge i aktivnosti NTP-a;
4. Ciljevi NTP-a.

Konsultantski tim je razmotrio sljedeće moguće pravne oblike za osnivanje NTP u Crnoj Gori:

1. Javna institucija
2. Državna kompanija
3. Kompanija
 - I Društvo sa neograničenom solidarnom odgovorno
 - II Dioničko društvo
 - III Komanditno društvo
 - IV Društvo s ograničenom odgovornošću
4. Fondacija

Konsultantski tim predlaže da se NTP u Crnoj Gori osnuje kao fondacija. Ne preporučuje se da se NTP osnuje kao javna institucija, državna kompanija ili kompanija zbog sljedećih razloga:

1. Pravna forma javne institucije nije odgovarajuća za NTP u Crnoj Gori jer je glavna uloga javne institucije da sprovodi aktivnosti od javnog interesa, a vlasništvo i menadžment su pod dominantnom upravom države. Ovo nije u skladu sa predloženim obimom aktivnosti i ciljevima NTP-a u Crnoj Gori;
2. Pravna forma državne kompanije nije odgovarajuća za NTP u Crnoj Gori jer je glavna uloga državnih kompanija sprovođenje aktivnosti od posebnog interesa za društvo i uloga države je ovdje takođe dominantna jer državne kompanije treba da štite državna dobra i doprinose javnom interesu. Slično javnim institucijama, vlasnička i upravljačka struktura ne pogoduju predloženom obimu aktivnosti i ciljevima NTP u Crnoj Gori;
3. Četiri različite forme kompanija variraju u odnosu na to koliko su pogodne kao pravna forma NTP:
 - a. Pravna forma društva sa neograničenom solidarnom odgovornošću nije odgovarajuća za NTP u Crnoj Gori zbog toga što osnivači (najmanje 2 osobe) imaju neograničenu ili istu odgovornost za kompaniju i jednaki su u pogledu

- hijerarhije što ne odgovara predloženom obimu aktivnosti i ciljevima NTP-a u Crnoj Gori;
- b. Pravna forma dioničkog društva nije odgovarajuća za NTP u Crnoj Gori jer bi početni kapital trebao da se podijeli na dionice koje bi pripadale njegovim osnivačima ili koje bi drugi mogli da kupe. Početni kapital dioničkog društva je 25.000 EUR. Ova pravna forma nije u skladu sa predloženim obimom aktivnosti i ciljevima NTP-a u Crnoj Gori;
 - c. Pravna forma komanditnog društva nije odgovarajuća za NTP u Crnoj Gori zbog različitih odgovornosti njegovih članova. Ova pravna forma podrazumijeva da jedan ili više članova odgovara za obaveze društva neograničeno solidarno cjelokupnom svojom imovinom (komplementari), a jedan ili više članova odgovara za obaveze društva samo do iznosa njihovih uloga upisanih u sudski registar (komanditori);
 - d. Pravna forma društva s ograničenom odgovornošću je moguća za NTP. Takođe poređenje sa pravnom organizacijom NTP u Evropi pokazuje da se ova forma najčešće koristi u prvoj fazi osnivanja NTP. Nakon određenog perioda, kad NTP počne da ostvaruje profit, neki promijene pravnu formu i postaju dionička društva.

Po mišljenju konsultantskog tima, preporučeni pravni oblik NTP bi u idealnom slučaju trebala biti **Fondacija**, i to iz tri osnovna razloga:

- Fondacije su neprofitnog karaktera što podrazumijeva da eventualno buduće ostvarivanje profita u sklopu rada NTP ne bi bilo viđeno kao konkurencija drugim preduzećima koja ostvaruju profit. Ovo nosi određene prednosti i osigurava bolju saradnju s ostalim interesnim grupama
- Fondacija omogućava ostvarenje privatnih i javnih partnerstva
- Fondacija omogućava učestvovanje na tenderima i konkursima raspisanim od strane EU i drugih aktera.

Karakteristike fondacije optimalno odgovaraju potrebama budućeg NTP u Crnoj Gori.

S obzirom da u Crnoj Gori postoji pravna forma za osnivanje „Fondacije“, koja je regulisana Zakonom o nevladinim organizacijama, kao alternativni oblik bismo predložili i pravnu formu d.o.o. (Društvo s ograničenom odgovornošću), koja je regulisana Zakonom o privrednim društvima.

Osnivači NTP i stejkholderi

Kao **osnivači NTP** generalno mogu nastupiti javne organizacije, preduzeća i lokalne zajednice (opštine). Isto tako preporučuje se kombinovana vlasnička struktura koja omogućava učešće privatnog i javnog sektora. Imajući u vidu da tehnološki parkovi po pravilu, a pogotovo s obzirom na predloženi koncept NTP u Crnoj Gori, nisu rentabilni, obavezno je osigurati učešće javnih institucija. Finansijska sredstva trebaju biti obezbijedena kako iz lokalnih tako i iz nacionalnih izvora. Pri tome treba uzeti u obzir i mogućnost učešća privatnih sredstava, kao i sredstava međunarodne zajednice. Međutim, važno je naglasiti da ta sredstva ne smiju biti primarni izvor finansiranja.

Imajući na umu predstavljenu ulogu i značaj raznih institucija u okviru osnivanja i implementacije NTP, ovaj konsultantski tim predlaže učestvovanje sljedećih institucija u procesu osnivanja NTP u Crnog Gori:

- Vlada Crne Gore kroz od nje imenovana ministarstva, agencije i savjete
- Opštine (u prvoj fazi Bar, Pljevlja i Podgorica)
- Agrokombinat 13. jul, kao i druga zainteresovana privatna i javna preduzeća iz definisanih tematskih oblasti
- Univerzitet Crne Gore, Univerzitet Donja Gorica, Univerzitet Mediteran.

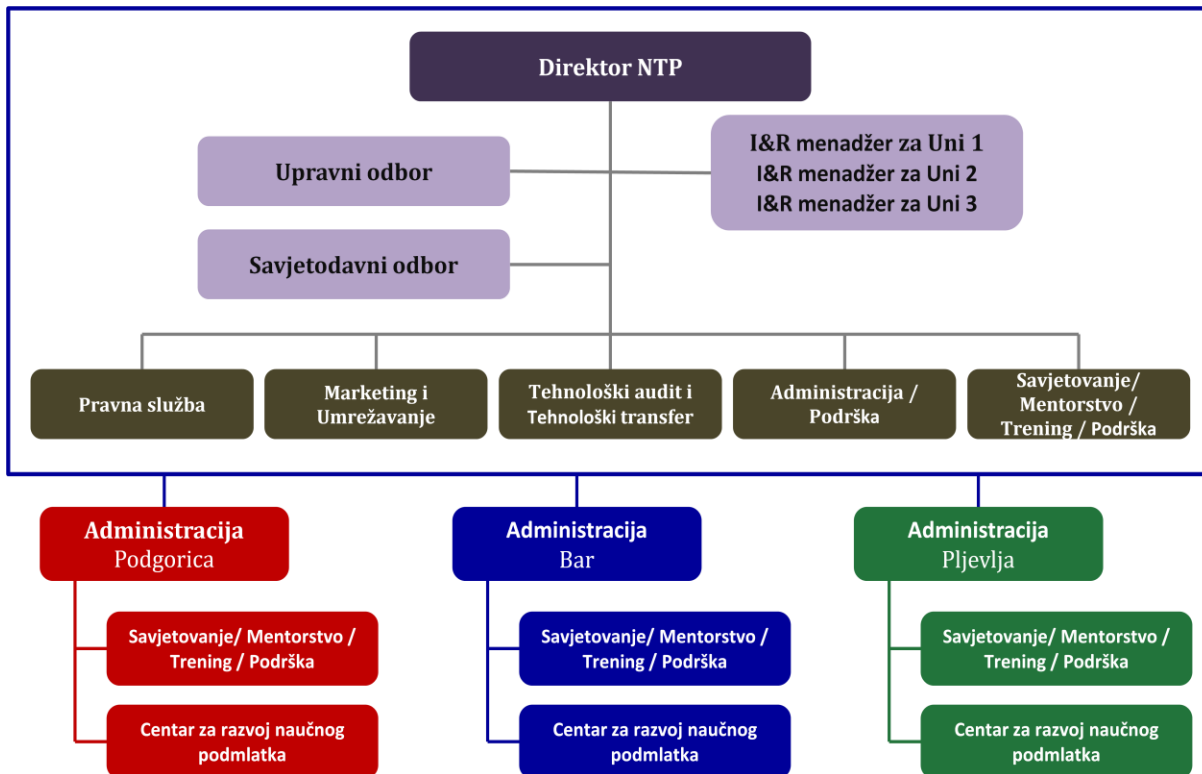
Potrebno je naglasiti da učešće velikog broja institucija u osnivanju NTP pruža prednosti kao što je podsticanje dijaloga između raznih institucija koje čine ili će činiti NIS, te osiguranje donošenja odluka baziranih na sveopštem društvenom interesu. Međutim, vrlo je važno da se istakne da vlasnička struktura koja se preslikava u pravima i obavezama osnivača NTP mora biti jasno definisana i uređena kako bi se izbjegle slabosti u operativnom i strateškom menadžmentu NTP. Brojne su interesne grupe koje trebaju biti uključene u aktivnosti NTP, ali bismo posebno istakli sljedeće institucije:

- Regionalne i nacionalne ustanove za podsticanje inovativnosti i ekonomskog razvoja
- Relevantna ministarstva i Savjeti
- Univerziteti (u smislu spin-off-ova i tehnološkog transfera)
- Lokalne zajednice (opštine)
- Preduzeća.

Organizaciona struktura

Organizaciona struktura je generalno podijeljena na centralnu organizacionu strukturu za cijeli NTP na koju je priključena periferna organizaciona struktura svakog individualnog centra, kao što je prikazano na donjoj ilustraciji.

Ilustracija 25: Organizaciona struktura NTP

Centralna organizaciona struktura treba da ima direktora koji će biti središnji menadžer cijele NTP mreže. Vezano za kontrolu i strateški razvoj, menadžment će podržavati dva upravljačka tijela, tj. upravni odbor i savjetodavni odbor. Dodatni zadatak za ova dva odbora bio bi lociranje različitih izvora finansiranja, projekata, međunarodnih i domaćih grantova.

Glavni zadaci savjetodavnog odbora su savjetovanje upravnog odbora i menadžmenta i zaposlenih NTP, kao i osiguranje održivosti projekta. Uspostavljanje savjetodavnog odbora treba da obavi projektni menadžment na početku projekta, a u odboru treba da budu uglavnom predstavnici javnog interesa (ministarstava). Upravni odbor će biti odgovoran za ukupnu politiku NTP i treba da osigura postizanje zacrtanih ciljeva i zadataka (koji se tiču i finansijskih i tehnoloških/strateških pitanja) i prema tome da razvije biznis plan za cijeli NTP.

Operativna veza između NTP i univerziteta treba da se uspostavi preko jedinica za transfer tehnologija (I&R menadžera) koje već postoje ili će biti osnovane na sva tri univerziteta.

Zbog svih navedenih usluga koje će biti na raspolaganju, određene organizacione jedinice će trebati da se dodaju, kao što je prikazano iznad.

Akcion plan

U sljedećem koraku razvoja NTP neophodno je da se razvije detaljan biznis plan u cilju pomnog planiranja i razvoja NTP. Da bi se biznis plan razradio, preporučuju se sljedeći koraci:

Razvoj detaljnog strateškog koncepta:

- Razvoj detaljnog strateškog koncepta za svaki od tri centra u zavisnosti od sadržaja, konkretne lokacije i nacionalnih/ regionalnih ciljeva i planova

- Razvoj portfolija određenih usluga
- Razvoj specifičnih alata i mehanizama za pružanje tih usluga
- Razvoj održive operativne strukture (holding, operater)
- Definisane uloge holdinga/ operatera/ menadžmenta/ korisnika
- Definisane neophodne infrastrukture i ljudskih kapaciteta
- Konkretizovanje “funkcija” infrastrukture
- Modaliteti javnog finansiranja i finansiranje
- Tačno određivanje lokacije centara

Razvoj odgovarajućeg okvirnog koncepta:

- Razvoj odgovarajućeg koncepta holdinga
- Razvoj odgovarajućeg operativnog koncepta
- Specifikacija faktora i parametara u regionalnom okviru
- Potvrda stvarne potrebe za područjem/ prostorom koji se može iznajmiti
- Koncept za dodjelu funkcija i prostora za infrastrukturu
- Strukturni, pravni i regulatorni koncept

Izrada detaljnog obračuna troškova i finansijskog plana:

- Obračun troškova planiranja i pripreme
- Obračun troškova vezano za početak gradnje i opremu
- Obračun operativnih tekućih troškova
- Planiranje scenarija u pogledu procentualnog korišćenja
- Planiranje zarade i dobiti
- Izrada efektivne analize troškova na 15-20 godina
- Modeli za početno refinansiranje

Procjenjuje se da će ukupno biznis planiranje trajati oko 6 mjeseci.

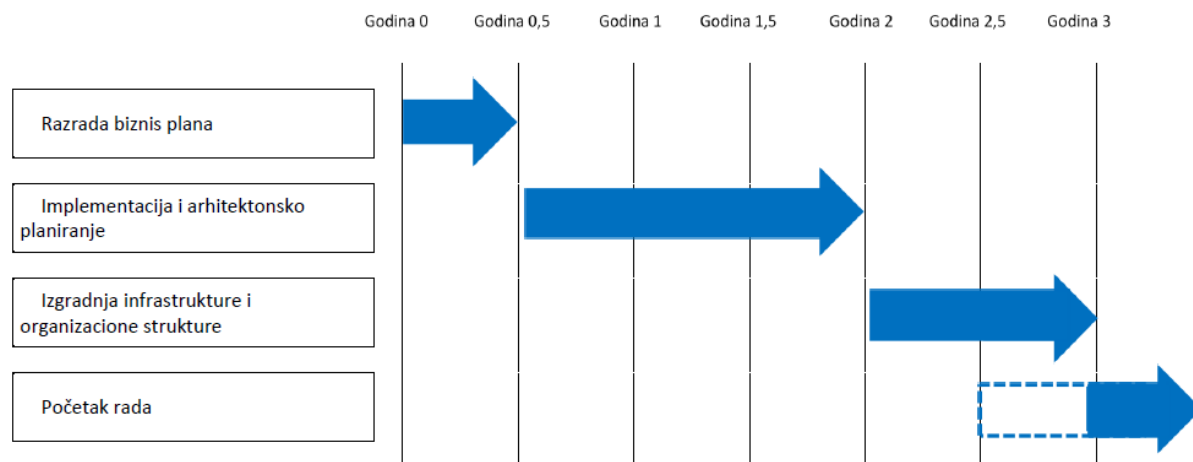
Na osnovu biznis planiranja i pozitivne odluke za implementaciju projekta, detaljni plan implementacije, uključujući obezbjeđivanje neophodnog zemljišta za gradnju ili postojećih objekata koji bi se renovirali i objašnjenje strukturnog legitimiteta kao i arhitektonsko planiranje, treba da se obave kao sljedeći koraci u procesu implementacije.

Procjenjuje se da će implementacija i arhitektonsko planiranje trajati oko 18 mjeseci.

Vremenski okvir

Vremenski okvir prikazan ispod predstavlja naredne korake do uspostave efektivnog rada NTP.

Ilustracija 26: Vremenski okvir

Uglavnom, procjenjuje se da će NTP moći da započne sa radom u punom kapacitetu nakon 3 godine planiranja i implementacije. Međutim, već u fazi izgradnje, prve usluge mogu da se implementiraju i ponude, kao što su alati za coaching i obuku budućih stanovnika NTP i spin-offa/malih i srednjih preduzeća iz određenih regija.

- **Od institucija vlasti se očekuje sljedeća vrsta podrške:**

- Podsticanje finansiranja istraživanja i inovativnosti, (podržano od strane privatnog i privrednog sektora) kroz državnu participaciju do 50 % u primijenjenim i razvojnim projektima;
- Stimulisanje istraživačko-razvojne saradnje između naučno-istraživačkih ustanova i preduzeća preko podsticanja povezivanja istraživačkih grupa pri čemu je NTP Crne Gore prvi korak u realizaciji ove ideje;
- Podržavanje ulaganja u razvoj tehnoloških mreža i novih tehnologija u onim područjima gdje već postoji kritična masa znanja i javni interes za korišćenje tog znanja u opšte svrhe. Dugoročni razvoj treba usmjeriti na sva druga područja koja mogu postati konkurentna u budućnosti, a određivaće se kratkoročnim akcionim planovima razvoja;
- Povećanje propusnosti privrede Crne Gore za svjetske tehnologije i inovacije, što zahtijeva pripremljenost, kako kadrovsku, tako i tehnološku infrastrukturu. Za realizaciju ovog cilja neophodne su sistemske mjere reorganizacije i osavremenjavanja postojećih tehnologija preko adekvatnih kreditnih i transfernih linija, poreskih olakšica u razvojnoj djelatnosti itd;
- Uvođenje podsticajne mjere za kreditiranje naučno-istraživačkog rada. Efikasan i zagarantovan mehanizam kreditiranja može biti atraktivno sredstvo za investiranje u naučno-istraživački rad;
- Obezbjedenje marketinške podrške i konsultantskih servisa za sve činioce u istraživanju i inovacijama;
- Uspostavljanje relevantnih tijela i obezbjeđenje tehničke pomoći za obuku osoblja, razvoj procedura i informisanje istraživačke zajednice o pitanjima intelektualne svojine.

VII Predviđeni efekti NTP na ekonomski razvoj Crne Gore

Kako bismo predvidjeli dugoročni efekat NTP u Crnoj Gori i njegov uticaj na razvoj cjelokupne ekonomije, koristili smo se (1) iskustvima u zemljama koje su u izgradnju NTP, kao dijela NIS, krenuli sredinom '90. godina (primjer: Austrija). S druge strane smo uradili (2) analizu dostupnih statističkih podataka kako bismo donijeli procjenu o efektu NTP na budući razvoj crnogorske

ekonomije. Važno je da se naglasi da su prikazani podaci iz Austrije rezultat kvantitativne analize, te su izdvojeni oni za koje smatramo da su relevantni za procjenu efekta NTP u Crnoj Gori.

1)

Direktni ekonomski efekti za preduzetnike smještene u NTP:

- Podsticanje rasta preduzeća (u Austriji je evidentno godišnje povećanje od 7,43% zaposlenih)
- Povećanje ukupnog godišnjeg prihoda preduzeća (u Austriji je evidentno godišnje povećanje od ca. 9,80%)
- Pojačanje intenziteta istraživanja preduzetnika (u Austriji je evidentno povećanje I&R kvote kod preduzeća smještenih u centru, pogotovo kod onih koji su imali slabije aktivnosti na području I&R)
- Učestvovanje na regionalnim, nacionalnim i internacionalnim I&R projektima (u Austriji cca. 31% svih preduzeća iz centra koristi I&R poticaje)
- Pozicionisanje lokacije centra kao ekonomske i tehnološke „vruće tačke“ na regionalnom i prekoregionalnom nivou (u slučaju Austrije to se vidi na očiglednom povećanju zaposlenika i preduzetnika koji svakodnevno putuju u centar)
- Povećanje visine plata kod vlasnika i zaposlenih mladih preduzeća
- Pojačanje intenziteta saradnje s univerzitetima (u Austriji je evidentan porast broja akademika među zaposlenicima i preduzetnicima centra)

Rezultirajući regionalni i nacionalni efekti:

- Međusobno regionalno i prekoregionalno povezivanje preduzetnika unutar centra
- Pojačano umrežavanje preduzetnika iz centra s nacionalnim i internacionalnim preduzećima i istraživačkim centrima (u Austriji prosječni preduzetnik iz centra ima 6 dostavljača i 23 klijenta iz centra i okoline)
- Na taj način dolazi do povećanja stvaranja dodatne vrijednosti na regionalnom i prekoregionalnom nivou, te srazmjerno povećanog izvoza
- Povećanje kvote zaposlenja (broj radnih mjesta se povećava sa rastom preduzeća)
- Jačanje kupovne, investicione i ekonomske moći preduzeća (kroz povećanje prihoda)
- Povećana mogućnost iskorišćavanja proizvoda, intelektualne svojine itd. preduzeća koja proizilaze iz većeg broja (I&R) projekata i njihovih rezultata

Uloga NTP ogledala bi se u podsticanju ekonomije u svrhu dostizanja potrebnog nivoa konkurentnosti. Osnivanjem NTP u Crnoj Gori se mogu očekivati sljedeći pozitivni efekti:

2)

Tematski fokus energetske efikasnosti i obnovljive energije:

- I&R i aplikativni rad na razvoju specijalnih poslovnih zona – tzv. vjetroelektranskih polja i solarnih energana sa ciljem dostizanja cca. 20% od ukupne proizvodnje električne energije iz spomenutih izvora u CG u narednih deset godina,
- Sa oko 20% električne energije iz vjetro i solarnih energana obezbijedilo bi se dodatnih oko 600¹⁹ GWh električne energije, sto je prema sadašnjoj vrijednosti oko € 50 mil.,
- Projektovanje objekata koji će biti energetske i ekološke primjere primjene novih tehnologija (npr. upotreba toplotnih pumpi u privatnom sektoru i javnim objektima i dr.),
- Porast broja MSP u oblasti proizvodnje elemenata energetike sa sadašnjih 20 na 50 po godišnjem rastu od 5-10 firmi na godišnjem nivou uz porast broja zaposlenih u postojećim firmama metaloprerade koje će generisati novih 1.000 zaposlenih,
- Vodeća pozicija u sektoru istraživanja tržišta za inostrane investicije u energetskom sektoru kroz ispitivanje potencijala crnogorskog reljefa za izgradnju i davanje koncesija u energetskom sektoru,

¹⁹ Napomena: Prema Statističkom godišnjaku 2010, godišnja proizvodnja „na pragu elektrana“ u Crnoj Gori u 2009. godini iznosila je 2.679 GWh

- Pomoć u klsterskom uvezivanju MSP u sektoru energetike i razvoj firmi komplementarnih ovom sektoru (dijelovi za energetski sektor – npr. elementi vjetroelektrana, solarnih elektrana, itd.),
- Usluge atestiranja, sertifikovanja, akreditacije i sl. proizvoda koji se trebaju izvoziti ili plasirati na crnogorskom tržištu kao i kontrola uvoznih polufabrikata,
- Razvoj novih materijala i tehnologija,
- Primijenjena istraživanja u oblasti ekološkog inženjerstva i razvoj MSP iz ovog sektora (mobilne stanice, studije uticaja na okolinu i dr.)
- Pomoć u tehnološkom transferu savremenih tehnologija ka sektoru MSP i pomoć državi Crnoj Gori u razvoju na bazi ekološke održivosti, sa posebnom pažnjom na očuvanju prirodnog ambijenta kao osnove za turistički razvoj,
- Projektovanje savremenih sistema rješavanja i upravljanja otpadom.

Tematski fokus na IKT i srodne tehnologije:

- Porast broja MSP u oblasti IKT sa sadašnjih 100 na 200 po godišnjem rastu od 20 firmi, uz porast broja zaposlenih u postojećim IKT firmama, koje će generisati novih 500 zaposlenih,
- Internacionalizacija aktivnosti IKT sektora kroz joint-venture i sl. forme sa ino-partnerima,
- Jačanje podrške IKT sektora u oblastima turizma, saobraćaja i logistike, infrastrukture, zdravstva i medicine,
- Pomoć u inkubiranju uspješnih spin-off firmi nastalih pod okriljem akademske zajednice (npr. inkubatori IKT kompanija na univerzitetima),
- Legalizacija postojećih IKT firmi koje predstavljaju dio sivog tržišta i uvođenje u pravne i finansijske tokove,
- Pomoć u klsterskom uvezivanju IKT kompanija,
- Razvoj servisa IKT kompanija u sektorima metaloprerade, drvoprerade, energetike, turizma, saobraćaja i dr.,
- Usluge atestiranja, sertifikovanja, akreditacije i sl. proizvoda koji se trebaju izvoziti ili plasirati na crnogorskom tržištu, kao i kontrola uvoznih polufabrikata,
- Servis vladinih institucija u oblasti IKT usluga,
- Razvoj novih usluga u I&R sektoru i tehnologija sa većom dodatom vrijednošću i inovativnijim rješenjima.

Tematski fokus na poljoprivredno-prehrambenim tehnologijama i stočarstvu:

Fundamentalna i primijenjena istraživanja u sektoru poljoprivredno-prehrambenih tehnologija i stočarstva u Crnoj Gori,

- Porast broja MSP po godišnjoj stopi rasta od 20 firmi u oblasti poljoprivredno-prehrambenih tehnologija i stočarstva sa sadašnjih 464, uz porast broja zaposlenih u postojećim firmama, koje će generisati novih 2.500 zaposlenih, prvenstveno u sjevernom i južnom dijelu Crne Gore,
- Osim toga legalizacija rada oko privatnih 200 vinara koji trebaju da prerastu u mikro i MSP sa savremenom tehnologijom proizvodnje i kontrolisanim proizvodom, čime bi se obezbijedilo 1.000-2.000 novih radnih mjesta u ovom važnom privrednom sektoru Crne Gore,
- Intenziviranje sadnje visokokvalitetnih sorti vinove loze i podizanje kapaciteta sa sadašnjih cca. 4.300ha na 6.500ha pod vinogradima.
- Jačanje kapaciteta „Agrokombinata 13. jul“ za nove zasade i ulaganja u I&R strukturu ovog sistema sa ciljem stvaranja visoko kvalitetnih proizvoda,
- Pomoć u razvoju sektora MSP koji će proizvoditi kvalitetna vina i stvarati brend turističke ponude Crne Gore u segmentu “vrhunška vina – sir – pršut – masline”,

- Intenziviranje sadnje novih nasada maslina i drugih suptropskih kultura i podizanje kapaciteta posebno u sektorima Bara i Ulcinja,
- Pomoć u razvoju respektabilne Poslovne zone južne Crne Gore (Bar) koja bi imala 100-150 MSP sa cca. 5.000-8.000 zaposlenih uz postojanje pravnog subjektiviteta zone, a ne “samo” lokacijsko dodjeljivanje zemljišta MSP za poslovnu djelatnost te posebno naglašen značaj razvoja slobodne carinske zone u Baru,
- Kroz saradnju sa Institutom za biologiju mora Kotor, kao referentnom I&R tačkom u Crnoj Gori raditi na primijenjenim istraživanjima poboljšanja uzgoja ribe i drugih plodova mora u crnogorskom akvatorijumu;
- Pomoć u klusterskom uvezivanju MSP u sektoru poljoprivrede i stočarstva i razvoj komplementarnih firmi ovom sektoru (proizvodi od plastike, stakla i drugih materijala posebno značajni za luksuzno i originalno pakovanje, itd.)
- Usluge atestiranja, sertifikovanja, akreditacije i sl. proizvoda koji se trebaju izvoziti ili plasirati na crnogorskom tržištu kao i kontrola uvoznih sirovina koje se koriste u proizvodnji.

Tematski fokus na zdravstveno-medicinske tehnologije

Fundamentalna i primijenjena istraživanja u sektoru zdravstva u Crnoj Gori,

- Razvoj firmi - MSP u oblasti zdravstvenih tehnologija sa sadašnjih cca. 50 na 250 po godišnjem rastu od 50 firmi te porast broja zaposlenih u postojećim firmama koje će generisati novih 1.500 zaposlenih prvenstveno južnom dijelu Crne Gore,
- Internacionalizacija usluga MSP u Crnoj Gori u sektoru zdravstva koja će biti bazirana na stručnom i edukovanom osoblju, vrhunskim uslugama u određenim sektorima, povoljnim klimatskim i drugim karakteristikama ekološki čiste sredine,
- U saradnji sa drugim impulsnim centrima NTP Crne Gore razvoj novih metoda u medicini i njihova primjena odnosno tzv . razvoj multidisciplinarnog pristupa u zdravstvu (npr. primjena RP tehnologija u estetskoj hirurgiji, veća primjena ICT tehnologija u kompletnom zdravstvenom sistemu i sl.),
- Asistencija u izvođenju složenih operacionih zahvata timova stručnjaka različitih profila (ljekari, ICT stručnjaci, inženjeri, hemičari i dr.),
- Razvoj specijalizovanih firmi iz oblasti tretmana medicinskog otpada/projektovanje sanitarnih deponija u zdravstvu.

Htjeli bismo naglasiti da je već izradom ove Studije i provedenjem aktivnosti koje su vodile ka njenoj finalizaciji napravljen značajan korak u stvaranju pogodne okoline za uspostavljanje NTP i NIS. Urađenom Studijom razvoja naučno-tehnološkog parka Crne Gore projektni tim je:

- dao smjernice i definisao odrednice profilisanja NTP Crne Gore te njegovu organizacionu strukturu,
- kroz učešće respektabilne ekipe međunarodnih eksperata na projektu obezbijedio uvezivanje NTP Crne Gore sa sličnim organizacijama u EU i svijetu kao osnovu za budući projektni razvoj,
- indirektno ojačao kapacitete Ministarstva nauke (odnosno više ministarstava) i ciljnih grupa (opština, razvojnih agencija i dr.) po pitanju NTP Crne Gore,
- promovisao koncept održive i realne uspostave NTP Crne Gore i ostalih instrumenata podrške preduzetništvu i razvoju proizvoda visoke dodate vrijednosti na području Crne Gore,
- kroz serije razgovora, intervju, anketa i okruglih stolova podigao opšti prag razumijevanja i znanja kada je u pitanju naučno-inovativni sistem i njegovi instrumenti: centari izvrsnosti, tehnološki parkovi, naučno-tehnološki parkovi, inovacioni centari i dr.,
- podigao nivo znanja svih aktera o značaju osmišljenog pristupa IPA i drugim fondovima EU posebno u godinama koje dolaze,

- indirektno doprinijeli poboljšanju saradnje akademskih i naučno-istraživačkih institucija sa jedne strane i preduzetničkog sektora sa druge strane kroz isticanje neiskorišćenih potencijala koji mogu proizaći iz te vrste saradnje.

Tematski fokus na tehnologije drvoprerade :

- Porast broja MSP u oblasti drvoprerade, sa sadašnjih 150 na 200, sa stopom rasta od 10 firmi na godišnjem nivou, uz porast broja zaposlenih u postojećim firmama drvoprerade koje će generisati 5.000 novih radnih mjesta prvenstveno u sjevernom dijelu Crne Gore,
- Razvoj savremenih dizajnerskih rješenja kroz formiranje specifičnog odnosa sa fakultetima umjetnosti i rad na razvoju primijenjenog umjetničko-industrijskog dizajna,
- Pomoć sektoru MSP u oblasti proizvodnje kroz razvoj CAD/CAP/CAM metoda kao i RP i RM tehnologija,
- Stvaranje preduslova za primjenu koncepta PDLM (Product Data Lifecycle Management) uz naglasak na primjenu marketinškog miksa,
- Pomoć u razvoju *Poslovne zone sjeverne Crne Gore* koja bi imala 50-60 MSP sa cca. 3.000-5.000 zaposlenih uz postojanje pravnog subjektiviteta zone, a ne “samo” lokacijsko dodjeljivanje zemljišta MSP za poslovnu djelatnost,
- Pomoć u klsterskom uvezivanju MSP u sektoru drvoprerade i razvoj komplementarnih firmi ovom sektoru (proizvodi od plastike, stakla, metala, elektro-dijelovi, itd.),
- Usluge atestiranja, sertifikovanja, akreditacije i sl. proizvoda koji se trebaju izvoziti ili plasirati na crnogorskom tržištu kao i kontrola uvoznih polufabrikata (npr. sadržaj formaldehida u MDF pločama i dr.)

VIII Osnovni potencijalni rizici na nacionalnom nivou

- Nesistematski razvoj Nacionalnog inovacionog sistema pogotovo s obzirom na neadekvatan institucionalni razvoj i razvoj kapaciteta, nedostatak legislativnog okvira, te nedostatak sinhronizirane finansijske šeme
- Nepostojanje plana razvoja ljudskih resursa
- Nedostatak napretka u razvoju osnovnog istraživanja
- Nedostatak napretka na području legislative i regulisanja prava na intelektualnu svojinu
- Nezainteresovanost MSP i industrije za razvoj istraživanja i tehnologije

IX Zaključak

Uzimajući u obzir rezultate kvantitativnog i kvalitativnog, kabinetskog i terenskog istraživanja, konsultantski tim je dosao do sljedećeg zaključka:

Bez obzira na identifikovane slabosti u naučno-razvojnim kapacitetima i infrastrukturi Crne Gore, u tehnološko-inovativnim kapacitetima malih i srednjih preduzeća, te u neuspostavljenom naučno-inovativnom sistemu, predlažemo osnivanje NTP sa centralnom jedinicom u Podgorici te mreže impusnih centara. Smatramo da tematski fokus NTP treba ostati ograničen kako bi se kapaciteti i sredstva koja stoje na raspolaganju mogla pravilno usmjeriti ka jačanju crnogorske ekonomije u njenim strateškim poljima. Za očekivati je, kao što pokazuju i naše analize, da će osnivanje NTP srednjoročno, a posebno dugoročno, imati vidljiv uticaj na mjerljiv razvoj crnogorske ekonomije, te činiti važan korak u uspostavljanju NIS kao važnog faktora u daljem privrednom razvoju baziranom na održivosti, diversifikaciji, te stvaranju dodatne vrijednosti.

Uzimajući u obzir iskustvo konzorcijuma, moramo istaći značaj ljudskog faktora za uspjeh ove vrlo važne inicijative. Jedan od osnovnih faktora uspješnosti NTP ležaće zasigurno i u izboru menadžera i njegovog tima, te se njihovom izboru mora posveti posebna pažnja.

Bibliografija

Centre for European Reform, „**Innovation, How Europe Can Take-Off**“, jul 2011.

Crnogorska Akademija Nauka i Umjetnosti, „**Crna Gora u XXI stoljeću – u eri kompetitivnosti**“,

Podgorica, 2010., Posebna izdanja, 73 (1).

Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća, „**Strategija za podsticanje konkurentnosti na mikro**

nivou 2011-2015“, Podgorica, jun 2011.

Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća, „**Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća 2011-**

2015“, Podgorica, januar 2011.

Edegger, F., Kovačević, A., Pock, H., „**Needs analysis and setting up measures at Western Balkan**

Higher Education Institutions for Enabling them to Fulfil their Central Role in the National R&D Systems“, Conference ICEIRD Skopje/Ohrid, 2008.

Ministarstvo finansija Crne Gore, „**Ekonomski i fiskalni program za Crnu Goru 2009-2012**“,

Podgorica, januar 2010.

Ministarstvo ekonomije, „**Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2010-2014**“, februar 2011.

Ministarstvo finansija Crne Gore, „**Konkurentnost crnogorske ekonomije**“, decembar 2010.

Ministarstvo prosvjete i nauke, „**Strategija naučno-istraživačke djelatnosti Crne Gore (2008-2016)**“,

Podgorica, maj 2008.

Ministarstvo turizma, „**Program razvoja planinskog turizma u Crnoj Gori**“, Podgorica, mart 2005.

Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine, „**Politika i strategija razvoja turizma Crne Gore do**

2020. godine“, Podgorica, jul 2008.

Ministarstvo za ekonomski razvoj, „**Prostorni plan Crne Gore do 2020.**“, Podgorica, mart 2008.

Ministarstvo za ekonomski razvoj, „**Strategija razvoja građevinarstva u Crnoj Gori do 2020. godine**“,

novembar 2009.

Ministarstvo za ekonomski razvoj, „**Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine, Akcioni**

plan 2008-2012“, Podgorica, avgust 2008.

Ministarstvo zdravlja RCG, „**Strategija razvoja zdravstva Crne Gore**“, Podgorica, 2003.

Petković, D., „**Technology Parks as a Possible Generator of SME's Development in the Transition**

Countries of the South Eastern Europe“, The 19th Conference of Mechanical Engineering Network of Thailand.

Petković, D., Lojpur, A., Bulatović, M. „**Univerzitetski tehnološki park Podgorica – Kako podstaći**

preduzetništvo?“, Herceg Novi, 2006.

Petković, D., Majstorović, V., Višekruna, V., Čović, D., „**The Sustainable Development and Growth of SME’s through their Connection with Technology Parks**“, The 3rd International Conference „UPS 2004“, septembar 2004.

Švarc, J. „**Što je nacionalni inovativni sastav i je li on potreban i moguć u Hrvatskoj?**“, Izvorni znanstveni rad, 2001.

Univerzitet Crne Gore, Biotehnički fakultet – Podgorica, „**Strateški plan razvoja istraživanja i nauke na biotehničkom fakultetu (2009-2013)**“, jul 2009.

Vivankos, J., Petković, D., Sierra, C., Costa, L. „**Technology Parks in the Catalonia Region in Spain – The Key Role for Regional Development**“, The 3rd International Conference „UPS 2004“, septembar 2004.

WBC-ICO.NET, „**Innovation Infrastructures Montenegro**“, juli 2011.

Pregled tabela

Tabela 1: Godišnja stopa rasta u Evropskoj uniji I zemljama u tranziciji	27
Tabela 2: BDP per capita i nezaposlenost u 2004.godini - "EU25" = 100	27
Tabela 3: Zemlje u tranziciji – indeks konkurentnosti	27
Tabela 4: Poređenje Crne Gore sa zemljama EU15, novim članicama EU12, te regionom JIE	29
Tabela 5: Zaposlenost po sektorima	34
Tabela 6: Procjena sveukupnih troškova infrastrukture i opreme	55
Tabela 7: Procjena sveukupnih operativnih troškova.....	56

Pregled ilustracija

Ilustracija 1: Struktura ankete.....	22
Ilustracija 2: Učešće sektora u ukupnom BDP-u Crne Gore.....	25
Ilustracija 3: Kretanja ostvarenog BDP-a po djelatnostima u 2009. godini	25
Ilustracija 4: BDP	26
Ilustracija 5: Pregled učešća malih i srednjih preduzeća u ukupnom broju svih organizacionih oblika preduzeća u Crnoj Gori	30
Ilustracija 6: Regionalna raspodjela MSP u Crnoj Gori	31
Ilustracija 7: Procentualno učešće MSP po djelatnosti u ukupnom broju MSP u Crnoj Gori	31
Ilustracija 8: Ukupna zaposlenost u posljednjih deset godina.....	33
Ilustracija 9: Raspored zaposlenosti u 2009. godini po sektorima	33
Ilustracija 10: Strateški sektori prerađivačke industrije	35
Ilustracija 11: Prosječne neto zarade po sektorima u 2009. godini.....	35
Ilustracija 12: Broj studenata po univerzitetima u periodu 2007. – 2009. g.	36
Ilustracija 13: Izlaz mastera i magistara nauka	37
Ilustracija 14: Porast/pad svršenih magistara u periodu 2007. – 2010. g.	38
Ilustracija 15: Broj magistara i doktora nauka u posljednjih deset godina.....	38
Ilustracija 16: Stepenn prohodnosti.....	39
Ilustracija 17: Trend porasta doktora nauka i istraživača	39
Ilustracija 18: Nacionalni inovacioni sistem.....	45

Ilustracija 19: Strateški proces	49
Ilustracija 20: Komponente Centra za razvoj naučnog podmlatka	51
Ilustracija 21: Regionalni fokus	52
Ilustracija 22: Regionalni fokus i oblik centara NTP	53
Ilustracija 23: Usluge NTP	54
Ilustracija 24: Pregled kompletnog strateškog koncepta NTP u Crnoj Gori	55
Ilustracija 25: Organizaciona struktura NTP	60
Ilustracija 26: Vremenski okvir.....	62

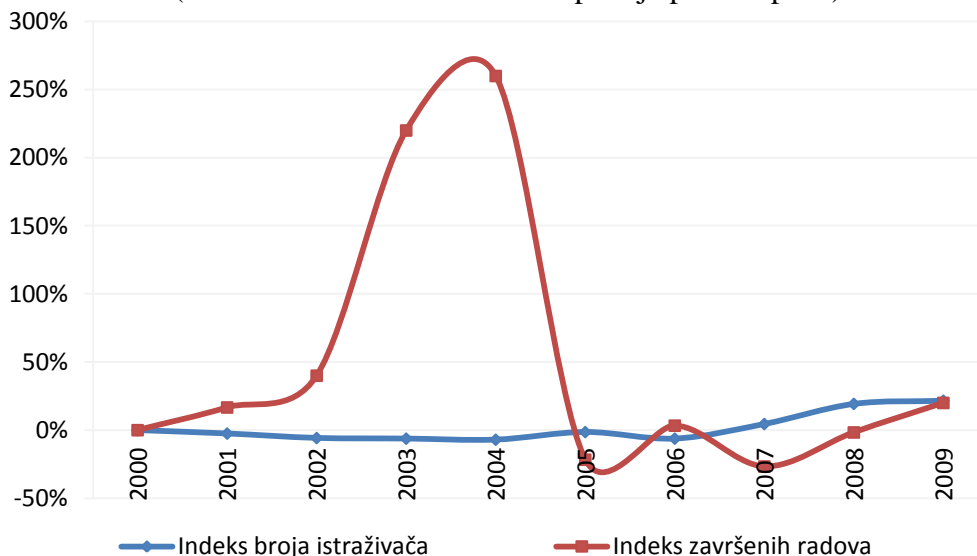
Aneks 1: Visoko obrazovanje – Osnovna analiza (na bazi sprovedene ankete)

1. OPŠTI OSVRT NA NAUČNO-ISTRAŽIVAČKI RAD I VISOKO ŠKOLSTVO

Analiza kvalitativnih odrednica visokog obrazovanja imala je za cilj prikupljanje subjektivne ocjene naučno-istraživačkog rada, organizacije dodiplomskih, postdiplomskih i doktorskih studija, kao poveznica zvaničnim statističkim kvantitativnim podacima o stanju i razvoju visokog obrazovanja u Crnoj Gori. Sama analiza je prilagođena osvrtu na visoko obrazovanje iz perspektive pozicioniranja naučno-tehnološkog parka, prvenstveno u segmentima:

- Modeliranja usluga naučno-tehnološkog parka za optimalni odnos istraživačkog rada, nastavnog procesa, metoda u nastavi sa istraživanjem i razvojem privrednih društava, prvenstveno proizvodnih branši, kao i razvoju nacionalnih mjera konkurentnosti Crne Gore i sveukupnog privrednog sektora;
- Pozicioniranje naučno-tehnološkog parka u segmentu ključnih donosioca odluka, vlasništva, upravljanja i finansiranja djelatnosti uz direktnu korelaciju sa angažmanom istraživača na javnim i privatnim visokoškolskim institucijama;
- Slabostima, snagama i potencijalima formalizovanog istraživačkog rada u formi obaveznih aktivnosti za napredovanje nastavnog osoblja, kao i neformalizovanog uključivanja u razvoj društva u cjelini.

Kritički osvrt na razvoj istraživača i primijenjenih i fundamentalnih istraživanja pruža indikativni zaključak određenih disproporcija i oscilacija pod pretpostavkom da se istraživanja sprovede u vremenskim intervalima od 6 do 36 mjeseci, a što je ilustrovano u zvaničnim statističkim podacima MONSTAT-a (normalizovana indeksirana disperzija porasta/pada):

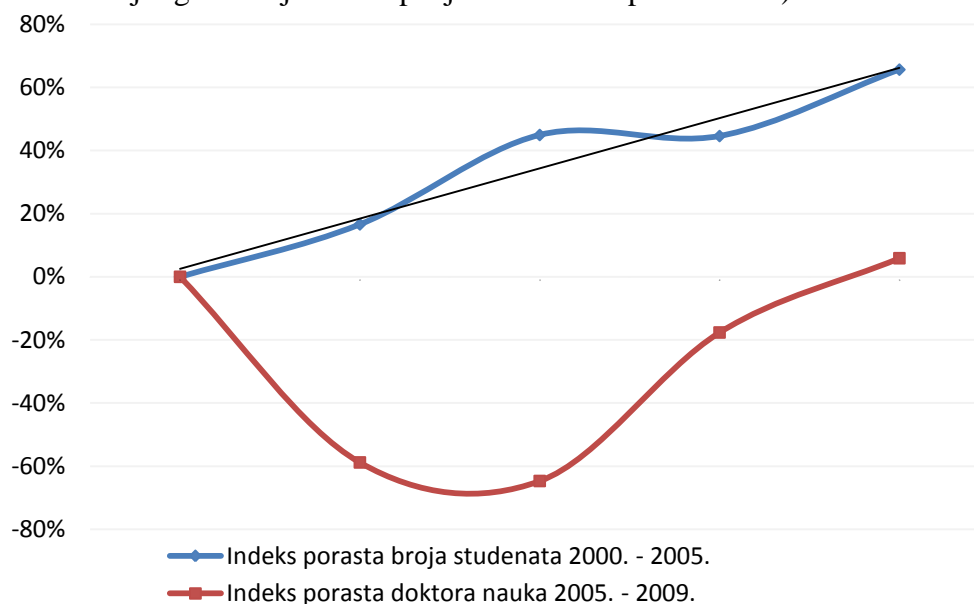

Uz desetogodišnji porast istraživačkih institucija od 50%, korespondirajući porast broja istraživača iznosi 22%, što ukazuje na imploziju istraživačke djelatnosti, odnosno raspršivanje postojećih istraživača u novoosnovane istraživačke institucije. Uporedo, broj završenih istraživačkih radova je u relativnom padu u posljednjih pet godina, odnosno disperzovano na povećani broj istraživačkih institucija, indikativno se može zaključiti da ponderisana snaga pojedinačnih institucija bilježi neznatan pad.

Značajan porast broja doktora nauka može se očekivati (kao što je navedeno u opštem dijelu) u periodu 2012 – 2014. godina, gdje bi prosječni godišnji prirast doktora nauka iznosio 130, a kako je izvedeno iz odnosa prohodnosti magistara u doktore nauka i magistranata u posljednje tri godine.

Uzimajući u obzir trenutni odnos istraživanja prema broju istraživača, očekivati je 20%-tni porast istraživačkih radova u odnosu na trenutnu situaciju (procijenjeno 2012. godina 92 rada).

Posmatrajući dugoročni razvoj naučno-istraživačkog kadra, uz petogodišnje povlačenje diplomiranih studenata do doktora nauka, u 2000. godini u Crnoj Gori je diplomiralo 879 studenata, dok je 2005. godine doktoriralo 17 doktora nauka, odnosno 1,93% od broja diplomanata u 2000. godini. Pri ovom podatku takođe treba uzeti u obzir vjerovatno veliko učešće starijih doktorskih kandidata, o čemu ne postoji zvanični podatak. Stoga je izvršena analiza trenda sveukupne prohodnosti diplomanata u doktore nauka (inklinacija od očekivanog rezultata ukazuje na doktore nauka starijih generacija i odstupanja od linearne prohodnosti):

2. ISPITIVANJE SUBJEKTIVNE OCJENE NAUČNO-ISTRAŽIVAČKOG RADA I VISOKOG ŠKOLSTVA U CRNOJ GORI

Za potrebe prikupljanja primarnih podataka o subjektivnoj ocjeni naučno-istraživačkog rada i nastavnog procesa u Crnoj Gori pripremljen je i poslan upitnik segmentiran kako slijedi:

- Statutarno uređenje naučno-istraživačkog rada (definisano, odgovornosti lica, primanja, napredovanje nastavnog kadra, finansiranje, fundamentalna i primijenjena istraživanja);
- Napredovanje nastavnog osoblja i naučno-istraživački rad u praksi (učešće nastavnika u radu s privredom i međunarodnim projektima, praksa na dodiplomskom nivou, indeksirane publikacije, istraživanja na postdiplomskom nivou i naučni doprinos na doktorskom studiju);
- Status primijenjenih istraživanja i saradnja s privredom;
- Učešće nastavnog osoblja u stručnoj obuci i eksperata u redovnoj nastavi;
- Finansiranje projekata i saradnja s privredom na dodiplomskom nivou;
- Finansiranje i saradnja s institucijama na doktorskim studijama.

Poslano je ukupno 65 i prikupljeno 17 validnih upitnika uz posmatranu populaciju od 760 nastavnika-istraživača, što ukazuje na pokrivenost od 2% ukupne populacije. Limitiranim ispitivanjem dobivene analize se ne mogu smatrati dovoljno pouzdanim, već iste služe indikativnim odrednicama subjektivnog mišljenja istraživača.

2.1. STATUTARNO UREĐENJE

Segment upitnika statutarnog uređenja imao je za cilj prikupljanje podataka o sistemskim utvrđenim rješenjima za implementaciju naučno-istraživačkog rada, a koje uključuju postojanje

definisano NIR u statutu i pravilnicima visokoškolskih ustanova, odgovorne za razvoj NIR, vezanje faktorizacije NIR za napredovanje nastavnog osoblja, postojanje i finansiranje instituta.

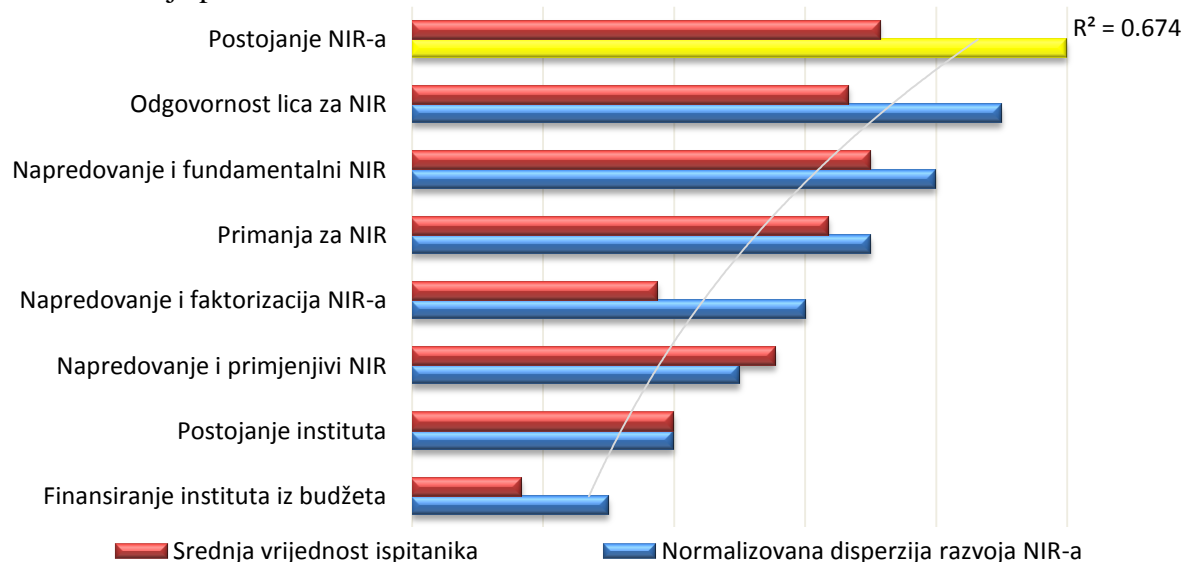
Frekvencija odgovora po pitanjima	%
Postojanje NIR-a	93%
Odgovornost lica za NIR	80%
Primanja za NIR	73%
Napredovanje i fundamentalni NIR	67%
Postojanje instituta	67%
Napredovanje i primjenjivi NIR	60%
Napredovanje i faktorizacija NIR-a	53%
Finansiranje instituta iz budžeta	40%

Ispitani nastavnici u najvećoj mjeri su odgovorili na pitanja statutarnog uređenja NIR, dok su odgovori većinom izostali po pitanjima *napredovanja i faktorizacije, primijenjenog istraživanja i finansiranja instituta iz budžeta*. Komentar ispitanika se prije svega odnosio na nemogućnost jednostranog iskazivanja postojanja navedenih odrednica u izričitoj formi sa DA i NE. Nekolicina ispitanika smatra da je ovo pitanje djelimično riješeno. Ipak, kako je cilj ovog segmenta bio ocijeniti sistemsku rješenja, odnosno da li su definisana pravila i da li ih se istraživači izričito moraju pridržavati, upitnik nije modifikovan, a kako bi dao dijelom realnu sliku uređenja i funkcionisanja sistema kvaliteta u visokom obrazovanju, vezano za NIR.

Analiza je sprovedena uporednim prikazom normalizovane disperzije razvoja NIR po koracima kako slijedi:

- Definisanje NIR u statutarnim dokumentima;
- Imenovanje odgovornih lica za razvoj NIR;
- Definisanje napredovanja u odnosu na fundamentalna istraživanja;
- Definisanje primanja u odnosu na razvijeni i sprovedeni NIR;
- Napredovanje i faktorizacija na osnovu prethodno definisanih fundamentalnih istraživanja;
- Napredovanje i primjenjivi NIR;
- Uvođenje i finansiranje instituta.

Dobijeni rezultati uz Pearson koeficijent (napomena: limitirani broj ispitanika) od 0,674 mogu se smatrati srednje pouzdanima.

Značajnija odstupanja od normalizovane disperzije razvoja NIR zabilježena su u sljedećim segmentima:

- Finansiranje instituta;
- Napredovanje i faktorizacija NIR;
- Odgovornost lica za NIR.

Iz navedenog se može zaključiti da uopšteno NIR nije dovoljno jasno definisan na visokoškolskim institucijama u Crnoj Gori, u formi statuta i pravilnika, kao i da se veća pažnja pridaje primijenjenim nego fundamentalnim istraživanjima i razvoju indeksacije NIR. U kasnijim analizama posebno su posmatrana istraživanja u društvenim i tehničkim naukama.

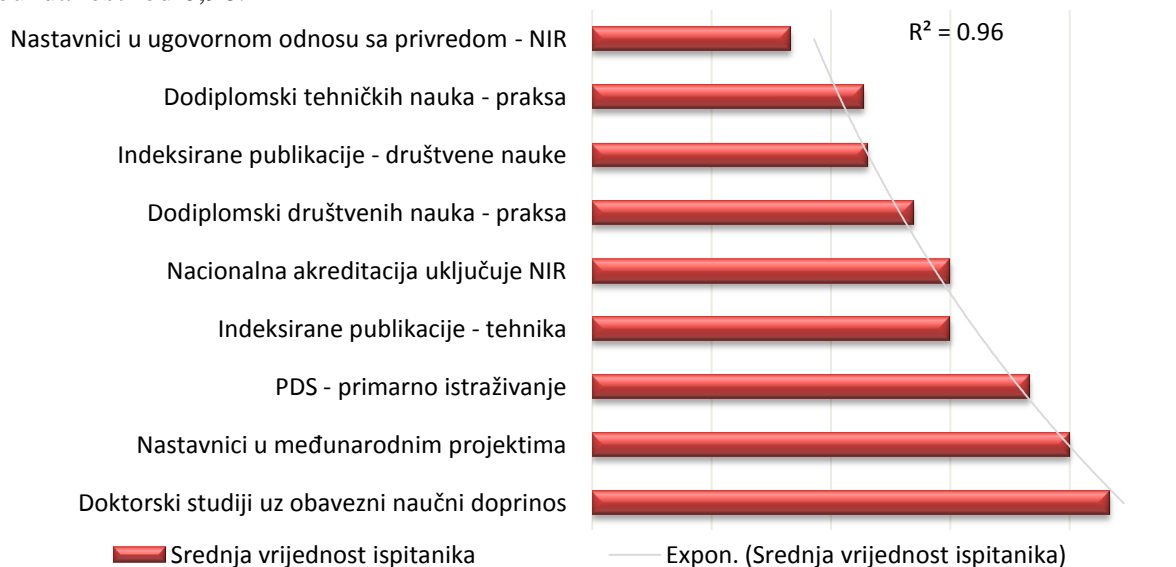
2.2. NAPREDOVANJE VISOKOŠKOLSKOG OSOBLJA I NIR U PRAKSI

Segment upitnika napredovanja visokoškolskog osoblja i naučno-istraživačkog rada u praksi imao je za cilj da omogući indikativnu ocjenu saradnje privrede i visokog obrazovanja, kao i međusobno uvažavanje praktičnih iskustava i teoretskih postavki, prenos tržišno orijentisanih znanja na studente, kao i fundamentalne teorije u razvoj i istraživanje privrednih subjekata.

Frekvencija odgovora po pitanjima	%
Doktorski studiji uz obavezni naučni doprinos	100%
Nastavnici u međunarodnim projektima	100%
PDS - primarno istraživanje	100%
Nacionalna akreditacija uključuje NIR	100%
Nastavnici u ugovornom odnosu sa privredom - NIR	100%
Dodiplomski društvenih nauka - praksa	87%
Indeksirane publikacije - društvene nauke	87%
Dodiplomski tehničkih nauka - praksa	73%
Indeksirane publikacije - tehnika	67%

Po svim navedenim pitanjima postoje zadovoljavajuće frekvencije ispitanika, osim u segmentu indeksiranih publikacija tehničkih nauka, što se jednim dijelom može prihvatiti kao izostanak odgovora nastavnog osoblja društvenih nauka vezano za nepoznavanje situacije u tehničkim naukama.

Mean vrijednost odgovora je dobijena uz nizak nivo standardnog odstupanja i visok koeficijent pouzdanosti od 0,96.

Prema navedenom grafikonu jasno su vidljive slabosti visokog obrazovanja, prvenstveno u segmentu učesća nastavnog osoblja u istraživanju i razvoju privrednih društava, uključenju

obavezne prakse studentima tehničkih nauka na dodiplomskom nivou, kao i razvijenost fundamentalnog istraživanja društvenih nauka, s tim da i po ostalim pitanjima istraživačkog rada ispitanici opredjeljuju dosta niske ocjene.

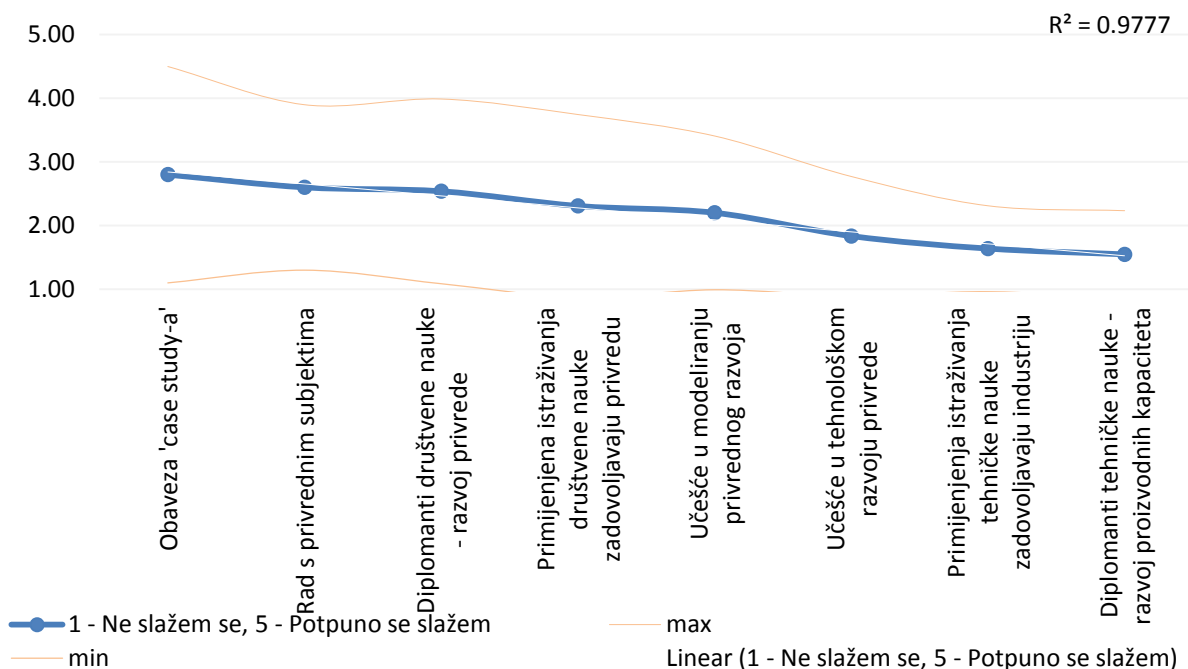
2.3. STATUS PRIMIJENJENIH ISTRAŽIVANJA I SARADNJE S PRIVREDOM

Segment upitnika saradnje s privredom imao je primarno za cilj da uspostavi odnos provedenih projekata sa privredom, rad na studijama slučajeva, rad sa privrednim društvima, razvoj privrede iz društvene i tehnološke perspektive.

Po pitanju značaja primijenjenih istraživanja i saradnje s privredom, frekvencije po svim segmentima su na visokom nivou.

Frekvencija odgovora po pitanjima	%
Obaveza 'case study-a'	100%
Rad s privrednim subjektima	100%
Učešće u modeliranju privrednog razvoja	100%
Diplomanti društvene nauke - razvoj privrede	87%
Primijenjena istraživanja društvene nauke zadovoljavaju privredu	87%
Učešće u tehnološkom razvoju privrede	80%
Primijenjena istraživanja tehničke nauke zadovoljavaju industriju	73%
Diplomanti tehničke nauke - razvoj proizvodnih kapaciteta	73%

U prvom segmentu upitnika ispitanici nisu bili u mogućnosti, u većini slučajeva, da izraze jasno opredjeljenje vezano za statutarno uređenje naučno-istraživačkog rada i saradnje sa privredom. Stoga je analiza u ovom segmentu izvršena preko ocjene saglasnosti s navedenim izjavama, u formi Likert skale od 1 do 5. Stepenn pouzdanosti i usaglašenosti ocjena je izrazito visok i iznosi 0,977.

Najniži stepenn saglasnosti ispitanika, odnosno neslaganja je u segmentima:

- Da diplomanti tehničkih nauka svojim projektima učestvuju u razvoju proizvodnih kapaciteta,
- Da su primijenjena istraživanja tehničkih nauka orijentisana ka privredi, kao i da zadovoljavaju potrebe industrije,

- Da studenti dodiplomskih i postdiplomskih studija učestvuju u tehnološkom razvoju i razvoju uopšte.

Nešto viši nivo saglasnosti, ali i dalje nedovoljno, ispitanici iskazuju u zadovoljavajućem učešću društvenih nauka u primijenjenim istraživanjima, kao i razvoju privrede.

3. UČEŠĆE NASTAVNOG OSOBLJA U STRUČNOJ OBUCI I STRUČNOG OSOBLJA U NASTAVNOM PROCESU

Ovaj segment upitnika imao je za cilj da ocijeni obostranu saradnju eksperata iz prakse u izvođenju nastave na visokoškolskim institucijama, kao i učešće nastavnog osoblja u dodatnoj ekspertnoj obuci. Pored zahtijevanih znanja, ovaj segment se bavi i ocjenom sposobnosti, kompetencija i upoznatosti studenata sa tržišnim uslovima i problemima u praksi, čime se nadopunjuje osnovna misao visokoškolskih institucija u pružanju znanja razvojem i osposobljavanjem kadrova za zapošljavanje i rad u praksi.

Frekvencija odgovora po pitanjima	%
Diplomanti tehničkih fakulteta - potreba dodatne edukacije	67%
Diplomanti društvenih fakulteta - potreba dodatne edukacije	67%
Učešće eksperata na društvenim fakultetima	87%
Učešće eksperata na tehničkim fakultetima	73%
Fakulteti tehničkih nauka - organizacija stručne obuke	67%
Fakulteti društvenih nauka - organizacija stručne obuke	80%

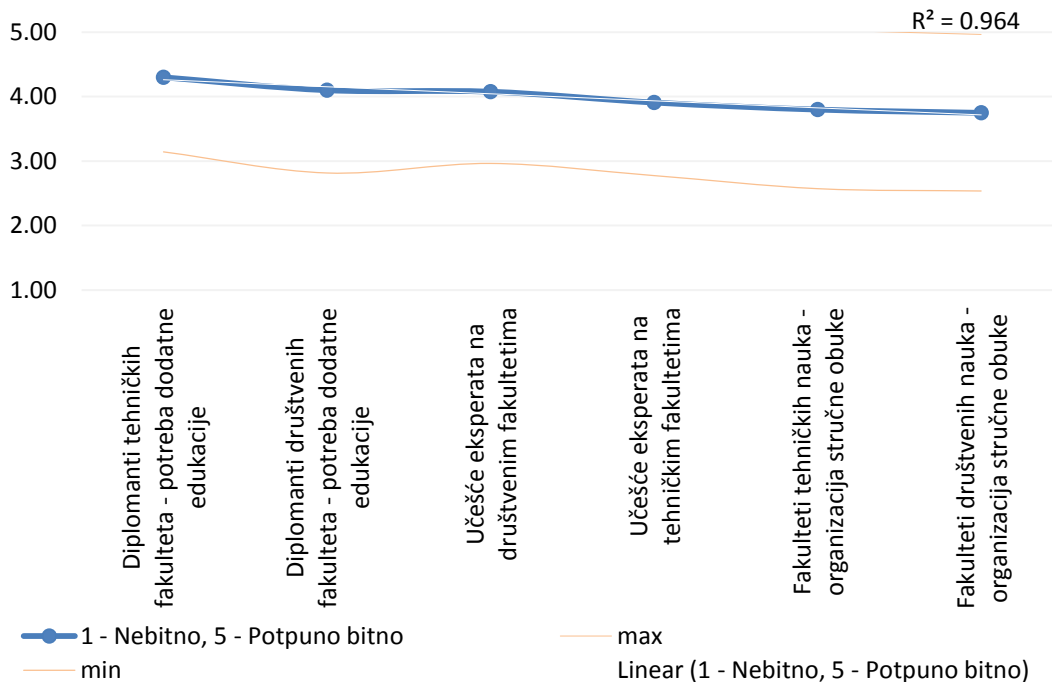
Relativno nisku frekvenciju ispitanici iskazuju u pitanjima potreba dodatne edukacije, čime možemo zaključiti da nastavnici jednog naučnog usmjerenja nisu u mogućnosti ili ne žele davati paušalne ocjene za drugo naučno usmjerenje.

Prvenstvena analiza je sprovedena u formi ocjene bitnosti pojedinačnih segmenata saradnje, pri čemu je za sve oblike saradnje iskazan relativno visok značaj od 3,80 do 4,30 uz visok stepen pouzdanosti rezultata od 0,964.

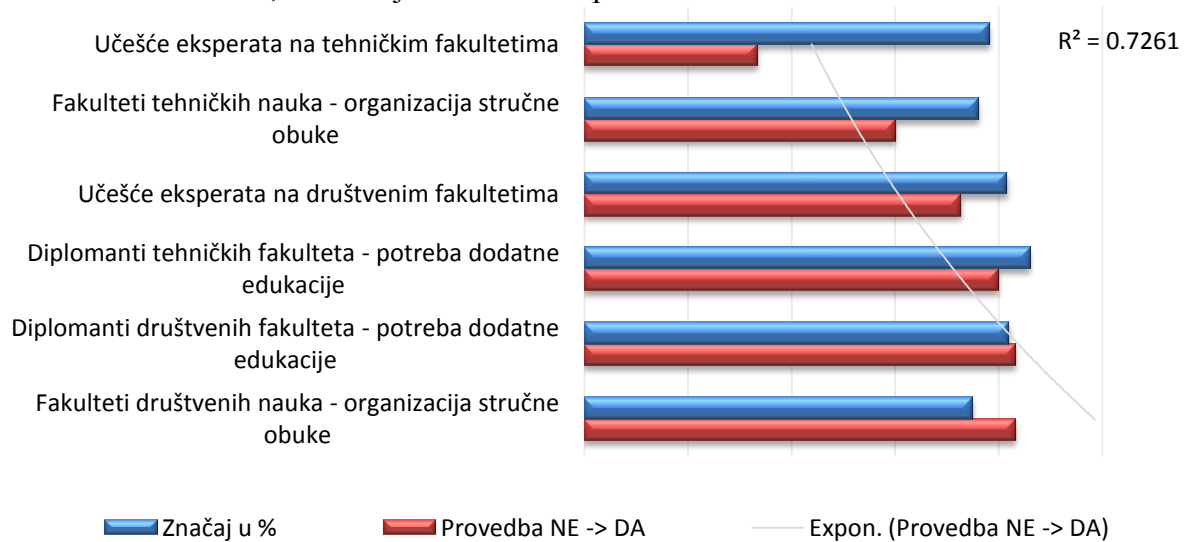
Prema rezultatima ispitanici najveći značaj pridaju:

- Potrebama diplomanata tehničkih nauka za dodatnom edukacijom unutar ili izvan tehničkog usmjerenja;
- Potrebama diplomanata društvenih nauka za dodatnom edukacijom unutar ili izvan tehničkog usmjerenja;
- Uključenjem eksperata iz prakse u redovni nastavni proces i nadopunjavanjem nastavnih ciljeva traženim sposobnostima i kompetencijama na tržištu.

Nešto niži, ali i dalje visok značaj, nastavnici pridaju uključenju visokoškolskih ustanova u izvršenju ekspertnih edukacija.

Kako bi se kvantificirao značaj pojedinačnih aktivnosti u odnosu na trenutnu implementaciju i definisale kritične tačke, urađena je dodatna komparativna analiza.

Komparativnom analizom, uz nivo pouzdanosti od 0,726 (srednje prihvatljivo), izvršen je uporedni pregled odnosa i utvrđeno da su značajna odstupanja u sprovođenju i značaju u segmentima neučestvovanja eksperata u nastavnom procesu na tehničkim fakultetima, kao i organizovanju stručne obuke i edukacije od strane tehničkih fakulteta. U ostalim segmentima značaj i trenutni nivo implementacije umnogome korespondiraju, što navodi na zaključak da se ne radi o kritičkim tačkama odstupanja potraživanja od ponude.

4. FINANSIRANJE PROJEKATA NA DODIPLOMSKOM NIVOU I SARADNJA S PRIVREDOM

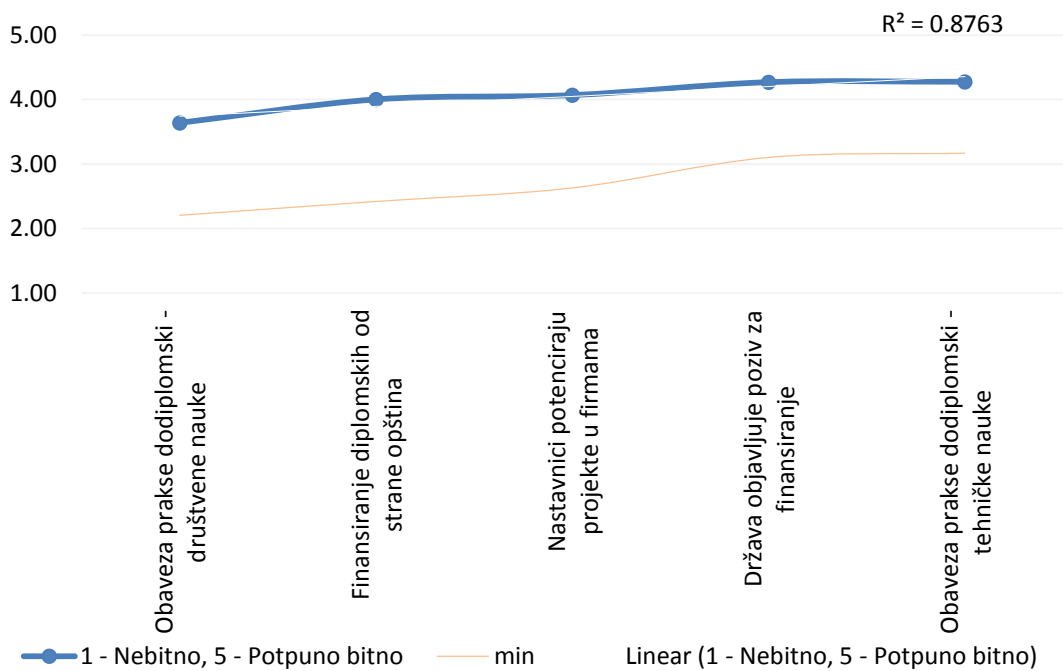
Prethodno poglavlje je nadopunjeno segmentom upitnika, koji se primarno bavi organizacijom, izvršenjem i finansiranjem projekata studenata na dodiplomskom i postdiplomskom projektu, kao i saradnjom sa privrednim subjektima u implementaciji projekata.

Frekvencije po svim pitanjima su na zadovoljavajućem nivou.

Obaveza prakse dodiplomski - društvene nauke	73%
Finansiranje diplomskih od strane opština	87%
Nastavnici potenciraju projekte u firmama	100%
Država objavljuje poziv za finansiranje	100%
Obaveza prakse dodiplomski - tehničke nauke	73%

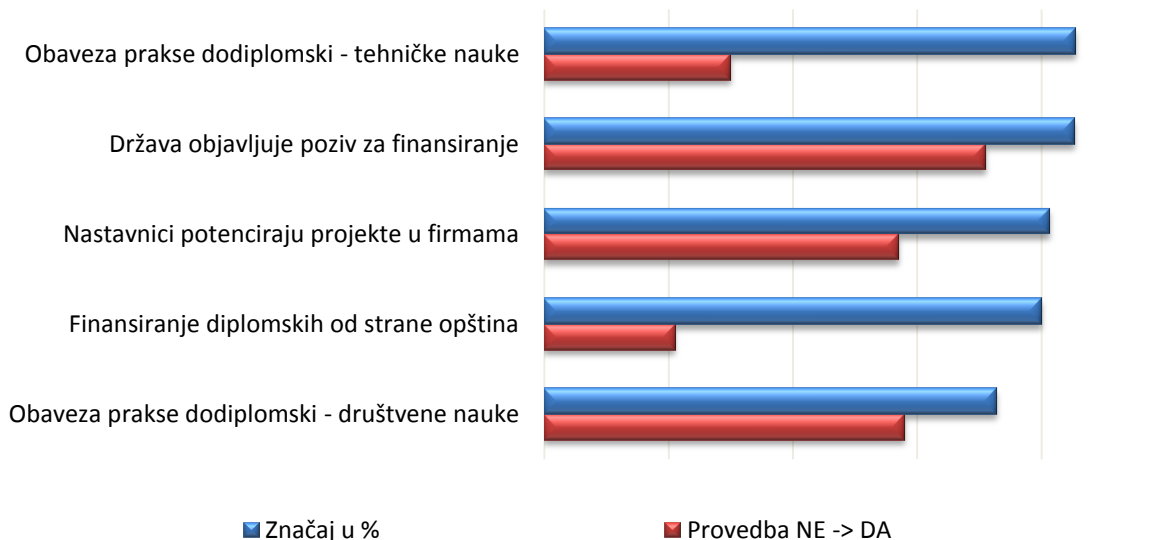
Ocjenom bitnosti, uz pouzdanost od 0,876, ispitanici su posebno opredijelili:

- Da je neophodno uvesti obaveznu praksu na dodiplomskom studiju tehničkih fakulteta,
- Država bi trebala objavljivati poziv za finansiranje projekata, a kojim bi se studentima i mentorima omogućila nadoknada troškova sprovođenja projekta za potrebe privrede,
- Aktivnije učešće nastavnika u potenciranju projekata sa privrednim subjektima.

Kao i u prethodnom poglavlju, osnovna analiza ocjene značaja, nadopunjena je uporednom analizom ponuđenog i potreba, odnosno potražnje za aktivnostima, čime je u ovom slučaju značajno odstupanje zabilježeno po pitanju:

- Vršnja prakse na dodiplomskom studiju tehničkih nauka,
- Finansiranju projekata od strane lokalnih vlasti
- Potenciranju projekata sa privredom od strane nastavnika.

Bitno je napomenuti da je upravo po tri navedena kritična aspekta i iskazan najviši nivo značajnosti.

5. FINANSIRANJE NA DOKTORSKOM NIVOU, ISTRAŽIVANJE I SARADNJA S INSTITUCIJAMA

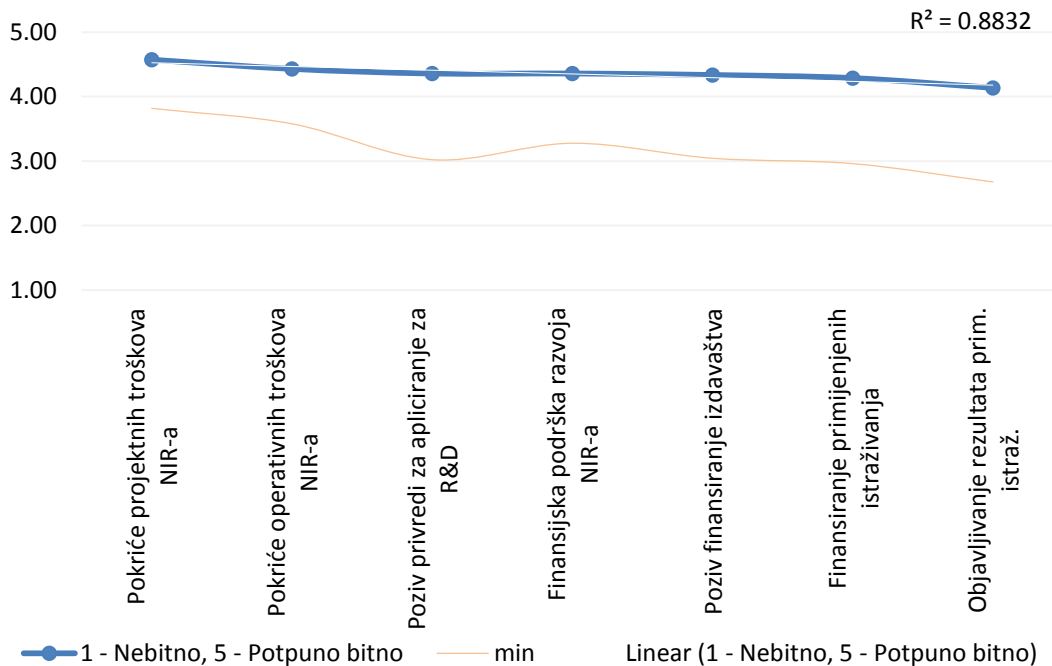
Ovaj segment upitnika ispituje uređenost finansiranja naučno-istraživačkog rada na doktorskom nivou, kao i napredni fundamentalni i primijenjeni istraživački rad i odnos institucija prema NIR.

Frekvencija odgovora po pitanjima	%
Pokriće projektnih troškova NIR	93%
Pokriće operativnih troškova NIR	93%
Poziv privredi za apliciranje za I&R	93%
Finansijska podrška razvoja NIR	93%
Poziv finansiranje izdavaštva	100%
Finansiranje primijenjenih istraživanja	100%
Objavljivanje rezultata prim. istraž.	100%

Po svim aspektima je zabilježen visok odziv ispitanika, što ukazuje na visok nivo upoznatosti sa trenutnom situacijom u Crnoj Gori.

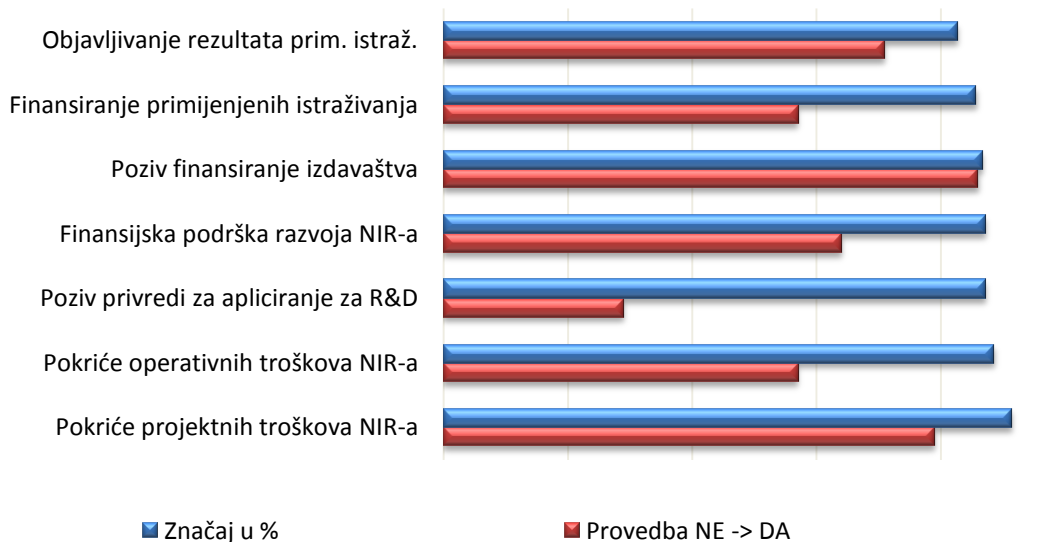
Značaj pojedinačnih segmenata, izražen po Likert skali u navedenom grafikonu, ukazuje na visoku prepoznatljivost posebno u slučaju:

- Neophodnosti pokrića projektnih troškova NIR, odnosno troškova po otvaranju projekta za sprovođenje istraživanja po procesnom principu,
- Neophodnost pokrića operativnih troškova NIR, odnosno svih administrativnih i ostalih troškova koji uopšteno nastaju u naučno-istraživačkom radu,
- Objavljivanje poziva privredi za podnošenja aplikacija za istraživanje i razvoju privrednim subjektima,
- Posebno finansiranje razvoja i unapređenja trenutne situacije NIR.

Kritične tačke po ovom segmentu u nesprovođenju i korespondirajućoj visokoj prepoznatljivosti aktivnosti, ogledaju se u sljedećem:

- Poziv privredi za apliciranje za I&R,
- Pokriće operativnih troškova NIR,
- Finansiranje primijenjenih istraživanja.

Bitno je napomenuti da se prikazana analiza može tumačiti poređenjem sa prvim segmentom upitnika i na način da nastavno osoblje očekuje od države da finansira operative troškove NIR uopšteno, te da bi u tom segmentu došlo do značajnog unapređenja i izvršenja statutarne odrednice NIR, poput obaveznih istraživanja za napredovanje i odgovornih osoba, čiji bi rad bio na odgovarajući način prepoznat u finansijskom smislu.

6. SVEUKUPNA DISPERZIJA REZULTATA

Sveukupnom disperzijom rezultata dat je sažeti prikaz kritičkih tačaka naučno-istraživačkog rada prema analiziranim upitnicima, razdijeljena na tehničke i društvene nauke, njihove snage i slabosti, kao i potencijale mogućeg razvoja NIR.

TEHNIČKE
NAUKE

Snage	Slabosti	Potencijali
Indeksirane publikacije	Neizgrađeni odnosi sa proizvodnim privrednim subjektima	Učešće u razvoju proizvodnih kapaciteta privrednih društava
	Nastavnici nisu angažovani u rješavanju problema u privredi	Razvoj primijenjenih istraživanja za industriju
	Dodiplomski nema obavezu praktičnog rada	Poziv privredi za finansiranje I&R
	Eksperti iz prakse nisu uključeni u proces nastave	Organizacija stručnih obuka
		Finansiranje projekata od strane opština
		Finansiranje troškova NIR

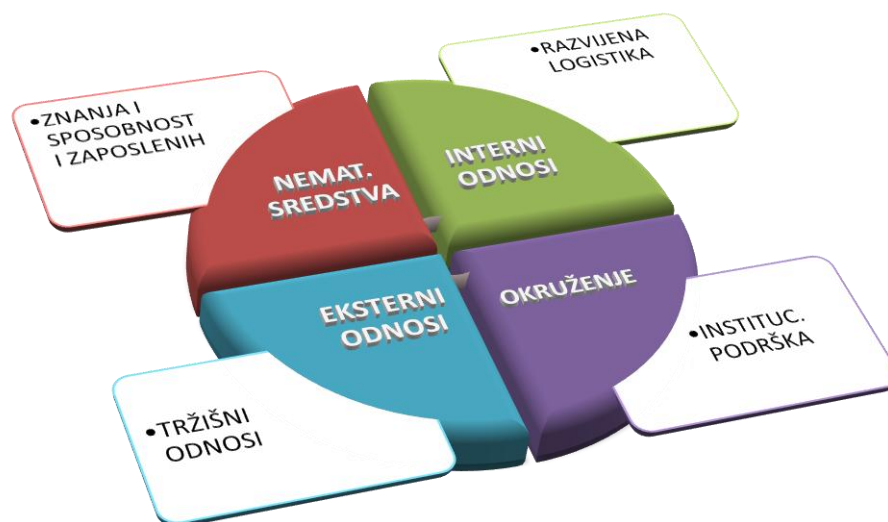
DRUŠTVENE
NAUKE

Snage	Slabosti	Potencijali
Rad s privredom	Indeksirane publikacije i fundamentalno istraživanje	Finansiranje troškova NIR
Modeliranje privrednog razvoja	Dodiplomski djelomično uključuje praktični rad	Finansiranje projekata od strane opština
	Primijenjena istraživanja u privredi	Uključenost nastavnika u saradnju s privredom

Aneks 2: Privatni sektor – Nefinansijski pokazatelji stanja, potencijala i ograničenja u poslovanju (na bazi sprovedene ankete)

1. DODATNA VRIJEDNOST

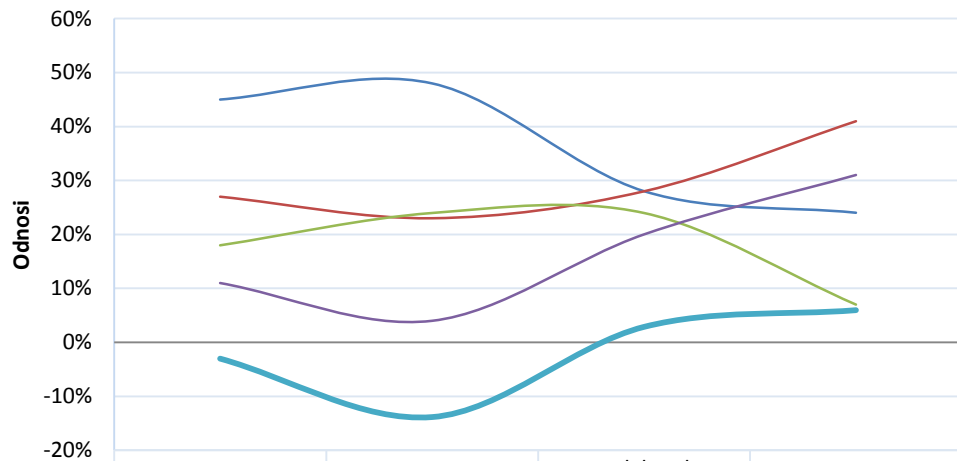
Dodatna vrijednost je definisana u primarnom istraživanju u formi nefinansijskih pokazatelja porasta vrijednosti privrednih subjekata (EVA-e) i to znanja i sposobnosti zaposlenih (uz izuzimanje razmatranja obaveza i primanja zaposlenih), razvijene logistike odnosa sa dobavljačima, distributivnih kanala i sl; tržišnih odnosa i okruženja u kojem poslovni subjekti operišu; kao i institucionalnoj podršci usmjerenoj na razvoj privatnog sektora. Navedeno usmjerenje je opredijeljeno kako bi se dobili nefinansijski parametri dodane vrijednosti, korišćenjem opredjeljenja intelektualnog kapitala (Sveiby, 1997), odnosno pozicija koje čine nevidljiv bilans poslovnih subjekata. Ilustrativno, pristup je prikazan u priloženom.

Zbirnim prikazom (ilustracija u daljnjem) sprovedene analize vidljiv je gotovo identičan raspored komponenata dodatne vrijednosti primarne i prerađivačke industrije, uz određene izuzetke:

1. Kod primarne industrije izrazito veći značaj se pridaje institucionalnoj podršci, što ukazuje na činjenicu da je u dosadašnjim politikama država zagovarala podršku primarne proizvodnje, dok je prerađivačka industrija u odnosu na ostale grane relativno zanemarena. Pretpostavljajući da prerađivačka industrija predstavlja najzastupljeniji segment supstituta uvoza, indikativno privreda Crne Gore u određenoj mjeri ne podstiče kapacitete i zadržavanje dodane vrijednosti u lancu dodatne vrijednosti dajući podršku prerađivačkoj industriji;
2. Daljnja podrška prethodnoj pretpostavci ogleda se i u mnogo većem značaju korišćenja odnosa na tržištu od strane prerađivačke industrije, te se nameće zaključak da je Crna Gora izložena značajnom pritisku inostranih prerađivača i uvoznih lobija gotovih proizvoda.

Navedeni zaključci su indikativni i zahtijevaju dalje elaboriranje.

	Primarna industrija	Prerađivačka industrija	Intelektualne usluge i posredov.	Ostale usluge
Logistika	45%	48%	28%	24%
Znanja	27%	23%	28%	41%
Odnosi na tržištu	18%	24%	24%	7%
Institucionalna podrška	11%	4%	20%	31%
Miješani indeks porasta/(pada BDP-a)	-3%	-14%	3%	6%

Cross referenca - porast/(pad) BDP-a 2010/2009 miješani indeks versus subjektivna ocjena komponenti dodane vrijednosti privatnog sektora

Komparativnom analizom porasta odnosno pada BDP-a miješanim indeksom djelatnosti svrstanih u primarnu i prerađivačku industriju, kao i intelektualnih usluga, i usluga posredovanja i ostalih usluga, naspram subjektivnoj ocjeni segmentiranosti dodatne vrijednosti privrednih društava od strane ispitanika, uviđa se da najveći porast bilježe ostale usluge. S druge strane, posjedovanje znanja i poznavanja tržišnih uslova u značajnoj mjeri predstavlja prevagu dodane vrijednosti u ovom segmentu. Nadalje, ispitanici vjeruju da institucionalna podrška značajno utiče na dodatnu vrijednost u ostalim uslugama u privredi.

Pearson koeficijent korelacije porasta BDP-a i segmenata dodane vrijednosti	Logistika	Znanja	Odnosi na tržištu	Institucionalna podrška
	-0,9089	0,8019	-0,6171	0,9362

Ispitivanjem odnosa miješanog indeksa i vrednovanja od strane ispitanika, koristeći Pearson koeficijent korelacije, dolazi se do zaključka da je na porast BDP-a u najvećoj mjeri (r 0,9362) učestvovala institucionalna podrška, odnosno znanja i poznavanja tržišnih uslova (r 0,8019), dok je segment logistike (distributivni kanali, odnosi s dobavljačima isl.) u potpunoj suprotnosti u odnosu na porast BDP-a (r -0,9089). Uz ogradu limitiranog broja ispitanika i subjektivnost njihovih odgovora, može se zaključiti:

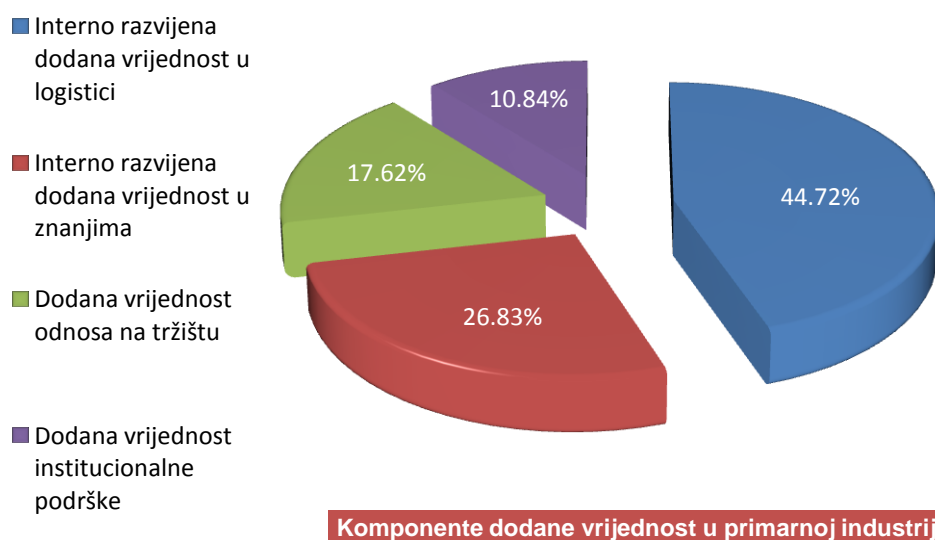
- Institucionalna podrška privrednim društvima je u značajnoj mjeri opredijeljena dobrim politikama i mjerama;
- Znanja i poznavanje tržišnih uslova, odnosno kontakti na tržištu značajan su faktor ostvarivanja dodatne vrijednosti po finansijskim i nefinansijskim parametrima.

1.1. OSNOVNE KOMPONENTE DODATNE VRIJEDNOSTI PRIMARNIH PROIZVOĐAČA

Komponente dodatne vrijednosti su iskazane stratificiranim opcijama kako je dato u tabelarnom prikazu.

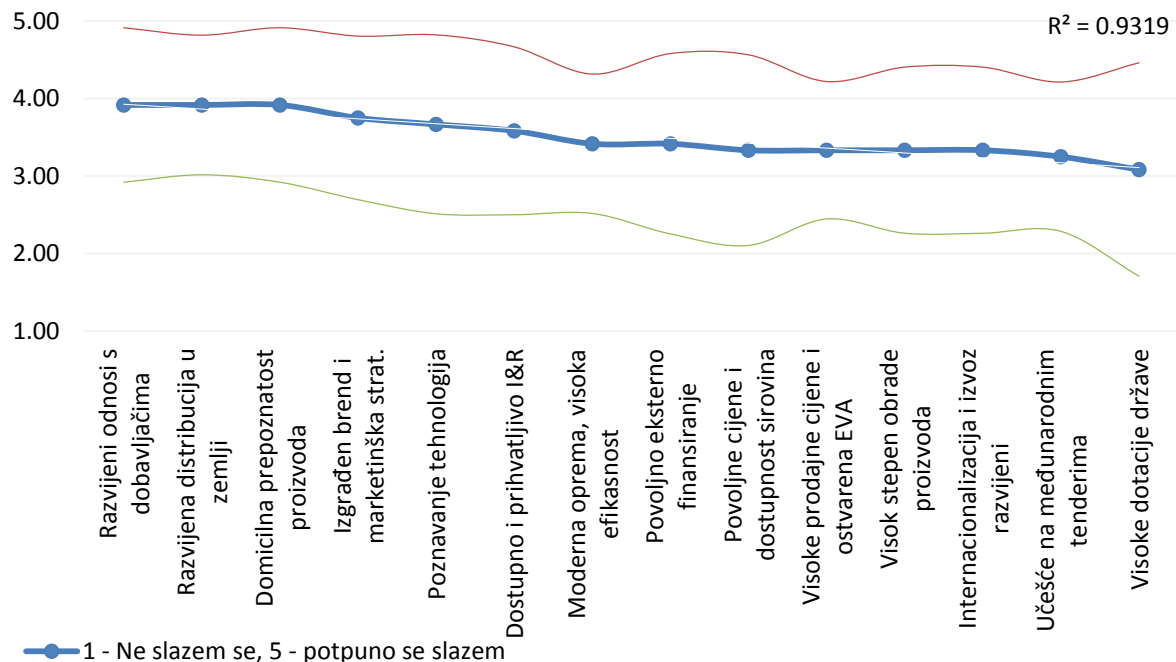
Aspekti ispitivanih elemenata dodane vrijednosti
Razvijeni odnosi s dobavljačima
Razvijena distribucija u zemlji
Domicilna prepoznatljivost proizvoda
Izgrađen brend i marketinška strat.
Poznavanje tehnologija
Dostupno i prihvatljivo I&R
Moderna oprema, visoka efikasnost
Povoljno eksterno finansiranje
Povoljne cijene i dostupnost sirovina
Visoke prodajne cijene i ostvarena EVA
Visok stepen obrade proizvoda
Internacionalizacija i izvoz razvijeni
Učešće na međunarodnim tenderima
Visoke dotacije države

Fuzioniranjem navedenih opcija u četiri segmenta dodatne vrijednosti, dobija se očekivani raspored.

Najznačajnija komponenta dodatne vrijednosti u primarnoj proizvodnji je interno razvijena dodatna vrijednost u logistici, distributivnim kanalima, dobavljačima i sl. Značajnu ulogu prema iskazanom grafikonu (27%) predstavljaju i stečena znanja i poznavanja tržišnih uslova.

Raspored po svim iskazanim opcijama, uz stepen pouzdanosti od 0,931, pokazuje da je poseban značaj dat odnosima sa dobavljačima u nabavci sirovina, distribuciji unutar zemlje i prepoznatljivosti proizvoda. Sudeći po navedenim rezultatima, može se zaključiti da se primarna proizvodnja pretežno oslanja na dugoročno razvijene odnose u Crnoj Gori i pozicioniranost i prepoznatljivost domicilnog proizvoda.

Značaj komponenta konkurentnosti u primarnoj proizvodnji

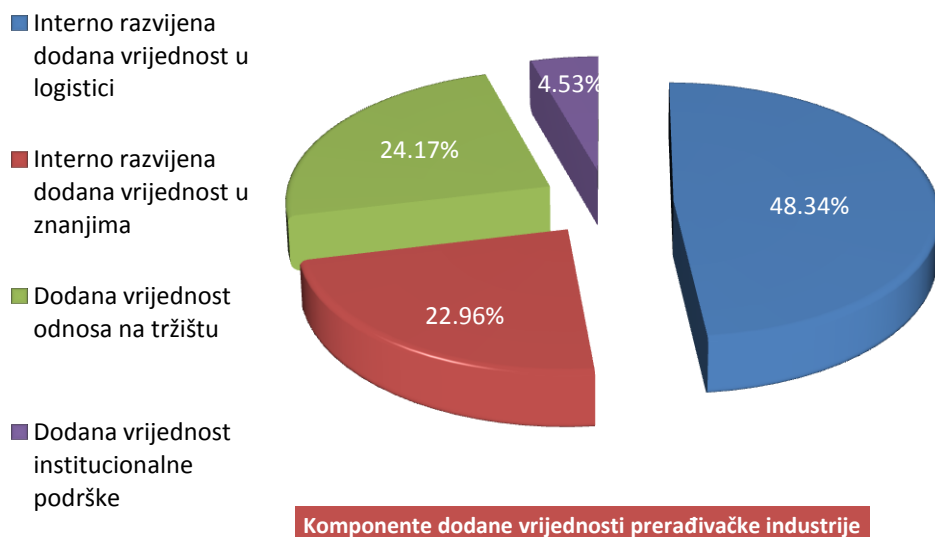
Nešto lošiji rezultat iskazan je u segmentu učešća u međunarodnim tenderima, internacionalizaciji i izvozu, što ukazuje na moguće razvoje kapaciteta u segmentu unapređenja prodaje i izlaska na međunarodna tržišta.

1.2. OSNOVNE KOMPONENTE DODATNE VRIJEDNOSTI PRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE

Prerađivačka industrija je ispitivana po opcijama primarne proizvodnje, uz dodatna razmatranja korišćene opreme i razvoja proizvoda kao osnovnih činioca efektivnosti i dodatne vrijednosti proizvoda.

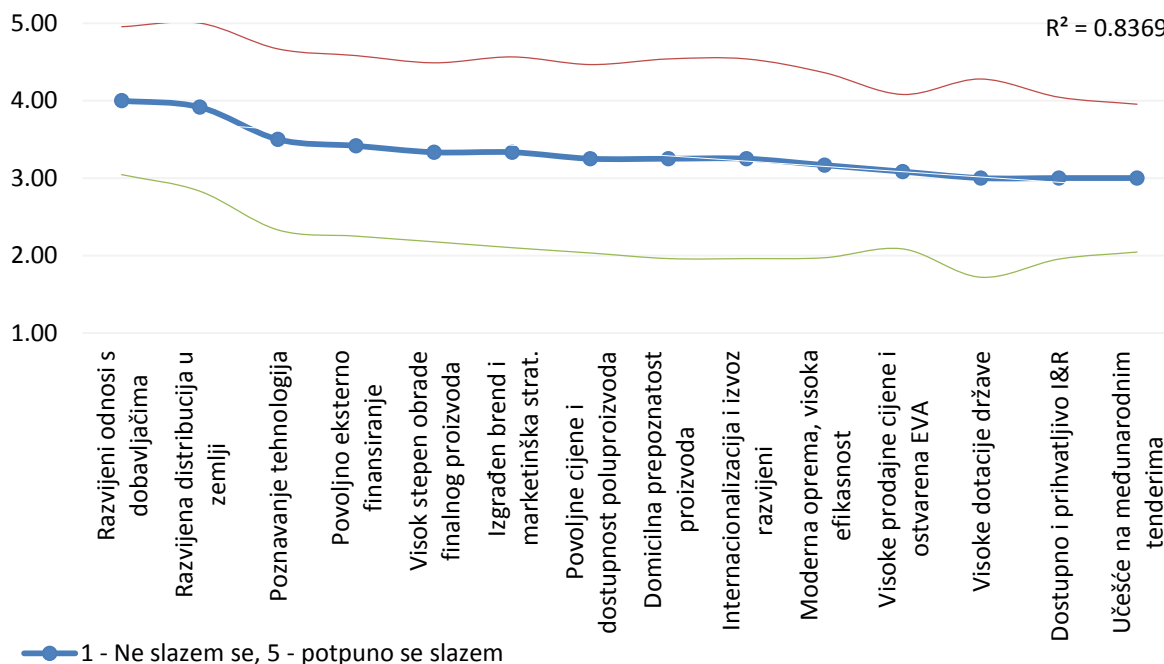
Aspekti ispitivanih odnosa dodane vrijednosti
Razvijeni odnosi s dobavljačima
Razvijena distribucija u zemlji
Poznavanje tehnologija
Povoljno eksterno finansiranje
Visok stepen obrade finalnog proizvoda
Izgrađen brend i marketinška strat.
Povoljne cijene i dostupnost poluproizvoda
Domicilna prepoznatljivost proizvoda
Internacionalizacija i izvoz razvijeni
Moderna oprema, visoka efikasnost
Visoke prodajne cijene i ostvarena EVA
Visoke dotacije države
Dostupno i prihvatljivo I&R
Učešće na međunarodnim tenderima

Disperzija dobijenih rezultata po komponentama dodatne vrijednosti prerađivačke industrije daje identičan prikaz primarnoj preradi.

U ovom segmentu može se zaključiti da u određenoj mjeri raspored komponenti bi po pravilu trebao ići u smjeru značajnijeg uticaja korišćenih znanja na ime razvijene logistike. Indikativno se može zaključiti da u prerađivačkoj industriji ne dolazi, u značajnoj mjeri, do povećanja dodatne vrijednosti proizvoda u odnosu na primarnu industriju, sirovine i poluproizvode.

Analitički prikaz, uz prihvatljivu pouzdanost od 0,836, ukazuje na logističke snage odnosa sa dobavljačima i distribucije u zemlji, dok se realna ograničenja ogledaju u nedostajućem istraživanju i razvoju i, identično kao u primarnoj proizvodnji, unapređenju učešća na međunarodnim tenderima.

Prerađivačka industrija je u posljednje dvije godine u privredi Crne Gore zabilježila najveći pad učešća u bruto domaćem proizvodu, a istovremeno najveće ograničenje u ostvarenju se odnosi na

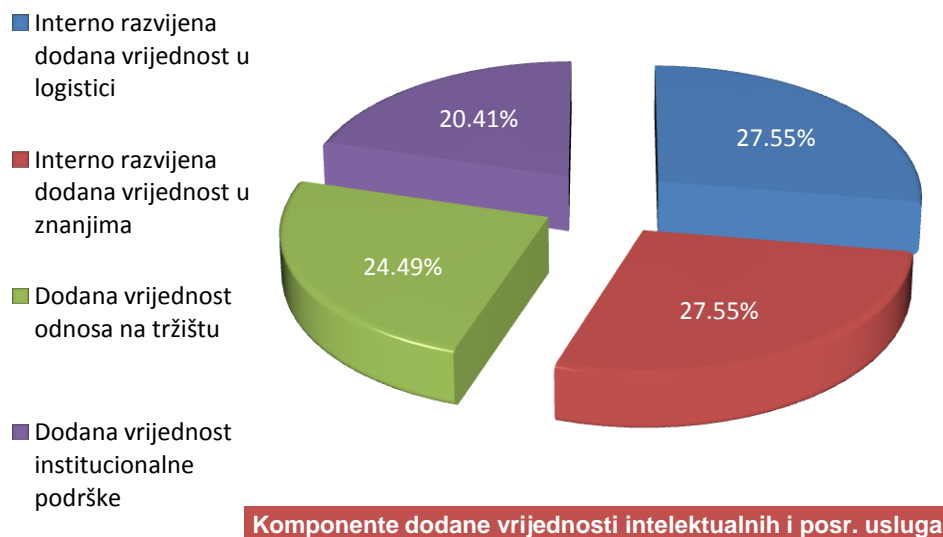
nedostajuće istraživanje i razvoj, te se stoga može preliminarno zaključiti da bi razvojem kapaciteta internacionalizacije i unapređenjem, odnosno razvojem novih proizvoda, politika razvoja ovog segmenta privrede dala optimalne rezultate.

1.3. OSNOVNE KOMPONENTE DODATNE VRIJEDNOSTI INTELKTUALNIH I POSREDNIČKIH USLUGA

Intelektualne i usluge posredovanja su razmatrane u opcijama kao što je navedeno u tabelarnom prikazu.

Aspekti ispitivanih odnosa dodane vrijednosti
Strani jezici, IT, ino saradnja
Odnosi s korporativnim klijentima
Savjetodavne usluge finansiranja
Teoretsko poznavanje materije
Poznavanje tržišnih uslova
Znanja pravnih propisa CG i EU
Znanja o upravljanju firmom
Izgrađen brend i marketinška strat.
Dostupna i prihvatljiva obuka
Ponuda usluga apliciranja na EU fondove
Odnos kvaliteta usluge i cijena
Odnosi sa industrijom
Outsourcing za potrebe EU klijenata
Specifična znanja tehnologija
Internacionalizacija i izvoz

Sublimacijom subjektivne ocjene značaja navedenih opcija, dolazi se do ravnomjerne disperzije komponenti u dodatnoj vrijednosti branši intelektualnih usluga i usluga posredovanja.

Preliminarno, može se zaključiti da je klijent intelektualnih usluga u određenoj mjeri država, što navodi na zaključak da privreda Crne Gore nema kapacitete povlačenja ovih usluga.

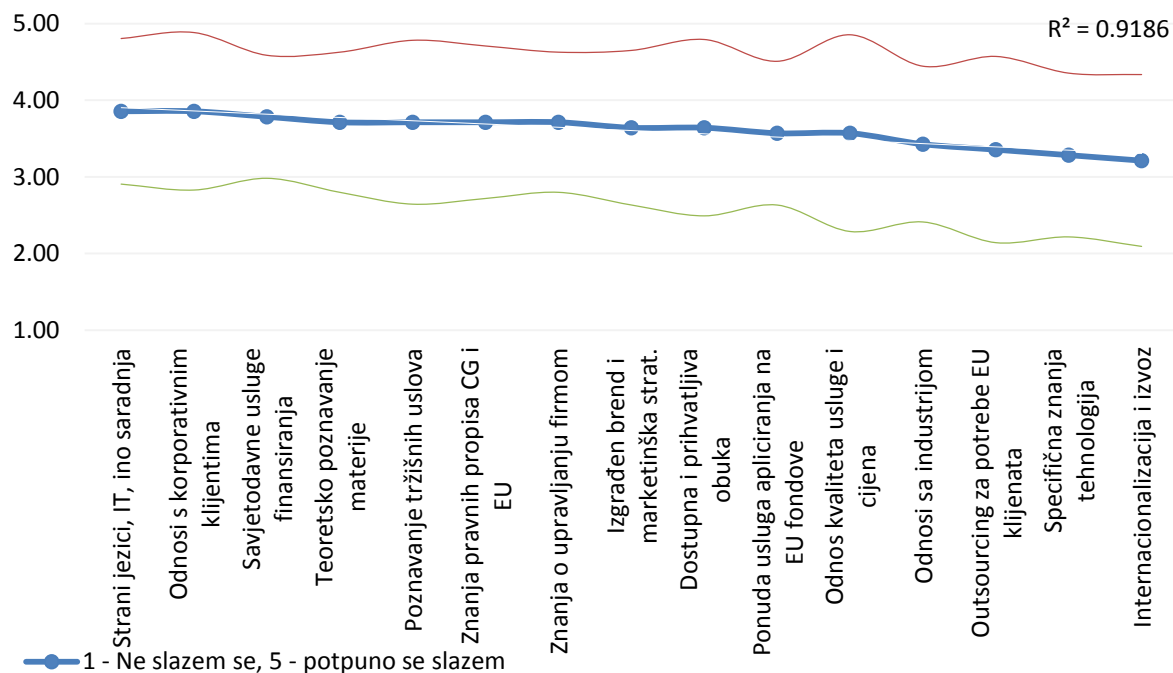
Analitički prikaz uz stepen pouzdanosti od 0,918, ukazuje na izrazit značaj poznavanja stranih jezika i informacionih tehnologija, kao i odnosa s korporativnim klijentima, što implicira da se

intelektualne usluge i usluge posredovanja jednim dijelom oslanjaju, pored države, i na strane klijente, posebno u segmentu intermedijacije.

S druge strane, iskazane relativne slabosti ovog segmenta, su u ograničenim kapacitetima pružanja konsultantskih usluga internacionalizacije privrednih subjekata i specifičnih znanja primijenjenih tehnologija.

Uporednim prikazom nedostataka primarne proizvodnje i prerađivačke industrije i potencijala intelektualnih usluga, presijecanje inklinira:

- Aktivnijem učešću države u podsticanju internacionalizacije i podršci pružanju usluga intermedijacije; i
- Boljoj povezanosti teoretskih tehnoloških znanja i primjene u praksi.

Značaj komponenata konkurentnosti - intelektualne usluge

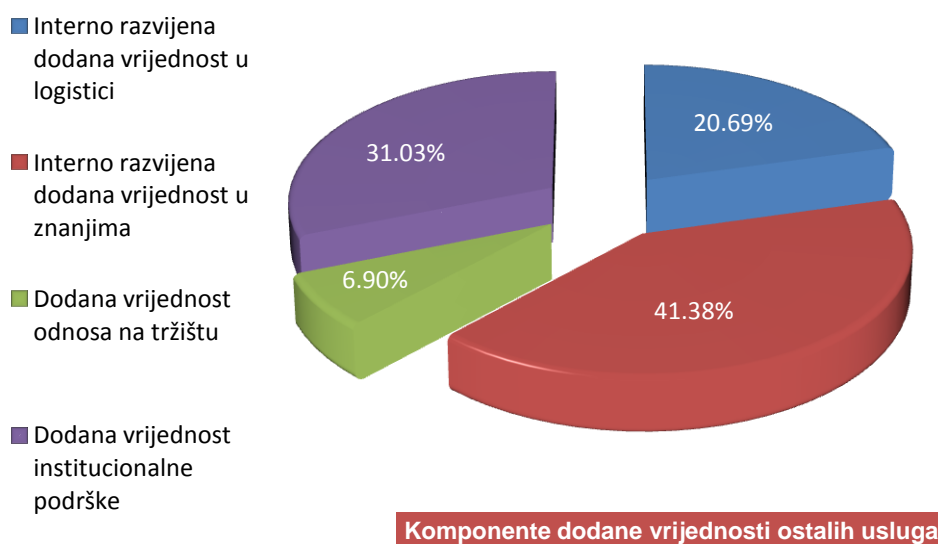
1.4. OSNOVNE KOMPONENTE DODATNE VRIJEDNOSTI OSTALIH USLUGA

Segment usluga predstavlja najširi spektar djelatnosti, te samim tim i rezultati analize sadrže određena ograničenja.

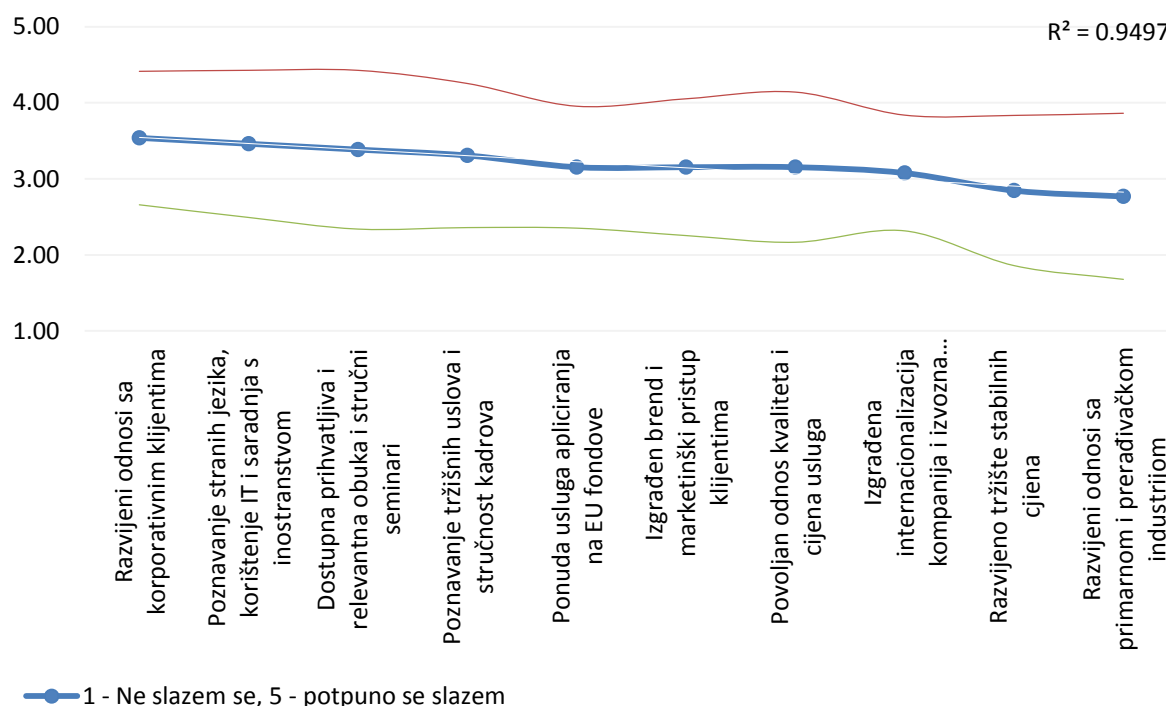
Aspekti ispitivanih odnosa dodane vrijednosti
Razvijeni odnosi sa korporativnim klijentima
Poznavanje stranih jezika, korišćenje IT i saradnja s inostranstvom
Dostupna prihvatljiva i relevantna obuka i stručni seminari
Poznavanje tržišnih uslova i stručnost kadrova
Ponuda usluga apliciranja na EU fondove
Izgrađen brend i marketinški pristup klijentima
Povoljan odnos kvaliteta i cijena usluga
Izgrađena internacionalizacija kompanija i izvozna orijentacija
Razvijeno tržište stabilnih cijena

Razvijeni odnosi sa primarnom i prerađivačkom industrijom

Segmentirana analiza komponenata dodatne vrijednosti ukazuje na značajan uticaj i međuzavisnost usluga sa specifičnim znanjima, poznavanjima tržišnih uslova i kompetencijama zaposlenih. U tom segmentu dodatna vrijednost ostalih usluga značajno odstupa od segmenta intelektualnih usluga i usluga posredovanja.

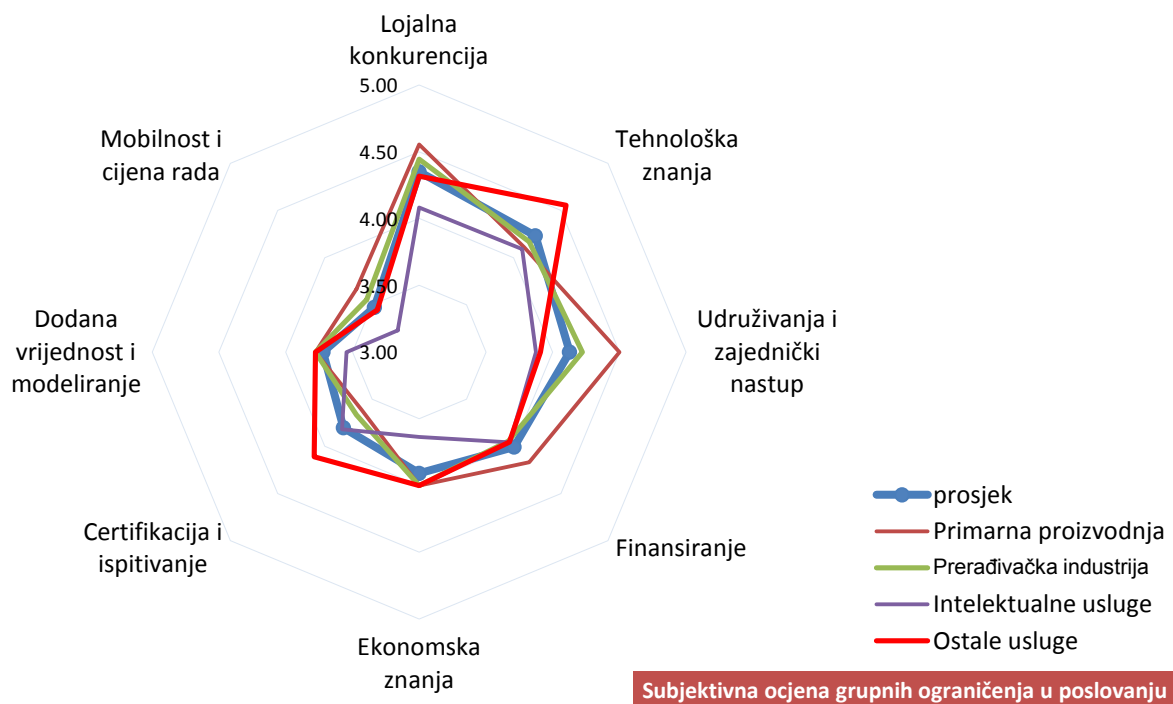
Uz visok nivo pouzdanosti od 0,949, razmatrani su analitički prikazi učešća opcija u dodatnoj vrijednosti, te se može zaključiti (kao što je u grafikonu navedeno), da najznačajnije učešće zauzima odnos sa korporativnim klijentima i, kao i kod intelektualnih usluga, poznavanje stranih jezika i informacionih tehnologija.

Visok pad učešća zabilježen je u razvijenosti odnosa sa primarnom i prerađivačkom industrijom, što uveliko predstavlja i najznačajniji zaključak ovog analitičkog prikaza.

1.5. OGRANIČENJA U POSLOVANJU

Ograničenja u poslovanju privrednih subjekata su posmatrana kroz prizmu postojanja nelojalne konkurencije, nedovoljnih tehnoloških znanja, nedovoljnog udruživanja, nepristupačnog eksternog finansiranja, ekonomskih znanja, certifikacije i ispitivanja proizvoda, modeliranja i mobilnosti radne snage i cijene rada.

Kao što je prikazano u navedenom grafikonu, cjelokupno najveće ograničenje u poslovanju, relevantno za ovo istraživanje i potencijalne usluge naučno-tehnološkog parka, odnosi se na:

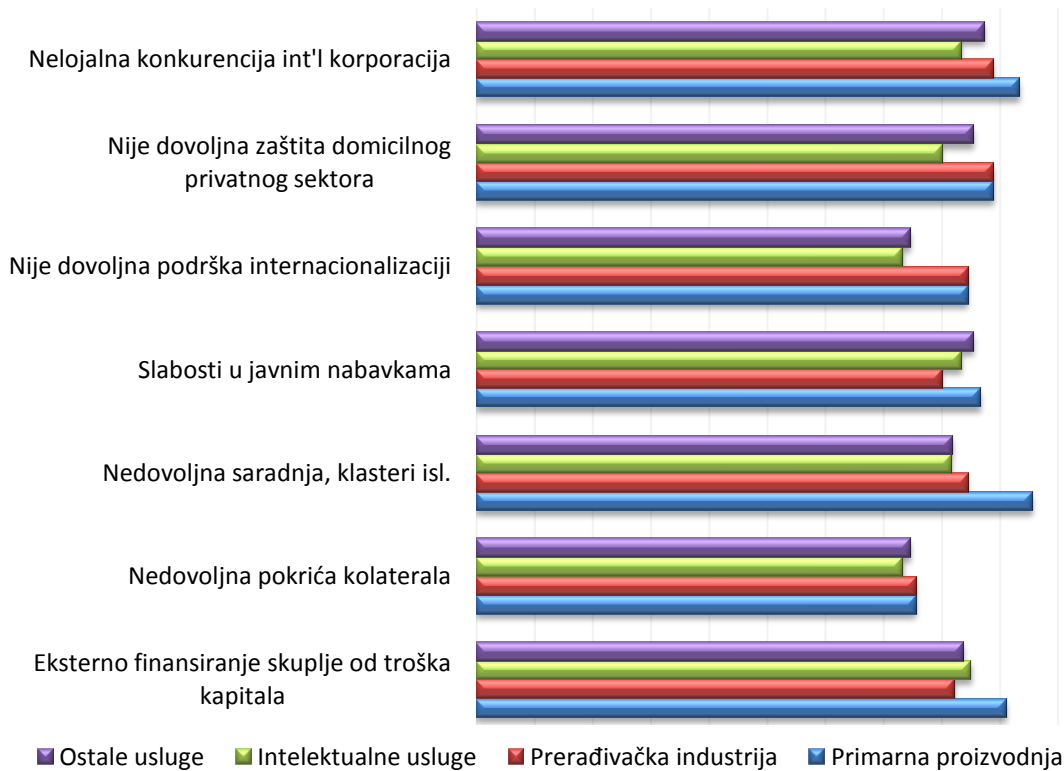
- Postojanje nelojalne konkurencije i sivog tržišta,
- Nedovoljna tehnološka znanja,
- Nepostojanje udruživanja, joint venture-a i klasterizacije.

Druga i treća komponenta u dobroj mjeri ukazuju na potencijal usluga NTP Crne Gore, posebno u razvoju novih i unapređenju postojećih proizvodnih kapaciteta i proizvoda, kao i uspostavljanju interesnih klastera među proizvođačima.

Radi detaljnije obrade ove problematike, ograničenja su analizirana analitički po uticaju okruženja, radne snage i postojećeg kvaliteta učinaka (proizvoda i usluga).

U segmentu okruženja najveći značaj po svim segmentima privrede ogleda se u:

- Postojanju nelojalne konkurencije,
- Nedovoljne saradnje,
- Zaštite domicilnog privatnog sektora,
- Slabosti u javnim nabavkama.

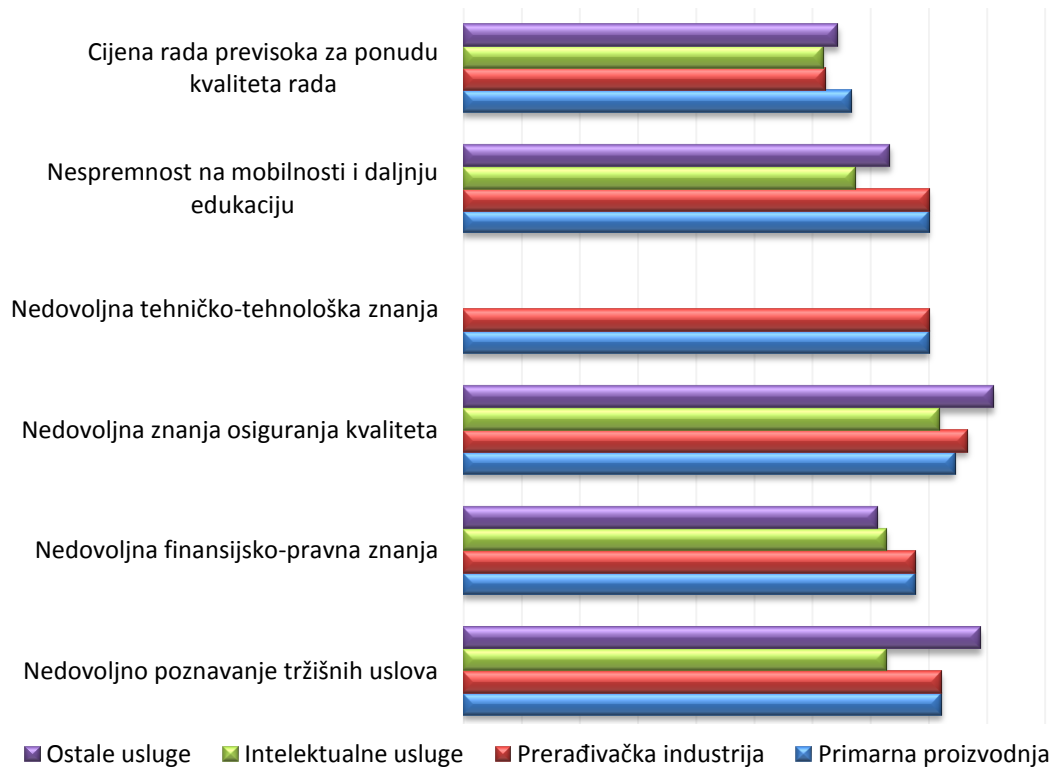
Značaj okruženja kao ograničenja razvoja poslovanja

Osim u segmentu tehnoloških kapaciteta privrednih društava, ograničenja poslovanja sažeta u okruženju u kojem posluju privredna društva odnose se na moguće donošenje politika zaštite domicilnih proizvođača i povećanja transparentnosti poslovnih procesa.

Radna snaga, kao moguće ograničenje poslovanja, posmatrana je u segmentima cijene rada, spremnosti zaposlenih na mobilnost, tehnološka znanja, znanja osiguranja kvaliteta i dr.

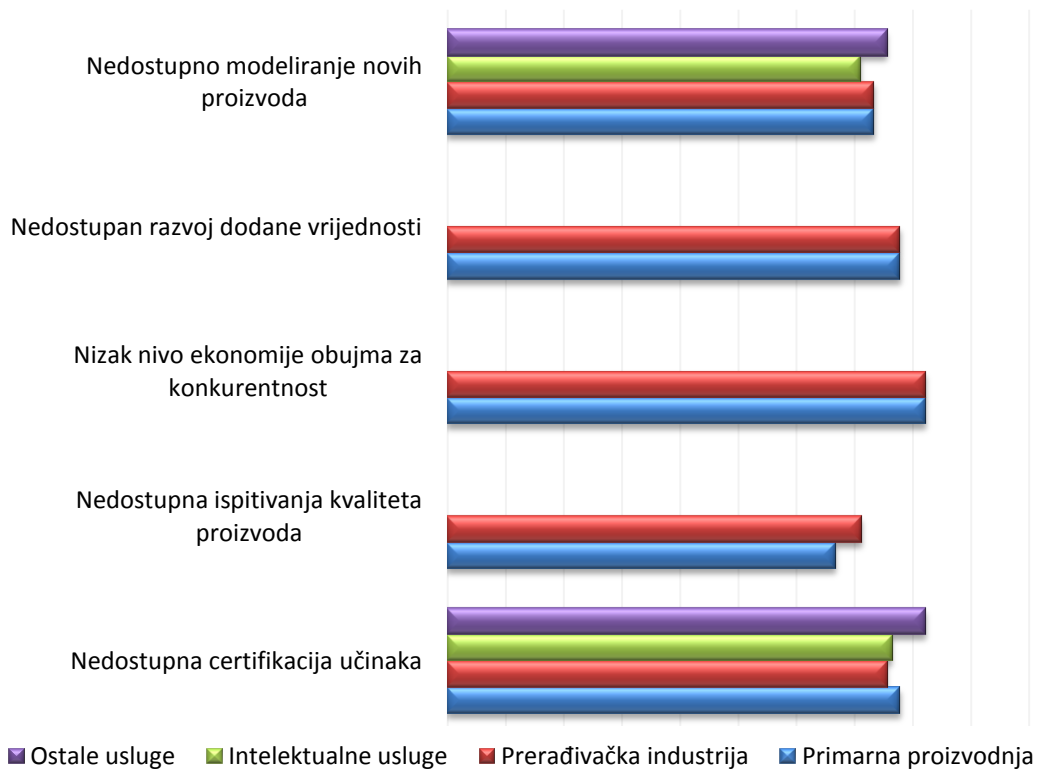
Ispitanici izrazito velik značaj pridaju unapređenju:

- Tehničko-tehnoloških znanja,
- Znanja o osiguranju kvaliteta,
- Poznavanju tržišnih uslova.

Značaj radne snage kao ograničenja razvoja poslovanja

Treći segment ograničenja se odnosi na ocjenu kvaliteta učinaka.

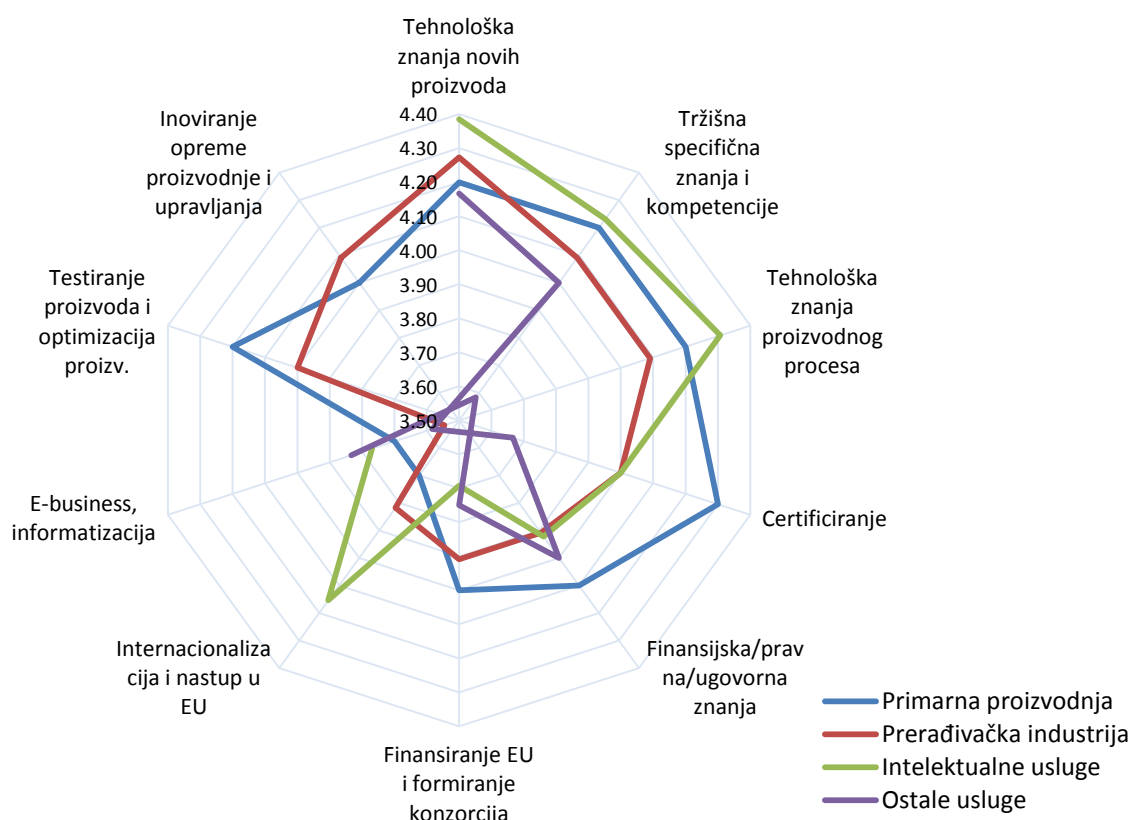
Subjektivna ocjena utjecaja na kvalitet učinaka (proizvoda/usluga)

Ispitanici u značajnijoj mjeri opredjeljuju ograničenja u formi:

- Niskog nivoa ekonomije obima kao jednog od uzročnika limitirane konkurentnosti privrede Crne Gore; i
- Nedostupnoj certifikaciji proizvoda i usluga neophodnoj za značajnije učešće na domicilnom i međunarodnom tržištu.

1.6. OCJENA NEOPHODNIH INVESTICIJA KAKO BI SE OPTIMIZOVALI POTENCIJALI PRIVATNOG SEKTORA

Dodatnu podršku iskazanim ograničenjima pruža i analiza neohodnih investicija, koja bi po pravilu trebala potvrditi postojeća ograničenja i potencijale domicilne privrede.

U segmentu intelektualnih usluga najveći značaj se pridaje razvoju tehnoloških znanja novih proizvoda, koncentraciji na poznavanje tržišnih uslova i uspostavljanju jačih veza pružaoca usluga i proizvođača.

Ostale usluge su takođe uveliko vezane izričito za razvoj novih proizvoda.

Prerađivačka industrija se, pored razvoja novih proizvoda, po mišljenju ispitanika treba bazirati i na jačanju postojećih tehnoloških znanja proizvodnih procesa i tržišnih uslova, dok se u segmentu primarne proizvodnje poseban značaj pridaje i testiranju i optimizaciji proizvodnje, odnosno povećanoj efikasnosti.

1.7. OCJENA POTENCIJALA I&R U PRIVATNOM SEKTORU I TITULARA NOSIOCA AKTIVNOSTI

Ocjena potencijala istraživanja i razvoja ima za cilj da mapira raspodjelu aktivnosti na nosioce po pojedinim segmentima poslovanja. Analiza je sprovedena uporedo za postojanje nezavisnog instituta, učešće fakulteta, razvoj kapaciteta privrednih društava i organizaciju I&R putem studentskih projekata.

U segmentu mogućeg učešća nezavisnog instituta (nezavisnog u smislu da se ne oslanja na postojeće infrastrukture za istraživanja i razvoj) jedina aktivnosti sa značajnijim pozitivnim

odstupanjem je u ispitivanju svojstava proizvoda i certificiranju. Ovim se može zaključiti da ispitanici ovu aktivnost posmatraju kao komercijalnu uslugu privatnom sektoru.

Moguće učešće fakulteta i istraživačkih institucija posebno značajno je u dva segmenta i to:

- Klasterizacija, zajedničko nastupanje i finansiranje privredne djelatnosti;
- Istraživanje tržišta i internacionalizacija domicilnog privrednog sektora;
- Razvoj novih proizvoda.

Slična disperzija rezultata dobijena je i u segmentu aktivnosti koje bi se, po mišljenju ispitanika, trebale odvijati unutar samog privrednog subjekta.

Studentski projekti bi se u velikoj mjeri, po priloženom prikazu, trebali bazirati na istraživanju tržišta za potrebe privrednih društava, čime bi se i kapaciteti studenata ograničili na ovu aktivnost.

UPITNIK 01.01

OPŠTINE I EKONOMSKI RAZVOJ

OPŠTINA	<input type="text"/>
Kontaktirano lice	<input type="text"/>
Pozicija	<input type="text"/>
Kontakt e-mail	<input type="text"/>
Telefon	<input type="text"/>
Ovjera vjerodostojnosti podataka	
Anketar	<input type="text"/>
Preuzeti dokumenti	1. <input type="text"/>
	2. <input type="text"/>
	3. <input type="text"/>
	4. <input type="text"/>
	5. <input type="text"/>
Datum	<input type="text"/>

(U cilju ostvarivanja optimalnog rezultata neophodno je ispitati načelnika opštine, vođe odjela za ekonomski razvoj i lice odgovorno za budžet opštine / finansijsko poslovanje opštine)

Ia Uopšteno o opštini

Navesti broj registrovanih stanovnika u opštini u '000	
Navesti broj registrovanih preduzetničkih i sličnih zanimanja u opštini	
Navesti broj zaposlenih u opštini	
Ukoliko postoji, navesti procijenjeni BDP (Bruto domaći proizvod) opštine po stanovniku	KM

(navesti samo subjekte registrovane u opštini)

Ib Rangirajte poslovne djelatnosti po bitnosti i perspektivama razvoja u vašoj opštini
(1 – najbitnije, 10 – nebitno)

Metaloprerađiva	
Drvoprerađiva	
Prerađiva kamena i ruda	
Poljoprivreda	
Hemijska, kožarska prerađiva	
Turizam	
Poslovne usluge, usluge zastupanja	
Intelektualne usluge	
Usluge visoke tehnologije i tehnoloških procesa	
Ostalo – Navesti:	

(obratiti pažnju da su sva navedena polja popunjena, ukoliko ne postoji navod pod 'ostalo' unijeti rang 10)

II EKONOMSKI RAZVOJ U OPŠTINSKOJ STRUKTURI

IIa U smislu ekonomskog razvoja opština posjeduje

☐ Dugoročnu strategiju ekonomskog razvoja	molimo dostaviti navedeni dokument!
☐ Kratkoročnu strategiju ekonomskog razvoja	
☐ Dokument nižeg ranga kompleksnosti	
☐ Niti jedan dokument	

Iib Usvajanje/postojanje dokumenta vezanog za ekonomski razvoj je na zadovoljavajućem nivou	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
	Potpuno se slažem - 5

(bez obzira na postojanje i vrstu dokumenta koji postoji, načelnik opštine treba ocijeniti značaj neophodnosti postojanja dokumenta)

IIc Iz opštinskog budžeta za ekonomski razvoj se izdvaja

☐ 0%	☐ 1,01 – 1,51%
☐ 0 – 0,50%	☐ 1,51% i više
☐ 0,51 – 1%	

(ekonomski razvoj u budžetu u smislu navedenog pitanja obuhvata kapitalna ulaganja u razvojnu infrastrukturu, direktnu pomoć preduzetnicima, pomoć opštinskom subjektu za ekonomski razvoj i razvoj ekonomskog odjela)

IId Procjenjujemo da opštinska administracija u ukupnom radu ekonomskom razvoju posvećuju	
☐ < 10% vremena	☐ 25 – 50% vremena
☐ 10 - 25% vremena	☐ 50% i više vremena

(procjenu vršiti na način: % vremena = % zaposlenog na ekonomskom razvoju vs. ukupnom broju

zaposlenih u opštini + angažovanost ostalih zaposlenih uključujući načelnika opštine)

Ile Smatramo da je trenutni udio za ekonomski razvoj u budžetu dovoljan	Ne slažem se – 1
	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
	Potpuno se slažem - 5

(subjektivna procjena se odnosi na prethodno navedenu definiciju ulaganja sredstava i vremena u ekonomski razvoj)

IIf Struktura podrške (vidi Ile) u ekonomski razvoj je sljedeća

Izrada dokumenata, procedura i drugih akata	%
Izgradnja ljudskih kapaciteta - dodatna edukacija	%
Izgradnja ljudskih kapaciteta – razmjena iskustava	%
Ulaganja u rješavanje imovinsko-pravnih odnosa nad zemljištem i pripadajućom infrastrukturom	%
Ulaganja u zemljište i pripadajuću infrastrukturu	%
Direktne podrške preduzetnicima	%
Ostalo (100% - gore navedeno)	%

(prva četiri segmenta se odnose na razvoj kapaciteta opštine, sljedeća dva na infrastrukturu, te posljednji na direktnu podršku)

Ilg Opština upravlja ekonomskim razvojem putem

☐ Ne upravlja posebno ekonomskim razvojem	
☐ Putem zaposlenog/zaposlenih sa pretežnim radnim zadacima vezanim za ekonomski razvoj	Broj zaposlenih
☐ Putem posebnog odjela za ekonomski razvoj	Broj zaposlenih
☐ Putem posebno registrovanog privrednog subjekta s većinskim opštinskim udjelom u vlasništvu	☐ Registrovano kao d.o.o. sa 100% vlasništvom opštine ☐ Registrovano kao privatno-javno partnerstvo
Priložiti dokument!	

(ukoliko privatno-javno partnerstvo, priložiti dokument koji ukazuje na pripremu upravljanja u odnosu na skori Zakon o privatno-javnom partnerstvu)

Iih Opštinska uprava posjeduje savjetodavno tijelo sačinjeno od predstavnika interesnih skupina uključenih u ekonomski razvoj	Da ☐ Ne ☐
---	---

Ako da, u tijelo su uključeni predstavnici

☐ Privatnog sektora (poslovnog)	Koji se sastaju:
☐ Srednjeg/visokog obrazovanja	☐ mjesečno
☐ Nevladinog sektora	☐ kvartalno
☐ Nezavisnih konsultanata i savjetnika	☐ jednom godišnje
Priložiti dokument!	

(priložiti dokument koji ukazuje na način funkcionisanja savjetodavnog odbora i utjecaj preporuka i naloga odbora na opštinski odbor)

A uloga istog je u	Nezavisno o trenutnoj situaciji navedeno smatramo izrazito bitnim:
☐ Održavanju radnih sastanaka sa upravom opštine	Ne slažem se – 1

	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
☐ Procjeni potreba u ekonomskom razvoju i slanju zaključaka opštinskoj upravi	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
☐ Izradi akcionih planova, preporuka i aktivnom kreiranju politike ekonomskog razvoja	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
☐ Ostalo, navesti	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5

III USPOSTAVLJENA INFRASTRUKTURA ZA EKONOMSKI RAZVOJ

IIIa Opština vrši direktnu podršku preduzetnicima u vidu

		Isto smatram bitnim:
Pomoći u registraciji preduzetničke djelatnosti Ne ☐	Da ☐	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Pomoći u registraciji d.o.o. Ne ☐	Da ☐	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Pomoći u izdavanju upotrebnih građevinskih dozvola Ne ☐	Da ☐	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Direktno poslovno savjetovanje Ne ☐	Da ☐	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Finansiranje putem kreditno-garantnog fonda ☐	Da ☐ Ne ☐	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Promocija za strane direktne investicije Ne ☐	Da ☐	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Promocija privrednih subjekata Ne ☐	Da ☐	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Internacionalizacija privrednih subjekata Ne ☐	Da ☐	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Direktna podrška zapošljavanju ☐ Ne ☐	Da ☐	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Ostalo – navesti		1. 2. 3.

(bez obzira na postojanje pojedinih usluga, opština je dužna ocijeniti bitnost svake pojedinačne usluge, dostaviti dokument koji ukazuje na sistemski pristup pružanju usluga iz domena 'one-stop

shopa', finansiranja i/ili direktne promocije)

IIIb Opština posjeduje uspostavljen

		Isto smatram bitnim:
<p>Centar za preduzetništvo</p> <p>Ne ☐</p> <p>Registrovan? ☐</p> <p>U procesu registracije? ☐</p> <p>U fazi inicijative? ☐</p>	<p>Da ☐</p>	<p>Ne slažem se – 1</p> <p>1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5</p> <p>☐</p> <p style="text-align: right;">Potpuno se slažem - 5</p>
<p>Poslovni inkubator</p> <p>Ne ☐</p> <p>Registrovan? ☐</p> <p>U procesu registracije? ☐</p> <p>U fazi inicijative? ☐</p>	<p>Da ☐</p>	<p>Ne slažem se – 1</p> <p>1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5</p> <p>☐</p> <p style="text-align: right;">Potpuno se slažem - 5</p>
<p>Poslovnu zonu</p> <p>Da ☐ Ne ☐</p> <p>Registrovan? ☐</p> <p>U procesu registracije? ☐</p> <p>U fazi inicijative? ☐</p>		<p>Ne slažem se – 1</p> <p>1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5</p> <p>☐</p> <p style="text-align: right;">Potpuno se slažem - 5</p>
<p>One – stop – shop (ubrzana registracija i izdavanje dozvola)</p> <p>☐</p> <p>Registrovan? ☐</p> <p>U procesu registracije? ☐</p> <p>U fazi inicijative? ☐</p>	<p>Da ☐ Ne ☐</p>	<p>Ne slažem se – 1</p> <p>1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5</p> <p>☐</p> <p style="text-align: right;">Potpuno se slažem - 5</p>
<p>Berza rada / centar za razvoj karijere</p> <p>☐ Ne ☐</p> <p>Registrovan? ☐</p> <p>U procesu registracije? ☐</p> <p>U fazi inicijative? ☐</p>	<p>Da ☐</p>	<p>Ne slažem se – 1</p> <p>1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5</p> <p>☐</p> <p style="text-align: right;">Potpuno se slažem - 5</p>
<p>Akcioni plan podrške zadržavanju školovanih ljudi</p> <p>☐ Ne ☐</p>	<p>Da ☐</p>	<p>Ne slažem se – 1</p> <p>1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5</p> <p>☐</p> <p style="text-align: right;">Potpuno se slažem - 5</p>
<p>Ako da, opština stipendira studente ciljanih fakulteta Da ☐ Ne ☐</p>		

(za svaki subjekt ukoliko je registrovan, mora postojati registracioni dokument i statut, proces registracije dokazuje se validnom odlukom opštinskog odbora i pokrenutom procedurom registracije, inicijativa mora biti dokazana validnom odlukom opštinskog odbora – obratiti pažnju da je svaki element ocijenjen po svojoj bitnosti)

Komentari u vezi sa predmetom upitnika:

UPITNIK 01.02

POTENCIJALI I SUPSTANCA EKONOMSKOG SEKTORA

Konsultant	<input type="text"/>
Kontakt e-mail	<input type="text"/>
Telefon	<input type="text"/>
Ovjera vjerodostojnosti podataka	<input type="text"/>
Anketar	<input type="text"/>
Datum	<input type="text"/>

I DODANA VRIJEDNOST PRIVREDNIH SUBJEKATA

Ia PRIMARNI PROIZVOĐAČI

Povoljne ulazne cijene i dostupnost sirovina	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Moderna oprema, visoka efikasnost i niski troškovi održavanja	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Poznavanje tehnologija, obučenosť zaposlenih	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Visoke prodajne cijene i zadržavanje EVA-e u primarnoj proizvodnji	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Razvijeni odnosi s dobavljačima, kooperantima - otkup	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Razvijeni kanali distribucije, prodaja u zemlji	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Domicilna prepoznatljivost proizvoda	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Visok stepen dorade, obrade finalnog proizvoda	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Izgrađen brend i marketinški pristup klijentima	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Povoljno finansiranje i dobra struktura finansiranja djelatnosti	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Izgrađena internacionalizacija kompanija i izvozna orijentacija	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Visoke dotacije države za primarnu proizvodnju i konkurentnost izlaza	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Dostupno prihvatljivo istraživanje i razvoj, unapređenje postojećih i razvoj novih proizvoda	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5
Učešće na međunarodnim tenderima	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem – 5

(obilježiti ocjenom 3 isključivo ukoliko smatrate da nije relevantno za navedenu vrstu)

Ib PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA

Povoljne ulazne cijene i dostupnost sirovina/poluproizvoda	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Moderna oprema, visoka efikasnost i niski troškovi održavanja	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Poznavanje tehnologija, obučenosť zaposlenih	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Visoke prodajne cijene i zadržavanje EVA-e u segmentu	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Razvijeni odnosi s dobavljačima	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Razvijeni kanali distribucije, prodaja u zemlji	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Domicilna prepoznatljivost proizvoda	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Visok stepen dorade, obrade finalnog proizvoda	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Izgrađen brend i marketinški pristup klijentima	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Povoljno finansiranje i dobra struktura finansiranja djelatnosti	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Izgrađena internacionalizacija kompanija i izvozna orijentacija	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Visoke dotacije države za prerađivanje i konkurentnost izlaza	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Dostupno prihvatljivo istraživanje i razvoj, unapređenje postojećih i razvoj novih proizvoda	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Učešće na međunarodnim tenderima	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

(obilježiti ocjenom 3 isključivo ukoliko smatrate da nije relevantno za navedenu vrstu)

Ic INTELEKTUALNE USLUGE I USLUGE POSREDOVANJA

Teoretsko poznavanje materije	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
-------------------------------	---

	☐	Potpuno se slažem - 5
Poznavanje tržišnih uslova i stručnost kadrova	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Poznavanje stranih jezika, korišćenje IT i saradnja s inostranstvom	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Razvijeni odnosi sa korporativnim klijentima	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Razvijeni odnosi sa primarnom i prerađivačkom industrijom	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Outsourcing za potrebe EU klijenata	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Specifična znanja tehnologija	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Znanja pravnih propisa CG i EU	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Znanja u vezi sa osnivanjem i razvojem privrednih djelatnosti	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Savjetodavne usluge finansiranja privrede	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Ponuda usluga apliciranja na EU fondove	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Izgrađen brend i marketinški pristup klijentima	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Povoljan odnos kvaliteta i cijena intelektualnih usluga	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Izgrađena internacionalizacija kompanija i izvozna orijentacija	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Dostupna prihvatljiva i relevantna obuka i stručni seminari	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5

(obilježiti ocjenom 3 isključivo ukoliko smatrate da nije relevantno za navedenu vrstu)

Id OSTALE USLUGE

Razvijeno tržište stabilnih cijena	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
------------------------------------	---

	☐	Potpuno se slažem - 5
Poznavanje tržišnih uslova i stručnost kadrova	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Poznavanje stranih jezika, korišćenje IT i saradnja s inostranstvom	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Razvijeni odnosi sa korporativnim klijentima	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Razvijeni odnosi sa primarnom i prerađivačkom industrijom	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Ponuda usluga apliciranja na EU fondove	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Izgrađen brend i marketinški pristup klijentima	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Povoljan odnos kvaliteta i cijena usluga	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Izgrađena internacionalizacija kompanija i izvozna orijentacija	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5
Dostupna prihvatljiva i relevantna obuka i stručni seminari	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Potpuno se slažem - 5

(obilježiti ocjenom 3 isključivo ukoliko smatrate da nije relevantno za navedenu vrstu)

II OGRANIČENJA U POSLOVANJU

Subjektivna ocjena navedenih iskaza	PRIMARNA PROIZVODNJA	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	INTELEKTUALNE USLUGE	OSTALE USLUGE
Okruženje				
Eksterno finansiranje nije dostupno ili je dostupno po trošku kapitala iznad očekivanih prinosa tržišta	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Ne postoje dovoljna pokrića za osiguranje	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4

kredita, kreditno-garantni fondovi, suučesće javnog sektora i sl.				☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Nije razvijena mreža saradnje, klastera, joint-venture-a, zajedničkih nastupa i sl.	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Sistem nabavki ne obezbjeđuje optimalno poređenje tehničkog i finansijskog dijela ponude	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Ne postoji dovoljna podrška internacionalizaciji privrednog sektora	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Ne postoji dovoljna zaštita ponude domicilnog sektora od strane države	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Međunarodne korporacije i investitori predstavljaju nelojalnu konkurenciju	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Radna snaga				
Ne posjeduje dovoljna znanja i iskustva u polju poznavanja tržišnih uslova i prodaje i stranih jezika	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Ne posjeduje dovoljna znanja iz finansija i pravnih poslova, poslova ugovaranja	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Ne posjeduje dovoljna znanja u vezi sa	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4

osiguranjem kvaliteta, primarno zadovoljstvo kupca				☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Ne posjeduje specifična znanja proizvodnih tehnologija, održavanja i proizvodnje	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5		
Nije spremna na mobilnost, zalaganje i razvoj, dalju edukaciju	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Cijena rada je previsoka za ponuđenu kompetentnost ljudskih resursa	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Kvalitet izlaza				
Nedostaje ili nije dostupna certifikacija kvaliteta proizvoda/usluge	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Nedostaje ili nije dostupno ispitivanje kvalitativnih svojstava proizvoda	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5		
Maleni obim proizvodnje ne obezbjeđuje regionalnu konkurentnost	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5		
Nedostaje ili nije dostupan razvoj proizvoda dodatne vrijednosti	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5		
Nedostaje ili nije dostupno modeliranje novih proizvoda/usluga	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5

III POTENCIJALI I DODATNE INVESTICIJE

Subjektivna ocjena navedenih iskaza	PRIMARNA PROIZVODNJA	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	INTELEKTUALNE USLUGE	OSTALE USLUGE
Nematerijalne investicije – značaj				
Ulaganje u tržišna specifična znanja zaposlenih i razvoj kompetencija na tržištu rada	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5
Ulaganja u primjenjiva tehnološka znanja sprovođenja proizvodnog procesa	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5
Ulaganja u primjenjiva tehnološka znanja razvoja novih proizvoda	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5
Ulaganja u primjenjiva znanja o finansijskim/ulagačkim/pravnim poslovima	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5
Ulaganja u primjenjiva znanja o internacionalizaciji privrednih društava i nastupu u EU	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5
Ulaganja u primjenjiva znanja o finansiranju unutar fondova EU i formiranju konzorcija tendera	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5
Promovisanje informatizacije, primjene software-a i e-business-a	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5
Materijalne investicije - značaj				
Inoviranje opreme i sredstava za sprovođenje proizvodnje i sistema upravljanja	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5		
Ulaganja u certificiranje proizvoda/usluga i razvoj	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Beznačajno – 1 1 ☐ 2 ☐

mreže certificiranja	Iznimno bitno - 5	Iznimno bitno - 5	Iznimno bitno - 5	3 ☐ 4 ☐ ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5
Ulaganje u testiranja proizvoda, optimizaciju proizvodnje i sistem kvaliteta i razvoj mreže	Beznačajno - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5	Beznačajno - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Iznimno bitno - 5		

IV POTENCIJALI ISTRAŽIVANJA I RAZVOJA

Subjektivna ocjena navedenih iskaza	NEZAVISNI INSTITUT	FAKULTETI – NASTAVNICI	U SKLOPU FIRME	STUDENTSKI PROJEKAT
Razvoj novih i unapređenje postojećih proizvoda trebalo bi se vršiti putem Potrebno NE (1) SVAKAKO (5)? 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Ispitivanje svojstava proizvoda, certificiranje trebalo bi se vršiti Potrebno NE (1) SVAKAKO (5)? 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Razvoj i upravljanje sistemom kvaliteta trebalo bi biti koordinisano sa Potrebno NE (1) SVAKAKO (5)? 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Istraživanje tržišta i internacionalizacija putem Potrebno NE (1) SVAKAKO (5)? 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Finansiranje, strateška udruživanja, zajednički nastup Potrebno NE (1) SVAKAKO (5)? 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Brendiranje države, konkurentskih branši isl. Potrebno NE (1) SVAKAKO (5)? 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5
Prodaja, upravljanje fondovima za razvoj vođena putem Potrebno NE (1) SVAKAKO (5)? 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se - 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5

Komentari u vezi sa predmetom upitnika:

Aneks 5: Upitnik za visokoškolske ustanove

UPITNIK 02.01

POTENCIJALI I SUPSTANCA VISOKOG OBRAZOVANJA

Predstavnik

Kontakt e-mail

Telefon

Ovjera vjerodostojnosti
podataka

Anketar

Datum

I NAUČNO-ISTRAŽIVAČKI RAD

Univerziteti / Fakulteti posjeduju strateške dokumente i u statutu imaju definisan NIR	DA ☐ NE ☐
Ako da, NIR je definisan na nivou <ul style="list-style-type: none"> - Odgovornih za NIR - Primanja zaposlenih u zavisnosti od NIR-a - Napredovanje zaposlenih u zavisnosti od fundamentalnog NIR-a - Napredovanje zaposlenih u zavisnosti od primjenjivog NIR-a - Napredovanje zaposlenih prema zahtijevanoj faktorizaciji NIR-a - Postoje instituti kao posebne organizacione jedinice ako da: instituti imaju posebna i dodatna budžetska sredstva i odgovorna lica 	DA ☐ NE ☐ ☐ DA ☐ NE ☐ DA ☐ ☐ NE ☐ DA ☐ NE ☐ ☐ DA ☐ NE ☐ DA ☐ ☐ NE ☐ DA ☐ ☐ NE ☐
Dodiplomski studiji tehničkih nauka imaju obavezan primijenjeni rad/praksu	DA ☐ NE ☐
Dodiplomski studiji društvenih nauka imaju obavezan primijenjeni rad/praksu	DA ☐ NE ☐
Poslijediplomski studiji imaju obavezno primarno istraživanje i primijenjeni traženi doprinos	DA ☐ NE ☐
Doktorski studiji/treći nivo imaju obavezno definisani naučni doprinos i razvoj modela	DA ☐ NE ☐
Nastavnici i saradnici učestvuju u međunarodnim projektima	DA ☐ NE ☐
Nastavnici i saradnici imaju potpisane ugovore o NIR-u sa privredom ili zajednicom	DA ☐ NE ☐
Postoje indeksirane publikacije koje prihvataju isključivo primarna istraživanja – tehnika	DA ☐ NE ☐
Postoje indeksirane publikacije koje prihvataju isključivo primarna istraživanja – društvena	DA ☐ NE ☐
Vrši se nacionalna akreditacija koja uključuje ocjenu NIR-a i međunarodnih projekata	DA ☐ NE ☐

II PRIMIJENJENA ISTRAŽIVANJA

Primijenjena istraživanja tehničkih nauka zadovoljavaju potrebe primarne proizvodnje i prerađivačke industrije	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Nastavni kadar je direktno uključen u tehnološki razvoj privrednih subjekata	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Diplomanti tehničkih fakulteta direktno utiču na razvoj proizvodnih kapaciteta i performansi privrednih društva	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Nastavni kadar ima za obavezu sa studentima obrađivati konkretne studije slučajeva CG privrede	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Nastavni kadar je direktno uključen u donošenje politika i modeliranje privrednog razvoja na državnom nivou	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Primijenjena istraživanja društvenih nauka zadovoljavaju potrebe privrednog sektora	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno se slažem - 5
Nastavni kadar je direktno uključen u razvoj poslovanja	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

privrednih subjekata	☐	Potpuno se slažem – 5
Diplomanti društvenih fakulteta direktno utiču na razvoj performansi privrednih društava	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Ne slažem se – 1 Potpuno se slažem – 5

III STRUČNA OBUKA I EDUKACIJA

Fakulteti tehničkih nauka su uključeni u kreiranje i sprovođenje stručnih obuka DA ☐ NE ☐	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1 Bitno – 5
Fakulteti društvenih nauka su uključeni u kreiranje i sprovođenje stručnih obuka DA ☐ NE ☐	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1 Bitno – 5
Nastava na tehničkim fakultetima podrazumijeva učešće eksperata iz prakse, razvoj generičkih i specifičnih kompetencija i upoznavanje s tržišnim uslovima DA ☐ NE ☐	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1 Bitno – 5
Nastava na društvenim fakultetima podrazumijeva učešće eksperata iz prakse, razvoj generičkih i specifičnih kompetencija i upoznavanje s tržišnim uslovima DA ☐ NE ☐	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1 Bitno – 5
Diplomanti tehničkih fakulteta nemaju potrebu za dodatnom edukacijom po okončanju studija, kako bi se uključili u privredu DA ☐ NE ☐	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1 Bitno – 5
Diplomanti društvenih fakulteta nemaju potrebu za dodatnom edukacijom po okončanju studija, kako bi se uključili u privredu DA ☐ NE ☐	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1 Bitno – 5

IV FINANSIRANJE I SARADNJA S PRIVREDOM NA DO- (POSILIJE-) DIPLOMSKOM NIVOU

U sklopu diplomskog studija studenti tehničkih nauka imaju obavezu i isto je bitno, provesti praksu u privrednim društvima DA ☐ NE ☐	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1 Bitno – 5
U sklopu diplomskog studija studenti društvenih nauka imaju obavezu i isto je bitno, provesti praksu u privrednim društvima DA ☐ NE ☐	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1 Bitno – 5
Nastavnici potenciraju projekte za studente u privrednim društvima, koja ista prepoznaju i finansiraju DA ☐ NE ☐	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1 Bitno – 5
Opštine finansiraju projekte studenata diplomskog studija za potrebe privrednih društava DA ☐ NE ☐	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1 Bitno – 5
Država objavljuje poziv i isti je bitan, za finansiranje projekata za potrebe privrednih društava DA ☐ NE ☐	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1 Bitno – 5

V FINANSIRANJE I SARADNJA S INSTITUCIJAMA VLASTI NA DOKTORSKOM NIVOU

Institucije objavljuju poziv za finansiranje primijenjenih istraživanja za doktorski studij i/ili nezavisno od obaveze studija	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Nebitno – 1
--	--	-------------

DA ☐ NE ☐	☐	Bitno – 5
Institucije objavljuju poziv privrednim društvima za apliciranje na sredstva za finansiranje istraživanja i razvoja DA ☐ NE ☐	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Bitno – 5
Institucije finansiraju i potiču primijenjena istraživanja i objave rezultata i ista konsultuju u donošenju politika razvoja privrednog sektora DA ☐ NE ☐	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Bitno – 5
Institucije objavljuju poziv za finansiranje izdavačke djelatnosti, rezultata istraživanja, indeksiranja časopisa i podrške konferencijama DA ☐ NE ☐	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Bitno – 5
Institucije finansijski podržavaju rad NIR instituta – operativni troškovi DA ☐ NE ☐	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Bitno – 5
Institucije finansijski podržavaju rad NIR instituta – projektni troškovi DA ☐ NE ☐	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Bitno – 5
Institucije finansijski podržavaju razvoj NIR instituta DA ☐ NE ☐	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐	Bitno – 5

Komentari vezano za predmet upitnika:

Aneks 6: Upitnik za predstavnike vlasti

UPITNIK 02.02

POZICIONIRANJE I ORGANIZACIJA STP MNE

Predstavnik	
Kontakt e-mail	
Telefon	
Ovjera vjerodostojnosti podataka	
Anketar	
Datum	

I KLJUČNE INTERESNE GRUPE U VLASNIŠTVU

	UNIVERZITET	VLADA CG (ILI SLJEDEĆE)	POJEDINA MINISTARSTVA	UDRUŽENJA I PRIVREDNIKA
Navesti ključne interesne grupe koje bi trebale biti u formalno-pravnom vlasništvu STP MNE	DA ☐ NE ☐ Ako da, ciljano učešće:	DA ☐ NE ☐ Ako da, ciljano učešće:	DA ☐ NE ☐ Ako da, ciljano učešće:	DA ☐ NE ☐ Ako da, ciljano učešće:
Glasačka prava po pitanjima:				
- Usvajanja operativnog budžeta	DA ☐ NE ☐ DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐ DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐ DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐ DA ☐ NE ☐
- Usvajanja projektnih aktivnosti	DA ☐ NE ☐ DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐ DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐ DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐ DA ☐ NE ☐
- Ugovaranje/opoziv menadžmenta				
- Izvještavanje/odobrenja				
Odgovornosti po vlasništvu	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐
Fijudiciarno vlasništvo	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐

II KLJUČNE INTERESNE GRUPE U UPRAVLJANJU

Odrednice korporativnog upravljanja	JAVNI SEKTOR		PRIVATNI SEKTOR	
Generalni menadžer DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐		DA ☐ NE ☐	
Uprava direktora DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐		DA ☐ NE ☐	
Nadzorni odbor	DA ☐ NE ☐		DA ☐ NE ☐	
Savjetodavni odbor	DA ☐ NE ☐		DA ☐ NE ☐	
Naučno-istraživački odbor	DA ☐ NE ☐		DA ☐ NE ☐	
Struktura upravljačkih tijela	UNIVERZITET	VLADA CG (ILI SLJEDEĆE)	POJEDINA MINISTARSTVA	UDRUŽENJA I PRIVREDNIKA
Generalni direktor (ako da)	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐
Uprava direktora (ako da)	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:
Nadzorni odbor	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:
Savjetodavni odbor	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:
Naučno-istraživački odbor	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:	Broj: DA ☐ NE ☐ Ako da, članova:
Posebni ugovor i učešće	MoU DA ☐ NE ☐			DA ☐ NE ☐

III REGISTRACIJA I FINANSIRANJE

	DOO/DD	NVO/ FONDACIJA	ODJEL VLADE	ODJEL UNIVERZITETA
Registracioni oblik	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐
Udjeli/fond – EUR - Vlada CG % - Univerzitet % - Udruženje privrednika %				
	UNIVERZITET	VLADA CG	POJEDINA MINISTARSTVA	UDRUŽENJE PRIVREDNIKA
Finansiranje (%) - Bruto plate - Operativni troškovi poslovanja - Ponuda usluga po javnom pozivu - edukacija - Ponuda usluga po javnom pozivu – razvoj proizvoda - Ponuda usluga po javnom pozivu – razvoj poslovanja - Ugovaranje istraživanja za potrebe države/javnog sektora - Ugovaranje za pojedine privredne subjekte Investicije - Prostor - Oprema - Software podrške				
	Potpuno profitno	Bruto plate iz budžeta	Bruto plate + investicije	Potpuno iz budžeta po pozivu
Poslovanje	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐	DA ☐ NE ☐

IV MOGUĆNOSTI PRIVATNO-JAVNOG PARTNERSTVA

	Učešće u vlasništvu	Učešće u upravljanju	Učešće u sufinansiranju	Koncesiona prava
Učešće privatnog sektora	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ Potpuno saglas. - 5

V USLUGE

	Subjektivna ocjena
Razvoj proizvoda, prototyping, 3D skeniranje, printanje modeliranje u drvenj industriji (uključujući obradu plastike, gume isl.)	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7

Razvoj proizvoda, prototyping, 3D skeniranje, printanje modeliranje u metalnoj industriji	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Razvoj proizvoda, prototyping, 3D skeniranje, printanje modeliranje u prerađivačkoj industriji	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Ispitivanje proizvoda i certificiranje u drvnjoj industriji	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Ispitivanje proizvoda i certificiranje u metalnoj industriji	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Hemijska kontrola, biološka proizvodnja, certificiranje u prerađivačkoj industriji	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Biohemijska, prehrambena, farmaceutska i slična istraživanja, certificiranje i razvoj proizvoda	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Razvoj građevinskog sektora	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Razvoj informatičkih rješenja	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Ispitivanje i razvoj mašinskih konstrukcija	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Razvoj i održavanje kvaliteta proizvoda	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Razvoj i održavanje kvaliteta procesa	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Internacionalizacija privrednih subjekata	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Korišćenje EU fondova	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Unapređenje prodaje, promocija	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Razvoj modela finansiranja privredne djelatnosti	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Savjetodavne usluge ugovaranja, pravnih i poreskih pitanja	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Uvezivanje, klasterizacija	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Podrška lokalnim jedinicama ekonomskog razvoja (i ujedinjeno upravljanje)	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Istraživanja i modeliranje ulaganja javnih sredstava u privredni razvoj	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Predlaganje mjera i politika razvoja konkurentnosti domicilnog privatnog sektora	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Razvoj odjela za istraživanje i razvoj u sklopu privrednih društava	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7

Usluge inkubiranja i smještaja privrednih subjekata	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Usluge smještaja R&D odjeljenja privrednih subjekata	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Brendiranje intelektualnog kapitala CG	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7
Brendiranje prirodnih resursa i turističkih potencijala CG	Nebitno – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Posebno bitno – 7

VI PROSTORNI KONCEPT

POTREBNI PROSTOR prema navedenim uslugama	
Upravljačka struktura i broj odjela (prema navedenim uslugama)	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Nabavka opreme za odjele (prema navedenim uslugama)	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐
Planirani broj inkubiranih kompanija visokih tehnologija (ako predviđeno)	0-5 ☐ 6-10 ☐ 11-20 ☐ 21+ ☐
Planirani broj R&D odjeljenja kompanija (ako predviđeno)	0-5 ☐ 6-10 ☐ 11-20 ☐ 21+ ☐
'In-house' trening i edukacija (ako predviđeno)	DA ☐ NE ☐
Prostor za konferencije, stručno-naučne skupove isl.	DA ☐ NE ☐
'Show-room' prepoznatljivih CG proizvoda (proizvođača)	0-3 ☐ 4-10 ☐ 11+ ☐

VII KONCEPT OPREME

OPREMA prema navedenim uslugama	
Rapid prototyping, 3D modeliranje, 3D printanje, 3D skeniranje	DA ☐ NE ☐
CIM tehnologije, software	DA ☐ NE ☐
CAD/CAM tehnologije, software	DA ☐ NE ☐
Mehanička ispitivanja	DA ☐ NE ☐
Hemijska, biohemijska, ekološka ispitivanja	DA ☐ NE ☐
Obrada nemetala	DA ☐ NE ☐
Software za statističku obradu podataka	DA ☐ NE ☐
Rudarsko-metalurška ispitivanja, minerali, rude, metali, geološka ispitivanja	DA ☐ NE ☐
Ispitivanje opreme i mašinskih konstrukcija	DA ☐ NE ☐
Ostalo – navesti prema prioritetima: 1. 2. 3. 4. 5.	

VIII DUGOROČNI RAZVOJ I POVRAT NA INVESTIRANO

OBRAČUN POVRATA NA INVESTIRANO I CILJANI RAZVOJ USLUGA	
Komercijalno naplaćene usluge putem bruto ostvarenih marži	Ne slažem se – 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Potpuno saglas. – 7

Povećani prihod i EVA za novorazvijeni proizvod/uslugu	Ne slažem se- 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Potpuno saglas. - 7
Povećani prihod za novougovorene poslove privrednih društava (putem povećanog EBIT-a)	Ne slažem se- 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Potpuno saglas. - 7
Naplaćena naknada za inkubiranje	Ne slažem se- 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Potpuno saglas. - 7
Povećanje bruto domaćeg proizvoda	Ne slažem se- 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Potpuno saglas. - 7
Učešće povećane konkurentnosti i/ili brendiranja putem STP MNE	Ne slažem se- 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Potpuno saglas. - 7
Poboljšana percepcija stranih investitora o ulaganju u CG	Ne slažem se- 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Potpuno saglas. - 7
Broj indeksiranih objava, primijenjenih istraživanja isl.	Ne slažem se- 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Potpuno saglas. - 7
Unaprijeđeno visoko obrazovanje, razvoj kadrova isl.	Ne slažem se- 1 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Potpuno saglas. - 7

Komentari u vezi sa predmetom upitnika: